

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: Historie/obecné dějiny

Mgr. Hana Králová

**Rakousko-uherská zahraniční služba v letech
1868-1918**

**The Austro-Hungarian Foreign Service between
1868-1918**

Disertační práce

vedoucí práce – Doc. PhDr. Jan Županič, PhD

2012

„ Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu“

Tato disertační práce vznikla v rámci grantu Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze č. 121108 „Rakouští diplomaté. Proměna diplomatického sboru Rakouska a Rakouska-Uherska v letech 1815-1918“ řešeného na FF UK

Obsah

Úvod	5
1. Státní úřednictvo	
1.1. Od tereziánských reforem do roku 1873	11
1.2. Od Magny Charty do konce monarchie	18
2. Zahraniční služba	
2.1. Ministerstvo zahraničí	33
2.2. Zaměstnanci	50
2.3. Přijetí do konceptní služby	57
2.4. Vedoucí úředníci ministerstva zahraničí	60
2.5. Sociální postavení úředníků	111
2.6. Národnostní otázka	117
3. Vzdělávání pro zahraniční službu	
3.1. První vzdělávací ústavy	126
3.2. Tereziánská akademie	129
3.3. Savojská šlechtická akademie	139
3.4. Orientální akademie	145
Závěr	165
Bibliografie	169
Abstrakt	174
Abstract	177

Úvod

Nové státní úřednictvo se formovalo od tereziánských reforem a prošlo za dobu trvání monarchie řadou změn, které vyvrcholily před vypuknutím první světové války. K bezesporu nejexkluzivnější součásti patřila zahraniční služba. Zvláštní postavení si udržovala po celou dobu existence monarchie, neboť podmínky přijetí zejména do diplomatické služby (prokázání dostatečného příjmu) umožňovaly přístup jen uchazečům z řad dobře majetkově situovaných vrstev. Změny, kterými monarchie prošla zejména v druhé polovině 19. století se však nevyhnuly ani této oblasti. I když byla tradičně diplomacie doménou aristokracie, postupně se zde prosazovali i příslušníci z novošlechtických či měšťanských rodin, kteří postupně vytlačovali příslušníky staré šlechty.

Předkládaná práce má za cíl mapovat zahraniční službu habsburské monarchie v druhé polovině 19. století s důrazem na konceptní a diplomatickou službu. V první kapitole bude nastíněn stručný vývoj státního úřednictva od reforem provedených v polovině 18. století. Hlavní pozornost se zaměří na období po roce 1873, kdy došlo k prvnímu právnímu zakotvení postavení úředníků a kodifikaci jejich příjmů. Druhá, stěžejní kapitola bude věnována zahraniční službě habsburské monarchie, která sice tvořila součást státního úřednictva, ale svou zvláštní povahou se však odlišovala.

První část zmapuje organizaci a strukturu centrální instituce, Státní kanceláře a později Ministerstva císařského a královského domu a zahraničí. Další část již bude zaměřena na vykonavatele zahraniční politiky, tedy samotné zaměstnance. Zde hodlám zdůraznit odlišnosti zahraniční služby, díky kterým si udržovala své specifické postavení. Významná část této kapitoly se bude zabývat

vysokými úředníky konceptní služby a s pomocí archivních pramenů, pamětí a dalších dostupných zdrojů se pokusím zmapovat jejich kariéru ve státní službě. Rovněž nezůstane stranou i komplikovaná otázka národnostního a sociálního složení úředníků zahraniční služby. Třetí část práce pak bude vzhledem k nezbytnosti dosažení žádaného vzdělání věnována výchově a vzdělávání státních zaměstnanců. Zde se hodlám zaměřit na tři významné vzdělávací instituce, Tereziánskou akademii, Savojskou šlechtickou akademii a Orientální akademii.

Historické bádání o dějinách úřednictva vychází především z výzkumu a práce rakouských historiků. Zde je třeba vyzvednout práce dvou historiků a to Waltraud Heindl *Gehorsame Rebellen. Bürokratie in Österreich 1780 bis 1848*¹, která pokrývá, jak z titulu vyplývá období formování nového státního úřednictva a to až do revolučního roku 1848. Na tuto práci pak navazuje svou vynikající monografií Karl Megner *Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k.k. Beamtentums*², který shrnul všechny změny, kterými rakouské úřednictvo prošlo v druhé polovině 19. století a počátkem 20. století. Obě tyto rozsáhlé syntézy mapují vývoj všech aspektů úřednické kariéry, tedy nejen vlastní vývoj, ale rovněž i ekonomicko-sociální postavení jednotlivých úředníků. Za zmínku rovněž stojí i práce Bruno Schimetscheka *Der österreichische Beamte. Geschichte und Tradition*³, která mapuje souhrnný vývoj od zeměpanské správy po státní správu, od feudální ke státní službě. Stěžejní oblastí jeho zájmu je pak období od vlády Marie Terezie až do konce monarchie.

V českém prostředí, které spíše tuto oblast opomíjelo, se teprve od 90. let minulého století začaly objevovat studie zabývající se danou problematikou. Zde je třeba zmínit práce Pavly Vošahlíkové, které tematicky spadají do oboru dějin každodennosti.

¹ HEINDL, Waltraud, *Gehorsame Rebellen. Bürokratie und Beamte in Österreich 1780 bis 1848*, Wien 1991

² MEGNER, Karl, *Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k.k. Beamtentums*, Wien 1985

³ SCHIMETSCHÉK, Bruno, *Der österreichische Beamte. Geschichte und Tradition*, Wien 1984

Kromě řady studií shrnula autorka své bádání do dvou monografií a to, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*⁴, kde se věnovala každodennímu životu zejména středních a nižších vrstev, a dále dílo vydané v Rakousku *Von Amts wegen. K.k. Beamte erzählen*⁵. Za zmínku jistě stojí i řada studií o státním úřednictvu s ohledem na české země z pera Marie Mackové, či Jany Macháčové. Nejnověji pak monografie Aleše Vyskočila *C.k. úředník ve zlatém věku jistoty*⁶, která se přes své zaměření na moravský region dotýká i státního úřednictva jako celku. Pro přehledy jsou rovněž velmi přínosné i souhrnné informace obsažené ve statistikách, které začaly od konce dvacátých let 19. století vycházet tiskem. Zde jsou to zejména Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie.

O dějinách diplomacie v Rakousku, či Rakousku-Uhersku bylo do dnešních dnů publikováno již mnoho prací. Ve většině případů se však jedná o mezinárodní politiku v době zahraničních krizí, kterými monarchie procházela, a to zejména před vypuknutím a během první světové války. Mnohem méně je toho však známo o vnitřní struktuře a organizaci samotné zahraniční služby. Prací na toto téma je doposud nemnoho. Na prvním místě je třeba zmínit komplexně pojatou práci rakouského historika a diplomata Erwina Matsche *Der Auswärtige Dienst von Österreich (-Ungarn) 1720-1920*⁷, která mapuje všechny aspekty vývoje. Rovněž tak i vynikající práce Williama D. Godseye, Jr. *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*⁸. Z nových prací pak kniha autorů Jana Županiče, Václava Horčíčky a Hany Králové, *Na rozcestí. Rakousko-uherská zahraniční služba v posledních letech existence monarchie*⁹, která

⁴ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů císaře Františka Josefa I.*, Praha 1996

⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Von Amts wegen:k.k. Beamte erzählen*, Wien 1998

⁶ VYSKOČIL, Aleš, *C.k. úředník ve zlatém věku jistoty*, Praha 2009

⁷ MATSCH, Erwin, *Der Auswärtige Dienst von Österreich (-Ungarn) 1720-1920*, Wien-Köln-Graz 1986

⁸ GODSEY, William D. Jr., *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the World War*, West Lafayette 1999

⁹ ŽUPANIČ, Jan, HORČIČKA, Václav, KRÁLOVÁ, Hana, *Na rozcestí. Rakousko-uherská zahraniční služba v posledních letech existence monarchie*, Praha 2009

nabízí exkurz do doposud méně uváděných oblastí výzkumu, a to vzdělávání, sociální struktury a proměny úřednického sboru. Další poznatky lze najít i v řadě studií Aleše Skřivana, Nikolause von Preradovich a dalších.

Přínosem jsou rovněž vydané paměti osob působících v zahraniční službě. Memoáry posledního vedoucího rakousko-uherského ministerstva zahraničí Ludwiga svobodného pána von Flotow, uspořádal a vydal Erwin Matsch, *November 1918 auf dem Ballhausplatz. Erinnerungen Ludwigs Freiherrn von Flotow des letzten Chefs des Österreichisch-Ungarischen auswärtigen Dienstes 1895-1920*¹⁰. Za zmínku rovněž stojí i paměti dlouholetého rakousko-uherského diplomata hraběte Heinricha Lützowa, *Im diplomatischen Dienst der k. u. k. Monarchie*.¹¹

I pro oblast vzdělávání jsou stěžejní práce rakouských historiků. Všeobecný přehled podává rozsáhlá monografie Helmuta Engelbrechta *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs*.¹² Historii Theresiana a Savojské šlechtické akademie mapují práce Theodora Cicaleka *Beitrage zur Geschichte des Theresianums*¹³, Eugena Guglii *Das Theresianum in Wien. Vergangenheit und Gegenwart*¹⁴, či Johanna Schwarze *Geschichte der Savoy'schen Ritter-Akademie in Wien vom Jahre 1746 bis 1778*¹⁵. Pro dějiny Orientální, resp. Konzulární akademie ve Vídni jsou významné zejména práce dřívějších posluchačů či ředitelů tohoto ústavu. Na prvním místě lze jmenovat dílo H.A. Barba *Über die Zwecke der k. und k.*

¹⁰ MATSCH, Erwin, *November 1918 auf dem Ballhausplatz. Erinnerungen Ludwigs Freiherrn von Flotow des letzten Chefs des Österreichisch-Ungarischen auswärtigen Dienstes 1895-1920*, Wien-Köln-Graz 1982

¹¹ LÜTZOW, Heinrich Graf von, *Im diplomatischen Dienst der k.u.k. Monarchie*, Wien 1971

¹² ENGELBRECHT, Helmut, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs*, Bd.3-4, Wien 1984-1986

¹³ CICALÉK, Theodor, *Beitrage zur Geschichte des Theresianums*, in: Jahres-Bericht über das Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien für das Jahr 1871-72, Wien 1872, s. 11-70

¹⁴ GUGLIA, Eugen, *Das Theresianum in Wien. Vergangenheit und Gegenwart*, Wien 1912

¹⁵ SCHWARZ, Johann, *Geschichte der Savoy'schen Ritter-Akademie in Wien vom Jahre 1746 bis 1778*, Wien und Leipzig 1897

*orientalischen Akademie*¹⁶, dále Victor Weiss Edler von Starkenfels, *Die kaiserlich- königliche orientalischen Akademie zu Wien. Ihre Gründung, Fortbildung und gegenwärtige Einrichtung*¹⁷. Rovněž nelze nezmínit i publikaci zpracovanou rakousko- uherským ministrem zahraniční Agenorem Goluchowskim von Goluchovo *Die k.u.k. Konsularakademie von 1754-1904. Festschrift zur Feier des hundertfünfzigjährigen Bestandes der Akademie und der Eröffnung ihres neuen Gebäudes*.¹⁸ Z novějších prací pak bezesporu stojí za zmínku sborník příspěvků k výročí založení Orientální akademie ve Vídni, který vydal Oliver Rathkolb *250 Jahre. Von Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien*.¹⁹ Důležité poznatky pak přinášejí i studie bývalého rakouského diplomata a ředitele diplomatické akademie ve Vídni Heinricha Pfusterschmid-Hardensteina a docenta vídeňské univerzity Gernota Stimmera.

I přes existenci řady publikací na zvolené téma, je však zapotřebí dohledat základní informace o vzdělávání, organizaci zahraniční služby a personální složky vysoce postavených konceptních úředníků ministerstva zahraničí v dochovaných archivních materiálech uložených v jednotlivých fondech Österreichisches Staatsarchiv ve Vídni. V případě vzdělávání se jedná o archivní materiál týkající se Orientální akademie uložený ve fondech v Haus-, Hof- und Staatsarchiv, a to zejména fond Staatskanzlei a Archiv der Konsular Akademie. V případě ostatních vzdělávacích institucí však pramenný materiál zcela chybí (pouze velmi kusé informace v Allgemeines Verwaltungsarchiv), či není doposud zpřístupněn. Osobní složky jednotlivých diplomatů se nacházejí ve fondech v Haus-, Hof- und Staatsarchiv, a to jednak ve

¹⁶ BARB, H.A., *Über die Zwecke der k. und k. orientalischen Akademie*, Wien 1876

¹⁷ STARKENFELS, Victor Weiss, Edler von, *Die kaiserlich- königliche orientalischen Akademie zu Wien. Ihre Gründung, Fortbildung und gegenwärtige Einrichtung*, Wien 1839

¹⁸ GOLUCHOWSKI, Agenor Graf von Goluchowo, *Die k.u.k. Konsularakademie von 1754-1904. Festschrift zur Feier des hundertfünfzigjährigen Bestandes der Akademie und der Eröffnung ihres neuen Gebäudes*, Wien 1904

¹⁹ *250 Jahre. Von Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien*, hrsg. von Rathkolb, Oliver, Innsbruck 2004

fondy Staatskanzlei, Personalia a dále Ministerium des Äusseren, Administrative Registratur. V posledně jmenovaném fondu se pak rovněž nachází i archivní materiál týkající se organizace a struktury zahraniční služby. Personální složky by měly zachycovat celou kariéru zaměstnance a být tak neocenitelným zdrojem informací. Bohužel však řada složek neobsahuje všechny potřebné dokumenty a část kariéry daného úředníka je tak třeba rekonstruovat z jiných dostupných zdrojů. Rovněž problémem je i fakt, že část těchto personálních složek byla po rozpadu monarchie předána do nástupnických států, či se prostě z neznámých důvodů nedochovala. Informace o nobilitovaných osobách pak lze nalézt ve šlechtickém archivu Adelsarchiv v Allgemeines Verwaltungsarchiv. Žádosti o nobilitační listiny byly velmi často podloženy životopisem dané osoby, které tak poskytují řadu užitečných informací. Bohužel od této praxe bylo později a to na počátku 20. století upuštěno a dochované materiály poskytují již jen základní informace o žadateli.

Na závěr bych ráda touto cestou vyjádřila své poděkování Doc. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D., který mi během mého výzkumu poskytl podporu a pomoc řadou cenných rad, připomínek a podmětů a rovněž Doc. PhDr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D. za jeho odborné rady.

Státní úřednictvo

1.1 Od tereziánských reforem do roku 1873

Počátky nového státního úřednictva musíme hledat v druhé polovině 18. století. Tereziánské reformy přinesly řadu změn do systému tehdejších správních úřadů. Snaha po centralizaci měla za následek, že vznikaly nové instituce na úkor starších, zejména dvorských, což znamenalo postupné rozrůstání se státního aparátu a tedy i počtu k tomu nezbytného personálu, tedy státních úředníků. To samozřejmě vyvolalo i potřebu stanovit závazná pravidla pro úřady státní správy a pro samotné úředníky. V době Josefa II. byl vydán předpis, který se týkal tax, poplatků, diet, dovolených, chování a trestů, podmínek přijetí do státní služby.²⁰ Snahou panovníka bylo realizovat zásadu rovnosti mezi úřednictvem zavedením principu anciennity, tedy možnosti povýšení za odsloužená léta. Nová byrokracie měla mít svůj základ zejména v odborně, tedy právnický vzdělané, střední vrstvě a nahradit tak dosavadní dominantní pozici šlechty. Je proto s podivem, že císař věnoval tak málo pozornosti finanční situaci těchto úředníků, kteří byli závislí na svých příjmech.

Úředníci a roční platy personálu Státní kanceláře ve zlatých v roce 1742²¹

Státní kancléř	24.000 zl
Dvorní radové	6.000 zl
Registrátor	2.000 zl
Expeditor	1.200 zl
Kancelisté	800 – 1.000 zl
Kancelářský sluha	500 zl

²⁰ HEINDL, *Gehorsame*, s. 30

²¹ Dopis Marie Terezie týkající se oddělení Státní kanceláře od Rakouské dvorské kanceláře ze 14. a 15. února 1742, Nr. chybí + příloha Status personálu královské dvorní a státní kanceláře, HHStA, STK, Interiora, Kt.1, MATSCH, *Der Auswärtige*, s.181-3

Prvním oficiálním dokladem výše příjmů státních úředníků je tzv. „Staatsinventarium“ pro rok 1762, které předložil Ludwig hrabě von Zinzendorf, c. k. prezident dvorské účetní komory, císaři a kde jsou uvedeny platy, včetně případných příplatků a srážek, úředníků státní správy. Mezi příplatky se jednalo o příspěvek na bydlení a osobní. Ze srážek to byla např. tzv. Arrha, ze které byl tvořen penzijní fond pro úředníky a jejich vdovy.²² Částka takto vybraná se však značně snížila, když byla řada úředníků od placení tohoto poplatku v roce 1808 osvobozena, neboť dvorní dekret z 11. srpna stanovil, že placení podléhají jen roční příjmy ve výši 6000 zl. a vyšší, což se samozřejmě týkalo jen zlomku úředníků.²³

Staatsinventarium poskytuje dobrý přehled o příjmech úředníků dle jednotlivých úřadů, ze kterého jasně vyplývá, že se platy lišily instituci od instituce. Pro přehled zde uvádím tři nejvýznamnější úřady v té době a to Státní kancelář, Uherskou dvorskou kancelář a Českou a rakouskou dvorskou kancelář, kdy částky jsou uvedeny ve zlatém konvenční měny.²⁴

Roční platy úředníků dle Staatsinventaria pro rok 1762

	Státní kancelář	Uherská dvorská kancelář	Česká a rakouská dvorská kancelář
Dvorní kancléř (Státní kancléř)	30.000	20.000	24.000
Vicekancléř	5.000		10.880
1. Dvorní rada	5.000		4.000 + 500 (B)
2. Dvorní rada		5.000	7.000

²² HEINDL, *Gehorsame*, s. 160

²³ Dvorní dekret z 11. srpna 1808 a další úlevy přinesl dvorní dekret z 18. února 1809, *GESETZTE*

²⁴ HEINDL, *Gehorsame*, s. 161, (B) v tabulce značí příplatek na bydlení

3. Dvorní rada		5.000	3.000
4. Dvorní rada		5.000	7.000
5. Dvorní rada		5.000	6.000 + 300 (B)
6. Dvorní rada		5.000	6.000
7. Dvorní rada		4.000	5.000
8. Dvorní rada			4.000
Rada a archivář	2.000		
Sekretáři		2.000	2.000
		2.000	2.000
		2.000	2.000
			1.700
			2.000
Protokolista rady		1.000	
Koncipisté	1.625,30	900	500
	1.200		500
			600
			500
			400
			200
			200
			300
Registrátor	2.157,30		1.000
Expeditor	1.626,15	1.000	1.000

V tabulce není uveden nejnižší kancelářský personál: pracovníci registratur (s platem 600 až 1000 zl.), kancelisté (300-1000 zl.) a další pomocný a služební personál. Není nikterak překvapující, že nejlépe placeným státním úředníkem v centrálních správních úřadech byl v této době státní kancléř, který měl kromě zahraniční politiky na starosti i záležitosti panovnické rodiny. Na

opačném pólu se nacházela velká skupina úředníků, jejíž plat byl sice pevný, ale nikterak velký, takže se stávalo, že se dostávali do finanční tísně a postupně rostlo jejich zadlužení.

Záhy se však projevila snaha zavést jednotné příjmy pro jednotlivé úředníky podle postavení. Poprvé k tomu došlo za vlády císaře Františka I., kdy byli v letech 1807-1812 státní zaměstnanci rozčleněni do celkem dvanácti hodnostních tříd. Do prvních čtyř tříd byli zařazeni nejvyšší a vyšší úřednictvo, tedy zejména vedoucí jednotlivých úřadů, oddělení apod. Pátá až osmá třída představovala střední třídu a v nejnižších třídách byli zařazeni tzv. subalterní úředníci, tedy zejména administrativní a pomocné síly.

Roční platy zaměstnanců Státní kanceláře ve zl. v roce 1811²⁵

Státní kancléř	28.000
Dvorní rada	5.000-6.000
Rada	2.500-4000
Dvorní sekretář	1.600
Dvorní koncipista	1.500
Oficiál	800 – 1.400
Registrátor	2.500
Archivář	2.500

²⁵ HHStA, STK, Interiora, Kt.1

Zařazení úředníků do dietních tříd v roce 1813²⁶ a platy úředníků ve zl. konvenční měny²⁷

I.	Státní a konferenční ministr	20.000
II.	Nejvyšší prezident	16.000
III.	Prezident (druhý, Viceprezident)	8.000 - 12.000
IV.	Státní a konferenční rada	8.000 – 10.000
V.	Dvorní rada	4.000 – 6.000
VI.	Sekretář Státní rady	
VII.	Koncipista Státní rady Dvorní sekretář	1.600 – 2.000
VIII	Dvorní koncipista Dvorní tlumočník	1.000 – 1.400

Nejnižší kancelářští pracovníci, oficiálové, pobírali plat v rozmezí 600 až 1.200 zlatých a praktikantům náleželo adjutum v roční výši 400 zlatých. Kromě platu náležely úředníkům, jak již bylo zmíněno i příplatky. Mezi ně patřil i příspěvek na bydlení a to zejména pro úředníky dvorských a centrálních úřadu v residenčním sídle monarchie, kde byly náklady v celku logicky nejvyšší. Z dalších příplatků se jednalo o tzv. osobní, či mimořádný příplatek.

²⁶ bez subalterního úřednictva. HHStA, STK, Interiora, Kt.22

²⁷ HEINDL, *Gehorsame*, s. 165, rovněž MAYR, *Inventare*, s. 116

Schéma ročních příplatků na bydlení ve zl. z roku 1820²⁸

Státní a konferenční ministr Prezidenti dvorských úřadů Dvorní kancléř	2000 zl.
Viceprezidenti dvorských úřadů Státní a konferenční radové	1000 zl.
Dvorní radové Státní a konferenční rady Dvorní radové Tajné dvorské a státní kanceláře	800 zl.
Skuteční dvorní radové v dvorských úřadech Sekretáři Tajného kabinetu	600 zl.
Sekretáři, dva nejstarší Koncipisti Radové, Ředitelé registratury a expedice Dvorní sekretáři, Archiváři Registrátor a Expeditor ve Státní kanceláři	400 zl.
Koncipisti, Oficiálové v Tajném kabinetu, Registrátorští adjunkti, Skuteční dvorní sekretáři u dvorních úřadů, Ředitel státní tiskárny	300 zl.
Kancelisté v Tajném kabinetu, Oficiálové ve Státní kanceláři, Skuteční dvorní koncipisté při dvorních úřadech	200 zl.

Během první poloviny 19. století nedošlo k výraznějším změnám v platech státních úředníků, ani jejich unifikaci a tak se i nadále lišily úřad od úřadu. Nicméně tyto rozdíly nebyly nikterak velké. Pro lepší srovnání a přehled zde uvádím již dříve zmíněné instituce a to Domáci, dvorskou a státní kancelář, Uherskou dvorskou kancelář a Spojenou dvorskou kancelář (dříve Česká a rakouská dvorská kancelář). Vcelku zajímavá je situace ve Státní kanceláři, kde pokud si uvědomíme, jaké požadavky byly na jednotlivé úředníky kladeny, zejména nezbytné jazykové znalosti, zjistíme, že jejich platy se překvapivě příliš nelišily od ostatních. Samozřejmě s výjimkou od platu samotného státního kancléře, který je skutečně astronomický. I když vezmeme v potaz, že kromě zahraničních záležitostí měl na starosti i záležitosti panovnické rodiny a v podstatě fungoval jako císařův první ministr, převyšoval jeho plat více jak čtyřikrát mzdu kancléřů stojících v čele dalších institucí. Zejména pokud poukážeme na skutečnost, že v době Marie

²⁸ HHStA, STK, Interiora, Kt.1

Terezie byl příjem státního kancléře Kounice 30.000 zlatých ročně, tedy částka, která jen o málo převyšovala platy ostatních kancléřů.

Příjmy státních úředníků v roce 1840 ve zl. konvenční měny²⁹

	Domáci, dvorská a státní kanclář	Uherská dvorská kanclář	Spojená dvorská kanclář
Státní kanclář	98.000 + 3.930 příplatky		
Nejvyšší kanclář			24.000 + 3.975 příplatky
Dvorní kanclář		20.000	14.000
Kanclář			11.000
Státní a konferenční rada	11.000		
Vícekanclář		11.000	9.000
Dvorní rada a státní tajný oficiál	5.133*		
Dvorní rada		5.133*	5.400*
Rada státní kancláře	2.900*		
Vládní rada			3.150*
Dvorní sekretář	2.240*	1.472*	2.147*
Vládní sekretář			2.000
Dvorní koncipista	1.440*	730*	1.152*
Dvorní tlumočník	4.800		

Systém rozdělení úředníků do dvanácti hodnostních tříd zavedený za císaře Františka I. se udržel více než šedesát let, než došlo k prvním úpravám, které reagovaly situaci státních úředníků.

²⁹ Tafeln zur Statistik, Tafel 5 a 37, 1841. Hvězdička udává, že se jedná o průměrnou vypočtenou částku. Statistika udává u těchto pozic počet osob a celkovou částku, nikoli jednotlivé platy

1.2 Od Magny Charty do konce monarchie

Pokud se podíváme na strukturu státního aparátu a jeho zaměstnanců v tomto období, můžeme úředníky rozdělit podle tří základních kritérií. Zjednodušené první kritérium je územní. Tak jak byla monarchie rozdělena na dvě části s několika společnými orgány, můžeme toto dělení použít i na státní správu:

1. zaměstnanci společné c. a k. správy
2. zaměstnanci předlitavské c. k. správy
3. zaměstnanci zalitavské správy³⁰

Druhé kritérium je vázáno na dosažené vzdělání. Bez absolvování univerzity, zejména právnických fakult, či právních akademií v Uhrách, bylo velmi nesnadné, či téměř nemožné získat místo v konceptní službě a dosáhnout VII. či vyšší hodnostní třídy. V pozdější době se s rozvojem průmyslu začaly na některých pozicích prosazovat i lidé s vysokoškolským vzděláním technického typu. Posledním kritériem, které úzce souvisí s předchozím a podává přehled o sociálním a společenském postavení úřednictva, je jejich rozdělení podle hodnostních tříd a tedy výše jednotlivých příjmů.

Počet úřednictva postupně rostl, jen v letech 1849-1900 se celkový počet úřednictva zvýšil ze 140 000 na 336 000, nicméně jejich postavení zůstávalo po dlouhou dobu neměnné.³¹ Pokud to např. srovnáme s rokem 1828, kdy počet úředníků jen o něco překročil 70 000, jedná se o značný nárůst.³² Je třeba si však uvědomit, že zvýšení počtu po roce 1848 bylo zapříčiněno mnoha faktory. Likvidace patrimoniální správy přenesla jejich agendu na státní úřady a rovněž technologický pokrok, zejména zavedení telegrafu, rozvoj průmyslu a dopravy vedl k zvýšení písemné

³⁰ Megner přidává i čtvrtou skupinu, tedy státní zaměstnance sloužící v Bosně a Hercegovině, viz: MEGNER, *Beamte*, tabulka s. 11

³¹ MEGNER, *Beamte*, s. 344

³² HEINDL, *Gehorsame*, s.141 (tabulka 2)

agendy a tedy i úředníků, nutných k jejich vyřízení, archivování atd. Rovněž rostoucí počet obyvatelstva je třeba brát v úvahu.

Pokud ovšem počty úředníků porovnáme s celkovým počtem obyvatelstva, zjistíme, že podíl státních zaměstnanců tvoří celkem zanedbatelnou část. Na začátku 20. století to bylo 336 000 zaměstnanců na více jak čtyřicet miliónů obyvatel. Pokud to srovnáme s dnešní Českou republikou tak zjistíme, že např. v roce 2005 připadalo na 10 251 079 obyvatel 294 438 státních úředníků.³³ Navíc je třeba brát v úvahu i značnou územní rozlohu monarchie. A i když vezmeme v potaz, že do této kategorie nespádaly např. zaměstnanci dvora nelze říci, že by počet státních úředníků v Rakousku-Uhersku byl přemrštěný, jak si někteří často stěžovali, jako např. rakouský literát a kritik poměrů Hermann Bahr: „*Máme pětkrát tolik úředníků, než míst pro ně. Dokázáno statisticky, že v Rakousku roste počet úředníků třikrát rychleji než počet obyvatelstva. Tedy vždy teprve, když se narodili tři úředníci, smí se pak naroditi zase též jednou člověk.*“³⁴

Postavení státního úředníka mělo značnou společenskou prestiž, ale vyžadovalo dodržování i jistých psaných i nepsaných pravidel, které je však uváděly i do svízelných situací a to zejména finančních. Jakákoli snaha šetřit totiž často narážela na nepřekonatelné překážky. Šetřit se dalo jen tam, kde neutrpělo společenské postavení. Od státního úředníka se očekávalo, že bude i mimo úřad patřičně vystupovat. S tím byla spojena zejména otázka bydlení. Bylo např. zcela společensky nepřípustné bydlet na okraji města v malém bytě a proto výdaje na byt v centru města často dosahovaly i poloviny ročního příjmu. Situaci úředníků dále zhoršoval i trvalý nárůst nájmu. Rovněž musel dbát i na společenské postavení členů rodiny. Pokud to finanční situace

³³ Celkové počty obyvatelstva a státních úředníků dle údajů Českého statistického úřadu, dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby03230606.doc> a http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0505.pdf

³⁴ cit, dle BAHR, *Austriaca*, s. 91

dovolila, zaměstnával úředník na domácí práce služby. Pokud si jí však nemohl dovolit, musely tyto činnosti vykonávat manželka, či dcery, avšak většinou potají, aby neutrpěla prestiž úředníka.

Tuto situaci popsala ve svých vzpomínkách Luisa Hálová, dcera soudního rady v Hradci Králové: „*Třebaže byl otec vyšším úředníkem, nebyly jeho příjmy skvělé a matka nejenže vařila, domácnost opatrovala, ale také posílala vše, čeho bylo pro rodinu třeba. Šívala pozdě do noci, a to většinou při nepatrném osvětlení, při kahánku, aby sousedi neviděli.*“³⁵ Rovněž děti představovaly značný zásah do rozpočtu. Ať se již jednalo o běžné potřeby, náklady na vzdělání, či v případě dcer poskytnutí věna. Tyto i další zvyšující se výdaje byly zejména pro nižší úřednictvo hlavním důvodem k motivaci dosáhnout změn v systému postupu a platů.

Rok 1873 byl pro státní úředníky významným rokem, neboť po dlouhých více jak šedesáti letech došlo k zásadní změně v jejich postavení, úpravou právního zakotvení a ke kodifikaci jejich příjmů. Nový zákon z 15. dubna 1873, tzv. Magna charta, jak ji poprvé nazval Karl Megner ve své knize o úřednictvu, znamenala po státní zaměstnance první a nikoli poslední krok ve snaze posílit svou pozici a dosáhnout, zejména v nižších třídách, dostatečného příjmu k zajištění živobytí. Nový zákon zrušil poslední dvanáctou třídu a úředníci zde zařazení byli převedeni o třídu výše a platové třídy se změnil na kvalifikační.³⁶

Příjmy státních úředníků se sestávaly ze samotného platu a příplatků. Pro první čtyři nejvyšší třídy byl stanoven funkční příplatek, pro ostatní pak aktivní (později nazývaný příbytné), který byl odstupňován podle jednotlivých tříd a místa působení a sloužil k vyrovnání různé životní úrovně v jednotlivých městech monarchie. Nejvyšší byl samozřejmě ve Vídni, ostatní města spadala do tří kategorií podle počtu obyvatelstva a příplatek představoval částku ve výši 60-40% z příplatku vypláceného v hlavním městě. Vyplácel se vždy stejný pro všechny úředníky

³⁵ cit. dle VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo*, s. 202

³⁶ Zákon č. 47 z 15. dubna 1873, ZŘ, s. 221-4

zařazené do jedné hodnostní kategorie, bez rozdílů mezd. Plat v prvních čtyřech třídách byl vyměřen jednou částkou, u ostatních se pak rozlišovaly tři stupně hodnocení.

Výraznou změnu přinesl nový zákon zejména nejnižší postavením úředníkům a praktikantům, tedy čekatelům na úřední hodnost, kteří dříve nedostávali řádný plat. Zákon jim přiřkl roční adjutum ve výši 200 – 400 zlatých, a pokud prokázali nabytí vyššího přípravného vzdělání, mohli získat adjutum ve výši 500 – 600 zlatých. Tyto podmínky platily i pro elévy a aspiranty. Auskultanti získali nárok na adjutum místo dosavadních 315-400 zlatých, ve výši 500-600 zlatých. Adjuta se vždy pouze propůjčovala. Praktikanti, aspiranti a elévové navíc získali charakter státních úředníků, ale bez zařazení do některé ze tříd.³⁷

Přestože zákon platil pouze pro předlitavskou část monarchie, řídila se podle něj i společná ministerstva včetně diplomatického a konzulárního sboru. Zákon stanovil, že pro postup do vyšší třídy je nutné odsloužit 5 let v dané třídě, nicméně mohlo dojít k situaci, kdy úředník strávil v jedné hodnostní třídě mnohem delší dobu. Jedním z důvodů bylo, že počet systematizovaných míst s vyšší třídou klesal. Dalším problémem byli rovněž tzv. certifikalisté. Tito vysloužilí vojáci měli možnost, po odchodu s armády na základě potvrzení (certifikátu), získat místo ve státní službě a to i ve třídě, která neodpovídala jejich dosaženému vzdělání a získané praxi. Tento systém se postupně rozšířil od druhé poloviny 19. století, kdy zákon z 19. prosince 1853 umožnil přístup vojákům a poddůstojníkům na místa služebního a manipulačního personálu u některých státních úřadů.³⁸ Tito úředníci byli zařazováni na nejnižší posty a jejich další postup byl vázán na pravidla pro civilní státní úředníky. Existovala však možnost, že mohlo dojít i k zařazení na

³⁷ Auskultant byl titul soudních úředníků, kteří byli přijati do státní služby než dosáhli hodnosti adjunkta a kteří se připravovali ke složení soudcovské zkoušky. Praktikant byla osoba nastupující odbornou praxí. Označení aspirant se používalo pro osoby, které byli do státní služby přijati na zkoušku a elévové byli nejnižší úředníci bez dosažené praxe, ve většině případů bez řádného platu.

³⁸ Zákon č. 266 z 19. prosince 1853, RGB 1853, s.1417-1423

vyšší post u zvlášť zasloužilých vojáků. Vzhledem ke skutečnosti, že vcelku logicky bylo více uchazečů než volných míst, stanovil zákon přesné podmínky jejich výběru. K další úpravě došlo novým branným zákonem z prosince roku 1868, který se však vztahoval již jen na poddůstojníky. Pokud odsloužili minimálně osm let z celkové doby dvanácti let u ozbrojených složek, získali nárok na místo ve státní službě.³⁹ Aplikace těchto ustanovení se však mělo řídit samostatnými zákony. Prováděcími normami tak byly až zákon č. 60 z 19. dubna 1872 a nařízení ministerstva zeměbrany z 12. července 1872.⁴⁰ Změna, kterou tento zákon přinesl, byla možnost získat místo v civilní službě bez ohledu na dobu služby, pokud byl žadatel zraněn v boji, či při službě veřejné bezpečnosti a není již schopen další vojenské služby. Zákon rovněž stanovil i místa, která jsou těmto osobám vyhrazena, a jež se téměř shodovala s těmi, která stanovil již zákon z roku 1853. Právo uchazeče žádat o místo ve státní službě muselo být potvrzeno certifikátem, vydaným ministerstvem války, či zeměbrany. Ve snaze omezit výdaje na důchodové zabezpečení ze státní kasy však zákon stanovoval omezující věkovou hranici pro žadatele. Pokud šlo o místo placené zcela nebo částečně státem byl věk omezen hranicí 45 let.⁴¹ Postupem času se počet certifikalistů v některých oblastech státní správy zvyšoval. Největší uplatnění našli na nižších soudních kancelářských postech (více než 50%), u poštovní dopravy, mezi berními úředníky (11%), úředníky kolkovních úřadů (45%) a státní loterie (19%).⁴² Naproti tomu v oblasti politické správy bylo jejich zastoupení minimální. Zákon o certifikalistech platil až do vydání služební pragmatiky pro státní úředníky. Tento systém samozřejmě vedl k nespokojenosti zejména mezi subalterními a začínajícími úředníky, pro které certifikalisté znamenali ohrožení jejich vlastního postupu a tedy dosažení lépe placené pozice

³⁹ Zákon č. 151 z 5. prosince 1868, RGB 1868, §38, s. 445

⁴⁰ Zákon o propůjčování služebních míst vysloužilým poddůstojníkům z 19. dubna 1872, č. 60, ZŘ, s.177-181 a Nařízení ministerstva zeměbrany č. 98 s 12. července 1872 o uvedení zákona č. 60 v platnost, tamtéž s.309-316

⁴¹ *Tamtéž*: zákon č. 60, § 17, s. 180

⁴² MACKOVÁ, *Jak převléknout*, s. 134

Roční příjmy státních úředníků ve zl. podle jednotlivých tříd 1873

Třída	Příjem	Funkční příplatek
I.	12.000	14.000
II.	10.000	10.000
III.	8.000	5.000-10.000
		1.000-3000
IV.	7.000	1.000-4.000

Třída	Příjem	Aktivní příplatek			
		I.	II.	III.	IV.
V.	6.000	1.000	600	500	400
	5.500				
	4.500				
VI.	3.600	800	480	400	320
	3.200				
	2.880				
VII.	2.400	700	420	350	280
	2.200				
	2.000				
VIII.	1.800	600	360	300	240
	1.600				
	1.400				
IX.	1.300	500	300	250	200
	1.200				
	1.100				
X.	1.000	400	240	200	160
	950				
	900				
XI.	800	300	180	150	120
	700				
	600				

U aktivního příplatku byla v I. kategorii zařazena Vídeň, v II. pak města s více jak 50 000 obyvateli, tedy zejména hlavní zemská města, ve III. města s méně jak 50 000 a více jak 10 000 a v poslední IV. pak města s méně než 10 000 obyvateli.

Zákon z roku 1873 přesně stanovil výši platů, které pak zůstaly až na malé úpravy nezměněny téměř do konce století. Z počátku bylo pro úředníky bezesporu výhodné, vzhledem k hospodářské situaci, která nastala po krachu vídeňské burzy, pobírat fixně stanovený roční plat, ale s postupným oživením ekonomiky a vzrůstem průměrné mzdy a cen, se stále častěji ozývalo volání po zvýšení platů a to zejména z nižších hodnostních tříd, na něž dopadala neutěšená finanční situace nejtěživěji. Hlavním problémem však byl chronický nedostatek financí ve státním rozpočtu, který bránil plošnému navýšení platů. Situaci alespoň provizorně vyřešil zákon z 28. června 1895, který povolil výplatu tzv. subsistenčních příplatků (příplatky na výživu) pro státní úředníky.⁴³ Tento příplatek získali zaměstnanci zařazení do nejnižších hodnostních tříd a to ve výši 60 zlatých (XI. třída), 80 zlatých (X. třída) a 100 zlatých (IX. třída) ročně.⁴⁴ Toto opatření však bylo jen dočasné a bylo zcela zřejmé, že situaci je třeba řešit, ale základním kamenem úrazu, byl potřebný zdroj prostředků, nutný k financování tohoto kroku, tedy případné zvýšení daní, či přesuny položek ve státním rozpočtu a to zejména na úkor armády. Nakonec byl nový zákon upravující platy státních úředníků přijat až po téměř dvou letech, v září roku 1898.⁴⁵

Nový zákon zachoval většinu předchozích předpisů, kdy platy v prvních čtyřech třídách zůstaly neměnné, došlo pouze k navýšení funkčního příplatku ve III. a IV. třídě, v ostatních třídách však došlo k úpravám příjmů. V páté třídě byly navíc místo dosavadních tří hodnostních stupňů, zavedeny pouze stupně dva. Tato nová

⁴³ Zákon z 28. června 1895, Nr. 86, ZŘ, s.227-230

⁴⁴ MEGNER, *Beamte*, s. 128

⁴⁵ Zákon z 19. září 1898, Nr. 172, ZŘ, s.301-302

úprava v podstatě jen zmírnila finanční situaci středních a nejnižších úředníků.

Roční příjmy státních úředníků ve zl./korunách podle jednotlivých tříd 1898

Třída	Příjem	Funkční příplatek
I.	12.000/ 24.000	14.000/ 28.000
II.	10.000/ 20.000	10.000/ 20.000
III.	8.000/ 16.000	7.000-13.000/ 14.000-26.000
		2.000-4.000/ 4.000-8.000
IV.	7.000/ 14.000	2.000-5.000/ 4.000-16.000

Třída	Příjem	Třída	Příjem
V.	6.000/12.000	IX.	1.600/3.200
	5.000/10.000		1.500/3.000
			1.400/2.800
VI.	4.000/8.000	X.	1.300/2.600
	3.600/7.200		1.200/2.400
	3.200/6.400		1.100/2.200
VII.	3.000/6.000	XI.	1.000/2.000
	2.700/5.400		900/1.800
	2.400/4.800		800/1.600
VIII.	2.200/4.400		
	2.000/4.000		
	1.800/3.600		

Na rozdíl od funkčních zůstaly aktivní příplatky beze změn. Zákon rovněž nově upravil pravidla pro postup mezi jednotlivými platovými stupni v rámci tříd, kdy v nejnižších, tedy IX. až XI. byla doba snížena na čtyři roky, u ostatních tříd zůstal interval pěti let. Nový zákon však již pamatoval na případy, kdy zůstával úředník v jedné hodnostní třídě déle, než bylo dáno zákonem a získal tudíž nárok na služební starobní osobní příplatek. Ten činil ve třech

nejnižších třídách 100 zl. (200 korun) po odsloužených 16 letech a dalších 100 zl. po 20 letech. Všechny ostatní přídavky byly zachovány, s výjimkou subsistenčních, které byly vzhledem k navýšeným platům zrušeny.

Nový zákon však i nadále opomíjel platové ohodnocení nejnižších úředníků, kteří svým charakterem patřili mezi státní úředníky, ale nebyli zařazeni do systému hodnostních tříd. Jednalo se o praktikanty, auskultanty, elévy a další čekatele, jimž byla propůjčována na základě zákona z roku 1873 tzv. adjuta, což nebyl plat, ale spíše forma podpory. Nicméně adjutum bylo vázáno na zisk systematizovaného místa, jejichž počet byl mnohem nižší než počty přijatých čekatelů. Výši adjut upravil až zákon z června roku 1906, který zaručil všem auskultantům, praktikantům, elévům a aspirantům, kteří odsloužili předepsanou dobu a složili praktické zkoušky, nárok na vyšší adjutum. Po tříleté službě tak získaly, ty osoby, které prokázaly vyšší vzdělání nárok na adjutum ve výši 1 600 korun, ostatní pak ve výši 1 200 korun ročně. V případě pětileté služby to pak bylo 2 000 korun, či 1 500 korun a pro auskultanty po odsloužení šesti let bylo stanoveno adjutum ve výši 2 500 korun ročně.⁴⁶

K poslední zásadní úpravě v systému úřednických platů došlo v únoru roku 1907 přijetím nového zákona.⁴⁷ Prvních dvou hodnostních tříd se tato změna opět nedotkla, v ostatních třídách sice nebyly navýšeny platy, došlo však k rozšíření stupňů služného na tři, čtyři a v IX. třídě dokonce na pět stupňů, které umožnilo úředníkům dosáhnout postupu i vyšších příjmu v rámci jedné třídy, tedy dosažení platu vyšší třídy dříve než byl do ní jmenován. Novela rovněž pamatovala na úpravu doby postupu, kdy v nejnižších třídách, tedy IX. až XI. se snížil na tři roky, v VI. až VIII. se do druhého a třetího stupně postupovalo po pěti letech a do čtvrtého po dalších třech letech, ve III. až V. třídě zůstala doba zachována na pěti letech.

⁴⁶ Zákon č. 122 z 25. června 1906, ZŘ, s.793-794

⁴⁷ Zákon č. 34 z 19. února 1907, ZŘ, s. 275-278

Roční příjmy státních úředníků v korunách podle jednotlivých tříd 1907

Třída	Stupeň služného				
	1.	2.	3.	5.	5.
III.	16.000	18.000			
IV.	14.000	16.000			
V.	10.000	12.000	14.000		
VI.	6.400	7.200	8.000	8.800	
VII.	4.800	5.400	6.000	6.400	
VIII.	3.600	4.000	4.400	4.800	
IX.	2.800	3.000	3.200	3.400	3.600
X.	2.200	2.400	2.600	2.800	
XI.	1.600	1.800	2.000	2.200	

U funkčních příplatků došlo jen k menším úpravám u některých úředníků, upraveny však byly na rozdíl od předchozího zákona aktivní příplatky. Nový systém mnohem více zohledňoval vyrovnávání životní úrovně v různých městech monarchie, kdy některá z nich mohla v řadě aspektů směle konkurovat hlavnímu městu císařství. Nově byla jednotlivá místa zařazena do pěti kategorií, v nichž nejvýše stála pochopitelně Vídeň. Ostatní města pak byla zařazena do kategorií podle počtu obyvatel a výše příspěvku byla stanovena procentuálním podílem vůči příspěvku vyplácenému ve Vídni. V I. kategorii se nacházela města s více než 80 000 obyvateli (80%), v II. kategorii města s více jak 40 000 obyvateli (70%), III. kategorie města s více jak 10 000 obyvateli (60%) a v poslední kategorii se nacházela městečka s méně než 10 000 obyvateli (50%). Oproti předchozímu zákonu z roku 1873, kdy se procentuální podíl pohyboval mezi 60-40%, došlo tedy ke zvýšení.

Aktivní příplatek pro jednotlivé třídy v korunách 1907

Třída	Vídeň	I.	II.	III.	IV.
V.	2.200	1.760	1.540	1.320	1.100
VI.	1.840	1.472	1.288	1.104	920
VII.	1.610	1.288	1.127	966	805
VIII.	1.380	1.104	966	828	690
IX.	1.200	960	840	720	600
X.	960	768	672	576	480
XI.	720	576	504	432	360

I přeze všechny úpravy zůstávala situace úředníků v nejnižších třídách i nadále problematická a vláda byla nucena koncem roku 1911 znovu povolit výplatu zvláštních příplatků.⁴⁸ Na základě nařízení z 29. prosince 1911 byly vyplaceny jednorázové příplatky v rozmezí od 50 do 130 korun pro státní úředníky, které byly odstupňovány dle jednotlivých tříd podle poskytovaného aktivního příplatku.

Hodnostní třída	Příspěvky podle zařazení do tříd aktivního příplatku				
	Vídeň	I.	II.	III.	IV.
VIII.	130	100	90	80	70
IX.-X.	110	90	80	70	60
XI.	100	80	70	60	50

Zákon rovněž pamatoval i na ty, kteří doposud nebyli zařazení do hodnostních tříd, avšak charakterem své práce náleželi k úřednictvu, nebo kteří na místo na úřadě čekali. Auskultantům, praktikantům a dalším byl přiznán jednorázový příspěvek ve výši 50 korun. Toto bylo však jen další provizorní řešení a naděje úřednictva se tak upínaly k zavedení služební pragmatiky, která by definitivně upravila stávající poměry, kdy největší problém představovalo zaručení časových postupů. Diskuse a jednání v této

⁴⁸ Nařízení z 29. prosince 1911 týkající se poskytnutí jednorázového příspěvku státním služebníkům publikováno ve Wiener Zeitung, Nr. 296 z 31. prosince 1911, s.21

záležitosti se však protáhly a k jejímu přijetí došlo až po dlouhé době na začátku roku 1914.

V lednu tohoto roku byl vydán zákon o služebním poměru, tzv. služební pragmatika, která upravovala práva a povinnosti státních úředníků, služební postup vázala na dosažené vzdělání a prokázané schopnosti, ale zejména zaváděla automatický postup v nejnižších třídách.⁴⁹ To umožnilo úředníkům v VIII. až XI. třídě dosažení platu vyšší třídy v okamžiku, kdy dosáhli zákonem stanovenou dobu služby v jedné třídě, aniž by získali hodnost vyšší třídy. Úředníci byli nově rozděleni do pěti skupin podle předepsaného vzdělání:

- A) úplné středoškolské vzdělání a vysokoškolské vzdělání
- B) absolvování některého středního učiliště a vysokoškolského běhu a složení státní zkoušky na některé vysoké škole
- C) absolvování středního učiliště
- D) absolvování čtyř nižších tříd některého středního učiliště nebo jednoročního učebního běhu s měšťanskou školou spojeného a úspěšné vykonání zvláštní odborné zkoušky
- E) jiné vzdělání nad rámec obecné školy

pro které byl stanoven následující časový postup podle odsloužených let:

Třída	A	B	C	D	E
VIII.	6	10	–	–	–
IX.	6	7	7	9	–
X.	5	5	6	7	9
XI.	–	3	6	6	6

V praxi to tedy znamenalo, že úředníci na základě dosaženého vzdělání, věděli, kdy dosáhnou na vyšší plat v rámci jednotlivých tříd i bez toho, aniž by byli skutečně povýšeni. To bylo ovšem

⁴⁹ Zákon č. 15 z 25. ledna 1914 o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (služební pragmatika), ZŘ, s. 87-116

podmíněno i dalšími předpoklady, a to zejména složením odborných zkoušek a svou roli zde rovněž hrálo i kvalifikační hodnocení. To na rozdíl od předchozích let již nebylo tajné a úředník se tak mohl dozvědět důvody, které mu zabránily v postupu do vyšší hodnostní třídy. Povyšovací lhůta se rovněž vztahovala i na praktikanty, kteří do nejnižší úřednické třídy postoupili po třech (skupiny A, B, C), resp. čtyřech letech (skupiny D, E). K modifikaci došlo i v pravidlech týkajících se postupu do vyšší kategorie služného v rámci jednotlivých tříd. Zákon nově stanovil, že v nejnižších třídách (IX-XI) činila zákonná lhůta tři roky, v ostatních třídách roky čtyři. Tato služební pragmatika představovala vyvrcholení snah úřednictva (zejména nižšího) na zlepšení jejich postavení a zajištění sociálních jistot, zavedením pevných pravidel. Jejím dlouhodobějšímu působení však zabránily politické události, vypuknutí války, a zejména rozpad monarchie o čtyři roky později.

K přijetí do státní služby a povyšování jednotlivých úředníků docházelo pouze na základě jmenování. Přičemž se však rozlišovalo mezi jmenováním trvalým a provizorním. V druhém případě, došlo k jmenování, či udělení titulu a charakteru vyšší hodnosti v situacích, kdy např. dotyčný prozatímně zastával funkci, ve které bylo společensky nutné užívání vyšší hodnosti, než jakou sám disponoval. Toto jmenování umožnilo dotyčnému používat příslušný titul a nosit uniformu odpovídající hodnosti, nikoli však pobírat plat dané funkce, kterou dočasně zastával. Zcela jiná však byla situace, v případech, kdy k povýšení došlo *ad personam*, či *extra statum*, tedy povýšení do vyšší třídy, včetně náležejícího finančního ohodnocení. Povýšení *ad personam* se vztahovalo ke konkrétní osobě a vždy se jednalo o definitivní jmenování. Povýšení *extra statum* se mohlo vztahovat i na více osob. K tomuto jmenování docházelo za situací, kdy běžné jmenování nebylo možné a to např. z důvodu nedostatku vyšších systematizovaných míst pro osoby,

kteře dosáhly určitého počtu odsloužených let.⁵⁰ Dalším důvodem tohoto jmenování byla situace, kdy byl daný úředník povolán z hodnostně vyššího postu na post nižší. V zahraniční službě k tomu docházelo v případě jmenování velvyslance sekčním šéfem na ministerstvu zahraničí. Velvyslanec se totiž nacházel v II. hodnostní třídě, zatímco I. sekční šéf ve III. a ostatní dokonce ve IV. třídě.

Vedle vlastních hodnostních tříd existovaly i tituly, jejichž udílení patřilo k výsadám panovníka. Jednalo se jen o čestné tituly, které jejich nositelům dodávaly vyšší společenskou prestiž, či zajišťovaly přístup ke dvoru. Nejvýše na tomto pomyslném žebříčku stál tajný rada, jehož nositel byl oslořován titulem Excellence a získávali jej především vysoko postavení úředníci. Tento titul byl znakem mimořádné přízně panovníka a získávali jej i osoby, které nebyly šlechtického původu, což jim umožnilo přístup ke dvoru. Do konce šedesátých let 19. století byl tento titul udělován především aristokratům, ale později jejich počet klesl a do popředí se dostali zejména úředníci.⁵¹ Nejvyšší postavení mezi tajnými rady měl ministr císařského a královského domu a zahraničí. Titul komoří byl vyhrazen pouze příslušníkům aristokracie z řad rakouských či uherských občanů na jejich žádost a po předložení potvrzení o šestnácti šlechtických předcích (po osmi jak z otcovy, tak z matčiny strany).⁵² Příslušníci nižší šlechty, či novošlechtici, kteří tituly získali ve státní službě, armádě či úspěchem na poli hospodářském mohli být jmenováni stolníky (truksasy). Titul dvorního rady získávali vysokoškolsí profesoři a vyšší úředníci, kteří dosáhli V. hodnostní třídy. Mezi nižší čestné tituly patřil školní rada pro

⁵⁰ VYSKOČIL, *C.k. úředník*, s.107

⁵¹ Tento fakt byl umocněn i skutečností, že do roku 1884 byl získání nejvyšší třídy řádů Leopoldova a Železných korun spojen se získáním titulu tajného rady. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 28-9

⁵² Tato podmínka byla později zmírněna a dostačovalo doložení čtyř šlechtických předků z matčiny strany. Navíc pokud byl otec c. k. komořím a (nebo) matka dámou Hvězdového kříže, nemusel žadatel dokazovat své šlechtictví. *Tamtéž*, s. 30

středoškolské profesory a císařský rada či vládní rada pro úředníky či přísedící při c. (a) k. obchodních soudech.

Na státní úředníky se rovněž vztahovala povinnost platit ze svých platů, včetně příspěvků, ale i z penzí osobní daň z příjmu. Tuto daň odváděli podle zákona z roku 1896 všichni, jejichž roční příjem dosáhl minimální výše 600 zlatých (1 200 korun). Tato daň však nebyla nikterak vysoká, neboť u nejnižších příjmů do 1 000 zlatých (2 000 korun) nedosahovala ani 1%, u vyšších se pak pohybovala v rozmezí od 1-4%.⁵³ Adjutum, které nebylo příjmem nýbrž formou podpory, dani z příjmu nepodléhalo. Kromě této daně byli úředníci povinni odvádět i daň ze služebních platů, které ročně převyšovaly částku 3 200 zlatých (6 400 korun) a to ve výši 0,4 až 6% dle jejich výše.⁵⁴ K úpravě ve výši osobní daně z příjmu došlo v lednu roku 1914.⁵⁵ Výše příjmu podléhajícího dani byla zvýšena na 1 600 korun a k nepatrnému navýšení došlo i u samotné daně, kdy se pohybovala v rozmezí 1-5%. V případě, že dani podléhal příjem nižší než 1 600 korun, se tato pohybovala v rozmezí 0,5 až 1%. K tomu mohlo dojít např. za situace, pokud měl poplatník mimo svůj, od daně osvobozený příjem, ještě jiný, který dani podléhal. Zákon rovněž umožňoval snížit daňovou sazbu v případě, že na poplatníkovi byly finančně závislí jiní členové rodiny, tedy manželka a děti. Na druhou stranu byla zavedena i jakási přírážka pro ty, jejichž příjem přesahoval 2 400 korun a žili v domácnosti sami (tedy svobodní mládenci, vdovy či vdovci), ve výši 15%. V případě, že s poplatníkem v domácnosti žila jedna osoba, jejíž příjmy se nezapočítávali do příjmů společné domácnosti (ať se jednalo o člena rodiny, či nikoli) činila přírážka 10%.⁵⁶

⁵³ Výše roční výměry osobní daně z příjmu stanovil zákon č.220 z 25. října 1896, § 172, ZŘ, s.714

⁵⁴ Zákon č.220 z 25. října 1896, § 233, ZŘ, s.724

⁵⁵ Zákon č. 13 z 23. ledna 1914, § 172, ZŘ, s.65-66

⁵⁶ tamtéž § 172a, ZŘ, s.66-67

ZAHRANIČNÍ SLUŽBA

2.1. Ministerstvo zahraničí

Za předchůdkyni Ministerstva zahraničí můžeme považovat Tajnou, domácí, dvorskou a státní kancelář, která vznikla roku 1742 v rámci tereziánských reforem a v jejímž čele stál státní kancléř.⁵⁷ Jejím založením, resp. vyčleněním z Rakouské dvorské kanceláře, vyvrcholily snahy o zřízení samostatného úřadu pro zahraniční záležitosti, který se rovněž zabýval i otázkami spojenými s panovnickým domem.⁵⁸ V roce 1742 rozhodla Marie Terezie o oddělení Dvorní a státní kanceláře od Rakouské dvorské kanceláře, do jejíž agendy dosud spadaly záležitosti zahraniční politiky.⁵⁹ Do jejího čela byl postaven Anton Corfiz hrabě Ulfeldt⁶⁰ s titulem

⁵⁷ Název úřadu se v průběhu let měnil. Od roku 1753 nesl označení C.k. tajná dvorská a státní kancelář zahraničních záležitostí, v letech 1757 -1793 C.k. tajná dvorní a státní kancelář zahraničních, nizozemských a italských záležitostí a poté opět označována původním názvem. K úpravě názvu došlo ještě dvakrát a to mezi léty 1811-1820 na C.k. tajnou domácí, dvorskou a státní kancelář pro zahraniční záležitosti a od roku 1821 byl název zkrácen na C.k. tajná, domácí, dvorská a státní kancelář. MATSCH, *Der Auswärtige*, s.53

⁵⁸ Do konce 17. století neexistovala jednotná správa zahraničních záležitostí, které spadaly do kompetence řady úřadů: Říšská dvorská kancelář (latinská a německá expedice) vyřizovala styky se západoevropskými, severskými a italskými státy, Česká dvorská kancelář záležitosti Polska, působnost Rakouské dvorské kanceláře byla omezena na sousední země, záležitosti Ruska a Osmanské říše spadaly pod Dvorskou válečnou radu. K tomu je třeba ještě přidat španělskou a nizozemskou radu. Na počátku následujícího století došlo ke značnému zjednodušení tohoto systému, když bylo v rámci Rakouské dvorské kanceláře vytvořeno oddělení zabývající se zahraničními záležitostmi. Od roku 1723 již bylo označováno Rakouská tajná státní kancelář. CORDES, *Die obersten Staatsorgane*, s. 1. V této době již sídlila Rakouská dvorská kancelář v nově vybudovaném paláci na Míčovém náměstí, kde zůstala až do roku 1753. Od té doby byla budova již výlučně sídlem Státní kanceláře a později Ministerstva zahraničí

⁵⁹ Dopis Marie Terezie týkající se oddělení Státní kanceláře od Rakouské dvorské kanceláře ze 14. února a 15. února 1742 + příloha Status personálu královské dvorní a státní kanceláře, HHStA, STK, Interiora, Kt. 1 ,

⁶⁰ Dědeček Antona Corfize hraběte Ulfeldta (1699-1760), Corfitz Ulfeldt (1606-1664), pocházel z dánské šlechtické rodiny a zastával vysoký úřad na dvoře Kristiána IV. ,s jehož dcerou Eleonorou Kristínou (1621-1698) se oženil. Po nevydařené válce se Švédskem v letech 1643-1645, která znamenalo pro Dánsko územní ztráty, však upadl v nemilost a krátce pobýval jako vyslanec v Haagu. Po návratu do Dánska získal svou pozici zpět a to díky podpoře říšské rady a šlechty, která nesouhlasila s královou fiskální politikou. V roce 1650 však byl svou bývalou milenkou obviněn, že osnoval otrávit krále Frederika III. (nastoupil 1648). Vyšetřování jej sice očistilo, ale Ulfed se cítil natolik ohrožen, že následující rok opustil s rodinou tajně Dánsko. Později vstoupil do služeb švédského krále Karla X. , kde během krátké doby dosáhl významné pozice. Jeho kariéra u švédského dvora skončila roku 1659, kdy byl

dvorního kancléře, dále její personál čítal dva dvorní rady, registrátora, expeditora, čtyři kancelisty a kancelářského sluhu. V roce 1753 s nástupem hraběte Václava Antonína Kounice⁶¹ do čela úřadu prošla kancelář reorganizací a stala se skutečně výkonným orgánem zahraniční politiky habsburské monarchie. Nejenže došlo k rozdělení na departementy podle jednotlivých zemí, ale úřadu byly podřízeny i záležitosti týkající se Osmanské říše, spadající až doposud pod Dvorskou válečnou radu. V roce 1762, po zrušení Directoria in publicis et cameralibus, byl Státní kanceláři podřízen i Domácí archiv (dnešní Domácí, dvorní a státní archiv), který byl zřízen roku 1749, a v roce 1757 připojeny dvě rady, nově departementy, které měly na starosti nizozemské a italské záležitosti a sloužily jako centrální správní úřady pro dané oblasti.⁶² K další výraznější změně došlo v roce 1809 s nástupem kancléře hraběte Metternicha⁶³, kdy byl dosavadní systém referátů přeměněn na pět sekcí. První tři se zabývaly tzv. vysokou diplomacií, tedy stykem s ostatními státy podle přesně stanovené působnosti, zbylé dvě sekce pak zajišťovaly korespondenci s vnitřními úřady, ceremoniální záležitosti, vyhotovování pasů, dohled nad archivem a rovněž ekonomické záležitosti.

za intriky proti králi odsouzen k smrti, ale poté omilostněn. Vrátil se do Dánska, kde byl však opět zatčen a uvězněn. Po svém propuštění v roce 1661 nedbal předchozích zkušeností a znovu se pustil do intrik proti králi. Za to byl roku 1663 odsouzen jako zrádce ke ztrátě titulu a majetku a odsouzen k smrti. Colfitzovi se však podařilo ze země uprchnout a následujícího roku se utopil za ne zcela jasných okolností v Rýnu nedaleko Basileje. Jeho žena strávila v dánském vězení téměř 22 let, než byla roku 1685 propuštěna a svůj život dožila na pozemcích kláštera v Maribo na ostrově Lolland v jižním Dánsku. Leo hrabě Ulfeldt (1651-1716), nejmladší syn Corfitze Ulfeldta, vstoupil do vojenských služeb habsburské monarchie, kde během let dosáhl hodnosti polního maršála. Jeho syn Anton zpočátku pokračoval v otcových šlépějích a zvolil si vojenskou dráhu, kterou však opustil, když byl roku 1724 jmenován do Říšské dvorské rady. V roce 1733 byl jmenován vyslancem v Haagu, roku 1740 internunciem v Konstantinopoli a roku 1741 jmenován konferenčním ministrem.

⁶¹ 1764 mu byl udělen dědičný říšský knížecí titul

⁶² Dekret o spojení Státní kanceláře s nizozemskou a italskou radou z 31. března 1757, Nr. chybí, HHStA, STK, Interiora, Kt. 1, dále: WALTER, *Die österreichische Zentralverwaltung*, Bd. I. s. 241, rovněž MATSCH, *Der Auswärtige*, s. 189-92

⁶³ od roku 1813 kníže

Rozdělení kompetencí v jednotlivých sekcích bylo následující: ⁶⁴

I. sekce: ministerský úřad, politická korespondence s Francií a Italským královstvím, Ruskem, Anglií, Pruskem, Španělskem a jejich diplomatickými zástupci ve Vídni. Dále výměna nót při zvláštní příležitosti se státy spadajícími pod druhou sekci. Tajná expedice a archiv, šifrování a vysílání kurýrů.

II. sekce: korespondence se státy Rýnského spolku, Švýcarskem, Švédskem, Dánskem, Nizozemím, Portugalskem a Neapolí a výměna nót s jejich diplomatickými zástupci ve Vídni v běžných záležitostech.

III. sekce: korespondence s Osmanskou říší a s diplomatickými agenty v Levantě, se sicilským a sardinským dvorem. Dále konzulární a námořní záležitosti, záležitosti dvorního tlumočnicka a dohled nad Orientální akademií.

IV. sekce: korespondence s vnitrozemskými úřady, císařská domácí kancelář, kancelář řádu Marie Terezie, ceremoniální záležitosti, církevní záležitosti (ecclesiastica), sporné záležitosti týkající se imunity, ekonomické záležitosti kanceláře.

V. sekce: ředitelství a dohled nad starou a novou registraturou a expedicí, vyhotovování pasů, výtahy ze zpráv zasílaných jednotlivými zahraničními misemi pro císaře.

Personálně byla zcela pochopitelně nejpočetněji obsazena poslední pátá sekce, ve které sloužila téměř polovina ze všech úředníků přidělených k jednotlivým sekcím a to dvanáct. Druhou nejpočetněji obsazenou sekcí byla první, kde sloužilo sedm

⁶⁴ Instrukce pro novou organizaci tajné dvorní a státní kanceláře, nedatováno dle ostatní korespondence ve složce a odpovídajícímu rozčlenění se jedná o rok 1809, HHStA, STK, Interiora, Kt.1. Rovněž MATSCH, *Der Auswärtige*, s. 61-2

úředníků. Ve zbylých třech sekcích to bylo po dvou úřednících v každé.⁶⁵ Nejvýše postavený úředník měl hodnost dvorního rady a tajného státního oficiála, poté následovali rada, dvorní sekretář a dvorní koncipista, nejnižší pak stáli oficiálové a adjunkti.

Uvedené rozdělení kompetencí však vydrželo jen dva roky, než byla jedna z politických sekcí zrušena, resp. její agenda převedena na zbývající sekce. Roku 1816 došlo ke zrušení systému sekcí a kancelář se rozdělila na dvě oddělení: pro zahraniční a domácí záležitosti, kdy první měla na starosti vysokou politiku a druhá běžné záležitosti, a to včetně komunikace se zahraničními úřady a administrativu.⁶⁶

Oběma odděleními byl přidělen státní a konferenční rada jako vedoucí a další kancelářský personál, sestávající se z dvorních radů, radů, sekretářů a koncipistů. Téměř po celé období až do přeměny Státní kanceláře v ministerstvo zahraničí byl post státního a konferenčního rady v zahraničním oddělení neobsazen, neboť jeho vedení zastával sám kancléř. Teprve roku 1839, kdy východní otázka stále více zaměstnávala evropské diplomaty, byla tato agenda vnitřnímu oddělení odňata a podřízena zahraničnímu, konkrétně Karlu hraběti Ficquelmontovi, který byl do Státní kanceláře povolán téhož roku ze svého postu velvyslance v Rusku. Důvodem bylo vážné onemocnění kancléře Metternicha, které jej postihlo v první polovině srpna roku 1839. Jmenování Ficquelmonta na místo provizorního vedoucího Státní kanceláře, na místo Metternichem jmenovaného zástupce Clam Martinice, prosadili arcivévodové Ludvík, František Karel a arcivévodkyně Žofie.⁶⁷ Následující rok byl Ficquelmont jmenován státním a konferenčním

⁶⁵ *Tamtéž*. V přehledu není uveden personální stav Domácího, dvorního a státního archivu.

⁶⁶ Organische, für sämtliche Individuen der geheimen Hof- und Staats-Kanzlei verbindliche Vorschrift, HHStA, STK, Interiora, Kt.1.

⁶⁷ Ficquelmont se v tuto dobu nacházel na cestě do Itálie se svou manželkou na dovolenou, a proto trvalo týdny, než se o svém jmenování dozvěděl. Zpět do Vídně dorazil 9. září 1839. LORENZ, *Karl Ludwig Graf Ficquelmont*, s.108-110

radou.⁶⁸ V domácí sekci byli jmenováni celkem čtyři státní a konferenční radové a to následující:⁶⁹

1816 -1818 Josef von Hudelist

1819 – 1829 Ignaz sv. pán von Stürmer

1830-1834 post neobsazen

1835-1845 Franz sv. pán von Ottenfels-Gschwind

1846-1848 – Franz sv. pán von Lebzeltern-Collenbach

Není jistě bez zajímavosti, že dva z uvedených, Stürmer a Ottenfels-Gschwind, byli posluchači Orientální akademie a sloužili jako internunciové, tedy diplomatičtí zástupci monarchie u Vysoké Porty. Do působnosti vnitřního oddělení totiž spadala rovněž korespondence s Osmanskou říší a záležitosti Orientu, dále pak v běžných a soukromých záležitostech rovněž korespondence s ostatními státy.

V Metternichově době význam Státní kanceláře vzrostl. Nejenže plnila funkci ministerstva zahraničí (navíc se kromě diplomacie zabývala i špionáží), ale prostřednictvím domácího oddělení zasahovala i do dění v monarchii. Jednou z těchto oblastí byly policejní záležitosti a cenzura.

V roce 1848 prošla monarchie řadou ústavně-politických změn, které se nevyhnuly ani nejvyšším úřadům. Dne 17. března bylo ze Státní kanceláře vytvořeno Císařské a královské ministerstvo císařského domu a zahraničí.⁷⁰ Jeho pravomoci byly určeny císařským rozhodnutím z 12. dubna 1852. Do kompetencí nově zřízené instituce spadala veškerá oblast zahraniční politiky, zahrnující nejen zastupování práv a zájmů monarchie a jejich občanů vůči zahraničním státům, ale jak již název napovídá, i záležitosti panovnické rodiny. Ministerstvo bylo rovněž nadřízeným orgánem pro Domáci, dvorní a státní archiv a

⁶⁸ MAYR, *Inventare*, s. 17.

⁶⁹ HSS pro roky 1817-1847, rovněž MATCH, *Der Auswärtige*, s. 63

⁷⁰ Wiener Zeitung, Nr. 78 z 18. března 1848

Orientální akademii. Dne 29. ledna 1869 došlo ke změně názvu na Císařské a královské ministerstvo císařského domu a zahraničí. K další změně názvu došlo roku 1895, kdy až do konce monarchie neslo oficiální název Císařské a královské ministerstvo císařského a královského domu a zahraničí.

Nutné změny se nevyhnuly ani vnitřní organizaci úřadu. Systém dvou oddělení byl nahrazen opět sekcemi, rozdělenými na referáty označené číslicemi a departementy s písmeny abecedy. V roce 1849 vypadalo rozdělení ministerstva následovně:⁷¹

I. sekce

Referáty:

1. Německé státy, Dánsko, Nizozemí, Švýcarsko
2. Francie, Anglie, italské státy
3. Rusko, Švédsko, Belgie, Španělsko, Portugalsko, zaoceánské země
4. Orient

II. sekce

Departementy:

A- ředitelství kanceláře pro obě sekce, personální záležitosti, záležitosti cizích diplomatů akreditovaných u císařského dvora, záležitosti šlechty a jednotlivých záslužných řádů, pasy, záležitosti tisku, policie a armády, dohled nad Orientální akademií, účetní záležitosti

B- záležitosti Řádu německých rytířů, dohled nad knihovnou, záležitosti archivu, záležitosti poddaných v německých státech, Dánsku, Švýcarsku a Nizozemí, které nespádaly pod jiné oddělení, záležitosti císařského domu a panovníkovi rodiny, dvorní ceremoniál

⁷¹ Nařízení z 19. února 1849 o rozdělení II. sekce na departementy, HHStA, STK, Interiora, Kt. 2, rozdělení I. sekce na referáty viz. STROPP, *Die Akten*, s.390

C – návrhy zákonů a norem, záležitosti civilní, trestní a administrativní jurisdikce, jednání ohledně hranic, záležitosti nadací, přistěhovalectví a emigrace, státní příslušnosti, kartely, finanční záležitosti

D- všechny záležitosti týkající se obchodu, cel a mýt, paroplavby a železnic, zemědělství, průmyslu, poštovní a bankovní záležitosti, patenty a vynálezy, obchod s otroky, záležitosti konzulátů v Levantě, záležitosti poddaných v Rusku, Švédsku a zámořských zemích, záležitosti Orientu

E- církevní záležitosti a záležitosti Řádu Maltézských rytířů

V roce 1858 došlo k první změně, kdy byly konzulární záležitosti, až doposud podřízené dvěma ministerstvům a to zahraničí (Orient) a obchodu, nově podřízeny prvně jmenovanému. Rovněž stoupl počet jednotlivých departementů a to na sedm.⁷²

II. Sekce - Departementy

A - z kompetence byly vyňaty záležitosti policie a nově podřízeny záležitosti Řádu německých rytířů, archiv, ministerská knihovna

B - zůstaly jen záležitosti císařského domu a panovníkovi rodiny, dvorní ceremoniál a notifikace

C – finanční záležitosti byly vyňaty a nově podřízeny záležitosti tisku a policie spadající do kompetence II.sekce, pasové záležitosti (principy), dohled nad zkouškami pro kandidáty diplomatické a konceptní služby

D - všechny záležitosti týkající se obchodu, cel a mýt, zemědělství, průmyslu, poštovní a bankovní záležitosti, patenty a vynálezy, obchod s otroky, konzulární záležitosti v mimo levantských oblastech

⁷² Dopis Buola ze 7. září 1858, HHStA, STK, Interiora, Kt. 3

D1 - administrativní záležitosti v oblastech turecké říše a Orientu všeobecně a Řecka včetně personálních záležitostí a to ve shodě s Departmentem A, konzuláty v Levantě

E- nezměněn

F - všechny soukromé záležitosti týkající se cizích států, které dříve náležely do kompetence departementů C a B, finanční záležitosti, lodní doprava a železnice, telegraf

O rok později došlo k dalším drobným úpravám v organizaci jednotlivých referátů a sekcí, kdy byly kompetence jednotlivých departementů upraveny následovně:⁷³

I. sekce

Referáty:

1. Francie, Velká Británie, italské státy, Švýcarsko, Belgie
2. Německé státy, Dánsko, Nizozemí
3. Rusko, Švédsko, Španělsko, Portugalsko, zaoceánské země, Vysoká Porta, Řecko, agencie a konzuláty v Orientu
4. Policejní záležitosti
5. Tisk

II. sekce

Departementy:

A - ředitelství kanceláře pro obě sekce, personální záležitosti, záležitosti cizích diplomatů akreditovaných u c. k. dvora, záležitosti šlechty a jednotlivých záslužných řádů, pasy, záležitosti armády, dohled nad Orientální akademií, záležitosti Řádu německých rytířů, archiv, ministerská knihovna, účetní záležitosti

B - záležitosti císařského domu a panovníkovi rodiny, dvorní ceremoniál, jednání v soukromých záležitostech týkající se německých států, Dánska, Nizozemí a Švýcarska

⁷³ Kancelářské nařízení státního podsekretáře Wenera z 18.listopadu 1859, příloha A a B: Rozdělení Ministerstva zahraničí podle sekcí a departementů, HHSStA, STK, Interiora, Kt. 3

C – návrhy zákonů a norem, záležitosti civilní, trestní a administrativní jurisdikce, jednání ohledně hranic, záležitosti nadací, přistěhovalectví a emigrace, státní příslušnosti, kartely, záležitosti tisku a policie spadající do kompetence II.sekce, pasové záležitosti (principy), jednání v soukromých záležitostech se všemi státy, které nespádají do kompetence departementu 5, poplatky, dohled nad zkouškami pro kandidáty diplomatické a konceptní služby

D - všechny záležitosti týkající se obchodu, cel a mýt, železnic, zemědělství, průmyslu, poštovní a bankovní záležitosti, patenty a vynálezy, obchod s otroky

D1 – administrativní záležitosti v oblastech turecké říše a Orientu všeobecně a Řecka včetně personálních záležitostí a to ve shodě s departementem A, konzuláty v Levantě

E- církevní záležitosti a záležitosti Řádu Maltézských rytířů

F – konzuláty mimo Orient, lodní doprava, telegraf

V roce 1860 došlo k novému rozdělení a označení departementů v II. sekci a to následovně: ⁷⁴

K - záležitosti císařského domu a rodiny, kancelář pro obě sekce, personální záležitosti s výjimkou těch, které spadaly pod departementy O a H, záležitosti Řádu německých rytířů, vojenské a pasové záležitosti, jednání v soukromých záležitostech týkající se německých států, Dánska, Nizozemí a Švýcarska, archiv, knihovna, účetní záležitosti

J - právní věci, jednání ohledně hranic, nadační záležitosti, přistěhovalectví a emigrace, státní příslušnosti, kartely, poplatky, policejní záležitosti

E - církevní záležitosti a záležitosti Řádu Maltézských rytířů

⁷⁴ HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.401

F – finanční záležitosti, jednání v soukromých záležitostech se všemi státy, které nespádají do kompetence departementů K a O, průmysl a zemědělství, patenty a vynálezy, bankovní záležitosti

O – Orient a veškeré záležitosti konzulátů v Levantě a dvorního tlumočnicka, dohled nad Orientální akademií

H – záležitosti obchodu, lodní dopravy, cel a mýt, železnic, pošt, telegrafu, všech ostatních konzulátů včetně personálních otázek, obchodu s otroky

C – záležitosti šlechty, řádů, otázky ceremoniálu a etikety, jednání týkající se vztahů s cizími diplomatickými zastoupeními, vyhotovování smluv, ratifikací, plných mocí

Tyto změny se udržely jen do roku 1865, kdy v I. sekci došlo k úpravě pravomocí v prvních třech referátech.⁷⁵

I. Německé státy, Dánsko, Holandsko

II. Rusko, Švédsko, Španělsko, Portugalsko, zaoceánské země, Řecko, Konstantinopol a všechny agencie a konzuláty v Orientu

III. Francie, Velká Británie, italské státy, Švýcarsko, Belgie

IV. a **V.** referát zůstaly nezměněny

Změny se nevyhnuly ani II. sekci, kde byl zrušen departement F a vytvořeny dva nové: A (pro dohled nad Orientální akademií) a P (jednání v soukromých záležitostech se všemi státy, které nespádají do kompetence departementů K a O). V ostatních departementech došlo jen k menším úpravám, či zůstaly nezměněny. O dva roky později došlo k další změně, když byly upraveny kompetence departementů K, O a C a současně byl vytvořen nový s označením R s působností v účetních a rozpočtových záležitostech.⁷⁶

⁷⁵ Rozdělení ministerstva zahraničí v roce 1865: HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.401 a Kt.410

⁷⁶ Rozdělení ministerstva zahraničí v roce 1867: HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.401

V roce 1868 byl systém referátů a Departementů znovu revidován a v druhém případě opuštěno od označování písmeny, které nahradily arabské číslice. Rozdělení na dvě sekce zůstalo zachováno a to následně:⁷⁷

Sekce I.- Referáty

- I.- Německé státy, Dánsko, Holandsko
- II.- Francie, Velká Británie, papež, Itálie, Belgie
- III.- Orient, Rusko
- IV.- Obchodně- politické otázky a z toho vyplývající jednání
- V.- Švýcarsko, Švédsko, Španělsko, Portugalsko a zaoceánské země

Sekce II.-departementy

- 1** – záležitosti císařského domu a rodiny, dvorního tlumočníka, ceremoniální otázky (etiketa, protokol, vyhotovování smluv, ratifikací, plných mocí, audience), jednání týkající se vztahů s cizími diplomatickými zastoupeními
- 2** – ředitelství pro obě sekce, personalia, archiv, šifrovací a překladatelské práce, knihovna
- 3** – účetní a rozpočtové záležitosti
- 4** – právní a justiční otázky: návrhy zákonů a norem, záležitosti civilní, trestní jurisdikce, jednání ohledně hranic, záležitosti nadací, přistěhovalectví a emigrace, státní příslušnosti, kartely, záležitosti tisku, poplatky
- 5** – policejní a vojenské záležitosti
- 6** – církevní záležitosti, Řád německých a Maltézských rytířů
- 7** - jednání v soukromých záležitostech s cizími státy
- 8** – obchodně politické otázky: záležitosti obchodu, lodní dopravy, cel a mýt, železnic, pošt, telegrafu, zemědělství a průmyslu, patentů a bank, všech konzulátů včetně personálních otázek, obchodu s otroky

⁷⁷ Kancelářské nařízení z 10. června a rozdělení ministerstva zahraničí z 15. června 1868, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, 401, Kt.416

9 – dohled nad Orientální akademii

Od roku 1868 se rovněž poprvé objevuje titul sekčního šéfa. Ten v podstatě nahradil dřívějšího státního podsekretáře, neboť poté co byl sv. pán von Meysenburg na vlastní žádost koncem roku 1868 uvolněn ze služby, nebyl už tento titul používán. Od roku 1868 existovaly na ministerstvu zahraničí dvě místa sekčních šéfů. V letech 1870 a 1871 došlo k dalším úpravám v organizaci ministerstva, když byly v I. sekci spojeny referáty III. a V. a referát IV. převzal agendu departementu 8 s výjimkou konzulárních záležitostí a s tím souvisejících personálních otázek a byl vytvořen nový departement 10, pod který spadaly trestně právní otázky, které vyžadovaly spolupráci soudu v cizí zemi (pokud se to ovšem nedotklo pravomocí spadající do kompetence departementu 4), poplatky, ochrana autorských práv.⁷⁸

K zásadní reorganizaci v rozdělení ministerstva zahraničí došlo v roce 1872. Dosavadní systém dvou sekcí byl nahrazen čtyřmi skupinami podle činnosti, které se vnitřně dále členily, a to následovně:⁷⁹

I. skupina

A. Politicko-diplomatické záležitosti

Referát I.- Německé státy, Dánsko, Nizozemí

Referát II.- Francie, Velká Británie, papež, Itálie,
Švýcarsko, Belgie

Referát III. - Orient, Rusko, Švédsko, Španělsko,
Portugalsko, zaoceánské země

B. Obchodně-polické záležitosti

⁷⁸ Rozdělení ministerstva zahraničí v letech 1870 a 1871, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.401 a Kt.416

⁷⁹ Rozdělení ministerstva zahraničí v letech 1872, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416

II. skupina

- A. departement 1 - Kabinet ministra, presidiální sekce
departement 2 – informační kancelář
departement 3 – záležitosti tisku
- B. departement 1 – záležitosti císařského domu
departement 2 – kancelář, personálie (která nespádala do kompetence departementu VIII.), knihovna, dohled nad diplomatickými zkouškami
departement 3 – účetní záležitosti, rozpočet
departement 4 – justiční záležitosti (návrhy zákonů a norem, záležitosti civilní, trestní jurisdikce, kartely, jednání ohledně hranic, záležitosti nadací, přistěhovalectví, emigrace a státní příslušnosti
departement 6 – církevní záležitosti, Řád Maltézských rytířů
departement pro šifrování a překladatelské práce

III. skupina

- departement 8. – konzulární záležitosti a související personálie
departement 9. – dohled nad Orientální akademií

IV. skupina

- departement 5. – policejní a vojenské záležitosti
departement 7 - jednání v soukromých záležitostech se všemi státy
departement 10. - trestně právní otázky, které vyžadovaly spolupráci soudů v cizích zemích

V následujících letech docházelo k dalším drobným úpravám, když byla zrušena poslední IV. skupina a pod ní spadající departementy byly přiděleny do II. sekce. V roce 1877 byl tento

system reorganizován, když došlo k opětovnému rozdělení na 4 skupiny, a to následovně:⁸⁰

A. Kabinet ministra – vedení protokolu ministerské rady, styk s delegacemi.

B. I. skupina – presidiální sekce – personalia ministerstva, styk s dvorními úřady a dále pak departementy: pro šifrování a překladatelské práce, 1 (záležitosti císařského domu), 2 (ředitelství kanceláře, záležitosti archivu), 3 (účetní a rozpočtové záležitosti), 4 (policejní záležitosti) 5 (tiskové záležitosti).⁸¹

C. II. skupina – politická sekce – personalia – diplomatický sbor, jednání s cizími diplomaty v politických záležitostech, referáty: I. (Rusko, Orient, Řecko, zaoceánské země), II. (Německo, Dánsko, Švédsko, Holandsko), III. (papež, Velká Británie, Francie, Itálie, Španělsko, Portugalsko, Belgie, Švýcarsko) a departementy: 6 (církevní agenda a záležitosti Řádu německých a Maltézských rytířů), 7 (právní záležitosti), 8 (jednání v soukromých záležitostech se všemi státy, pokud nespádaly do kompetence jiného departementu a trestně právní otázky, které vyžadovaly spolupráci soudů v cizích zemích).

D. III. skupina – obchodně politická sekce – personálie – konzulární služba, styk s vládami obou částí monarchie a s cizími diplomaty v obchodně politických záležitostech, departementy: 9 (obchodně politické záležitosti), 10 (konzulární záležitosti a dohled nad Orientální akademií).

⁸⁰ Rozdělení Ministerstva císařského domu a zahraničí s platností od 25.3.1877, HHStA, STK, Interiora, Interiora, Kt.3, rovněž MdÄ, AR, Fach 4, 416, Kt.452

⁸¹ Soupisy uvádí departement 5 pod presidiální sekcí, ale pod provizorním vedením sv. pána von Hofmann a tedy mimo kompetenci prvního sekčního šéfa sv. pána von Orczy.

V roce 1879 bylo zavedeno užívání titulu první a druhý sekční šéf. Od rozdělení do jednotlivých skupin, tedy sekcí, bylo upuštěno v roce 1882, kdy bylo zavedeno rozdělení na čtyři politické referáty pod přímým dohledem ministra zahraničí a deset administrativních departementů pod vedením prvního a druhého sekčního šéfa, či později i dalších.⁸² Kompetence jednotlivých departementů zůstaly zachovány, pouze departement 8 namísto původních pravomocí byl příslušný pro vnitřní presidiální záležitosti (ministerské porady, delegace). V následujících letech docházelo průběžně k úpravám kompetencí v jednotlivých referátech. V roce 1896 byly navíc referátu II. podřízeny kromě vztahů s papežským stolcem i ostatní církevně politické záležitosti.⁸³ V roce 1907 byl nově zřízen referát I/HP pro finanční a bankovní záležitosti v Osmanské říši a balkánských státech, které byly vyčleněny z departementu 9.⁸⁴ Tento referát byl o dva roky později zrušen, nicméně systém pěti referátů zůstal zachován zřízením referátu V., který se zabýval bojem s anarchismem.⁸⁵ V dubnu roku 1914 po vzniku Albánie byl zřízen referát I/A a začátkem války pak referát I/S pro záležitosti Srbska⁸⁶ a roku 1916 referát III/ P pro polskou otázku⁸⁷.

⁸² Kálnokyho nařízení I 1175/2 z 21. ledna 1882, I 1430/II a I 1538/2 z 22. ledna 1882, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416

⁸³ Nařízení 20.085/2 z 2. května 1896, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.456

⁸⁴ Nařízení 30.775/2 1907, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.456

⁸⁵ Nařízení 49.164/2 1909 z 26. května 1909, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.456

⁸⁶ Nařízení 28.804/2 1914 ze 14. června 1914 a 61.002/2 1914 z 29. července 1914, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.452

⁸⁷ Již v polovině roku 1915 byl vyslanec a zplnomocněný ministr Stephan von Ugron pověřen jednáním v polských záležitostech, které připadly pod něj vedený referát III. dle nařízení 59746/6 z 19. června 1915, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.452, teprve následujícího roku byl tento referát označen III/P konceptní list 112.885/2 1916 k nařízení 59746/6 1915, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.456

Administrativní záležitosti spadaly nadále pod jednotlivé departementy, jejichž počet se od roku 1882 postupně zvyšoval. V roce 1909 dosáhl sedmnácti a to zejména v důsledku rozdělení departementu 8 a 9 do dvou, resp. tří samostatných oddělení:⁸⁸

1. záležitosti císařského domu, cizích diplomatů a agenda jednotlivých řádů
2. ředitelství kanceláře
3. účetní a rozpočtová agenda
4. vojenské záležitosti
5. tiskové oddělení
6. církevní záležitosti a školství
7. právní oddělení - státní a mezinárodní právo
- 8a. lodní doprava, poštovní, telegrafní a zdravotnické záležitosti
- 8b. doprava, finanční záležitosti
- 9a. obchodně politické oddělení
- 9b. zemědělské oddělení
- 9c. obchodní oddělení
10. konzulární záležitosti
11. právní oddělení – soukromé a trestní právo
12. oddělení pro poskytování právní pomoci
13. šifrování
14. překladatelská kancelář

⁸⁸ Nařízení 49.164/2 1909 z 26. května 1909, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.456

K poslední úpravě došlo začátkem roku 1914, kdy došlo ke spojení některých oddělení a vytvoření nových.⁸⁹

- 6. oddělení pro státní občanství a pozůstalosti
- 8. lodní doprava, poštovní, telegrafní a zdravotnické záležitosti
- 9. oddělení pro obchod a zemědělství
- 11. oddělení pro právní ochranu v zahraničí, trestní a otázky hranic
- 15. doprava, finanční záležitosti
- 16. obchodní oddělení
- 17. oddělení pro vystěhovalecké záležitosti hospodářské povahy a pro sociálně politické otázky

⁸⁹ Rozdělení ministerstva zahraničí z 21. ledna 1914, 3.841/2 1914, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.456

2.2. Zaměstnanci

Úředníci zařazení do konceptní služby na ministerstvu zahraničí a členové diplomatického či konzulárního sboru patřili svou povahou mezi státní úředníky, což znamená, že se na ně vztahovaly patřičné předpisy a regule. Nicméně zde existovala řada výjimek, která vycházela ze zvláštního postavení a potřeb zahraniční služby. To bylo patrné zejména v diplomatické službě, kdy jednotliví úředníci vystupovali jako zástupci monarchie u cizích dvorů či vlád a bylo tedy třeba dbát na patřičnou reprezentaci. K tomu sloužily prostředky poskytované jednotlivým zaměstnancům diplomatických misí, tedy platy a další příspěvky. Uvedená tabulka uvádí přehled platů vybraných velvyslanců a vyslanců podle soupisu z roku 1762. Je však třeba konstatovat, že uvedené příjmy spíše sloužily k pokrytí reprezentačních výdajů diplomatického zástupce.⁹⁰

Francie	60.000 zl
Rusko	35.000 zl + 8.000 zl
Španělsko	33.000 zl
Anglie	24.000 zl
Sasko	13.000 zl + 1.400 zl + 7.200 zl (podpora pro pobyt v Drážďanech)
Holandsko	18.000 zl
Prusko	15.000 zl
Benátky	14.000 zl
Neapol	12.000 zl
Švédsko	13.000 zl
Osmanská říše	8.000 zl

⁹⁰ HEINDL, *Gehorsame*, s. 164

Postupně byly i zde zavedeny systematizované roční platy a příplatky pro jednotlivé mise a hodnostní postavení, které nicméně i nadále mohly být sníženy či naopak zvýšeny podle potřeby či zásluh. Rovněž příplatky, jenž však byly vypláceny jednorázově (zejména na přestěhování a zařízení se v novém působišti) mohly být sníženy či dokonce nemusely být vypláceny vůbec.

Platy šéfů jednotlivých misí ve zlatých 1827/1828⁹¹

	Plat	Příplatek	Přesídlení a zařízení
Bavorsko	18.000	2.000	6.000
Brazílie	36.000		24.000 ⁹²
Francie	90.000		40.000
Velká Británie	100.000 ⁹³		50.000
Prusko	24.000		8.000
Řím	60.000		25.000 ⁹⁴
Rusko	100.000		55.000 ⁹⁵
Turecko	45.000		20.000

Od konce dvacátých let 18. století jsou k dispozici podrobné tištěné statistiky, a tudíž je možno lépe sledovat vývoj platů zaměstnanců jednotlivých diplomatických misí v daném období, a to nejen jejich vedoucích úředníků.

⁹¹ Nedatovaný dokument týkající se příjmů úředníků na jednotlivých misích. Vzhledem k tomu, že dokument uvádí i konkrétní jména je možno časově zařadit dobu jeho vzniku na konec roku 1827, či první polovinu roku 1828, HHSStA, STK, Interiora, Kt.1.

⁹² Vyslanec Wenzel sv. pán von Mareschall dostal na zařízení se ve svém působišti jen polovinu této částky, neboť se v době jmenování nacházel již na místě, *Tamtéž*.

⁹³ Velvyslanci knížeti Paulovi Antonovi von Esterházy byla přiznána částka ve výši 110.000 zlatých, *Tamtéž*

⁹⁴ Předchozí velvyslanec Anton hrabě Apponyi a tehdejší velvyslanec Rudolf hrabě Lützwow obdrželi shodně na přesídlení částku 20.000 zlatých, *Tamtéž*.

⁹⁵ Velvyslanec Maximilian hrabě von Merveldt obdržel částku 50.000 zlatých, velvyslanec Karl kníže Schwarzenberg částku 60.000 zlatých a tehdejší velvyslanec Stephan hrabě Zichy 55.000 zlatých, *Tamtéž*.

Roční platy úředníků jednotlivých misí ve zlatých v roce 1835⁹⁶

		Plat	Příplatek
Francie	velvyslanec	90.000	
	velvyslanecký rada	2.750	
	sekretář	1.350	300
Velká Británie	velvyslanec	110.000	
	velvyslanecký rada	2.000	1.500
	sekretář	1.200	1.500
	komis	600	900
Řím	velvyslanec	60.000	
	velvyslanecký rada	2.750	
	sekretář	1.200	
	komis	600	
Rusko	velvyslanec	100.000	
	velvyslanecký rada	1.000	500
	sekretář	1.200	400
Turecko	internuncius	8.000	32.000
	legační sekretář	2.000	500
	tlumočník	2.500	333
	kancelista	2.500	500
	expeditor	1.000	
Bavorsko	vyslanec	18.000	2.000
	legační sekretář	1.350	
	kancelista	500	
Frankfurt	vyslanec	40.000	
	legační rada	3.000	
	legační sekretář	1.200	300
Prusko	vyslanec	18.000	6.000
	legační sekretář	1.200	300
	komis	600	200
Španělsko	vyslanec	36.000	
	legační sekretář	1.500	1.000

⁹⁶ Tafel 4, Personalstand und Aufwand der geheime Haus,- Hof – und Staatskanzlei und der auswärtigen Verhältnise im Jahre 1835, Tafeln zur statistik, 1835. U některých úředníků soupis uvádí počet osob a celkovou sumu, jedná se tedy o průměrnou částku.

Postupné zavedení systematizovaných míst znamenalo, že byly přesně stanoveny počty jednotlivých placených úředníků nejen na centrále na Míčovém náměstí, ale i na jednotlivých misích. Začínající úředníci mohli být sice přiděleni na některé ze zahraničních zastoupení, ale plat obdrželi až v okamžiku, kdy byli jmenováni na některý ze systematizovaných postů. V roce 1873 bylo zavedeno jednotné hodnostní a platové schéma pro všechny zaměstnance zahraniční služby. V konzulární službě bylo možné nejvýše dosáhnout IV. třídy na postu generálního konzula I. třídy. V konceptní to pak byla III. třída, I. sekční šéf na ministerstvu a v diplomatické II. třída velvyslanec. Nejvýše postaveným úředníkem a to nejen v zahraniční službě byl ministr zahraničí, kterému byla jako jedinému vyhrazena I. třída. Na počátku 20. století vypadalo schéma včetně počtu systematizovaných míst následovně:

Rozdělení do hodnostních tříd zaměstnanců zahraniční služby na počátku roku 1904⁹⁷

	Ministerstvo zahraničí a archiv	Diplomatická služba	Konzulární služba
I.	Ministr (1)		
II.		Mimořádný a zplnomocněný velvyslanec (9)	
III.	I. sekční šéf (1)		
IV.	sekční šéf (2)	Mimořádný a zplnomocněný vyslanec (18)	
V.	Dvorní a ministerský rada (10) Předseda účetního oddělení (1) Dvorní rada a ředitel Domácího, dvorního a státního archivu (1)	Ministr rezident (3) Legální rada I.kategorie (9)	Generální konzul I. třídy (8)
VI.	Sekční rada (10) Šéf expedice politické sekce (1) Šéf protokolu a archivu politické sekce (1)	Legální rada II. kategorie (6) Zdravotní delegát (1)	Generální konzul II. třídy (21)

⁹⁷ JAD 1904, s.31-32. V závorce uveden počet systematizovaných míst. Později byly systematizované posty generálních konzulů I. třídy jak v V. tak i ve IV. hodnostní třídě.

	Pokladník (1) Sekční rada a zástupce ředitele Domáciho, dvorního a státního archivu (2) Sekční rada Domáciho, dvorního a státního archivu (1)		
VII.	Dvorní a ministerský sekretář (17) Ředitel pomocného úřadu (4) Rada pro plánování a výstavbu (1) Vreční účetní rada (2) Pokladní kontrolor (1) Archivář Domáciho, dvorního a státního archivu (4)	Legační sekretář (24) Zdravotní delegát (1)	Konzul (45)
VIII.	Dvorní a ministerský koncipista I. třídy (7) Adjunkt ředitelství pomocného úřadu (10) Účetní rada (3) Pokladní adjunkt (1) Archivářský koncipista I. třídy (5)	Vyslanecký atašé (17) Kancelářský rada (11)	Vícekonzul (53) Kancelářský sekretář I. třídy (22)
IX.	Dvorní a ministerský koncipista II. třídy (6) Dvorní a ministerský oficiál I. třídy (20) Účetní oficiál I. třídy (9) Pokladní oficiál (1) Správce tiskárny (1) Archivářský koncipista II. třídy (3)	Kancelářský sekretář (29)	Konzulární atašé (25) Kancelářský sekretář II. třídy (38)
X.	Dvorní a ministerský oficiál II. třídy (8) Účetní oficiál II. třídy (2) Zástupce správce tiskárny (1)		Konzulární oficiál (59)

Všem zaměstnancům zahraniční služby náležely platy dle zastávaného místa. Zcela jiná situace však byla v systému jednotlivých příspěvků. Úředníci zařazení v konceptní službě dostávali ke svému platu funkční či aktivní příplatek stejně jako jiní zaměstnanci státní správy. V diplomatické službě dostávaly

největší příplatky velvyslanci a vyslanci a jejich výše byla odstupňována dle místa působení. V tomto případě se však dá stěží mluvit o osobním příplatku, neboť poskytnuté finance byly použity na pokrytí nákladů spojených s ubytováním, reprezentací a rovněž na platy nezbytného personálu. Poněkud lepší situace pak byla v konzulárním sboru, kdy konzulové kromě svého platu dostávali i tzv. drahotní příplatek.

Vzhledem k tomu, že zejména v diplomatické službě docházelo k častým přesunům jednotlivých zaměstnanců, měli tito nárok na tzv. přesídlovací příspěvek. Ten byl pro úředníky stanoven dle hodnotí a samozřejmě podle vzdálenosti. Legační rada I. kategorie např. dostal při přesídlení z Vídně do Tokia 3.975 korun, do Washingtonu 1.870 korun, do Rio de Janeiro 2.770 korun atd.⁹⁸ Pro velvyslance, vyslance a ministry rezidenty nařízení z roku 1913 stanovilo jednotné částky určené na přesídlení, pro ostatní úředníky pak úhradu nákladů v přiměřené výši.⁹⁹

	Stěhování po Evropě	Stěhování do nebo z mimoevropských států
Velvyslanec	27.000 K	36.000 K
Vyslanec	14.000 K	21.000 K
Ministr rezident	13.000 K	19.500 K

Bylo samozřejmostí, že cestovní náklady byly hrazeny i nejbližším rodinným příslušníkům diplomata, kteří jej doprovázeli a rovněž služebnictvu. Jeho počet však byl omezen podle rodinného stavu a zařazení do hodnostní třídy:

⁹⁸ Pauschalien für die Übersiedlungsreisen der diplomatischen Beamten, in: JAD 1904, s.373-395

⁹⁹ Verordnung des k.u.k. Hauses und des Äußern, betreffend die Vergütung der Reise- und Übersiedlungskosten für Beamte und Diener des diplomatischen und Konsulardienstes, in: JAD 1914, s.529-535

Rodinný stav	II.-IV. třída	V.-VII. třída	VIII.-XI. třída
Svobodný nebo vdovec bez dětí	2	1	0
Ženatý nebo vdovec s méně než 2 dětmi	3	2	1
Ženatý nebo vdovec s více jak 2 dětmi	4	3	2

V případě cest po monarchii, ale i do zahraničí byly úředníkům poskytovány příplatky na stravné, diety, které měly pokrýt zvýšené náklady. Rovněž tyto poplatky byly odstupňovány dle hodnostní třídy, do které daný úředník náležel. Během cest do zahraničí se samozřejmě vyplácely diety vyšší, než tomu bylo u cest po monarchii.¹⁰⁰

Hodnostní třída	Vnitrostátní cesty	Zahraniční cesty
I.	40 K	48 K
II.	35 K	42 K
III.	30 K	36 K
IV.	25 K	30 K
V.	21 K	25 K
VI.	16 K	20 K
VII.	13 K	16 K
VIII.	10 K	12 K
IX.	8 K	10 K
X.	7 K	9 K

¹⁰⁰ Diäten Tabelle für die Beamten des k. und k. Ministerum des Äußern, der diplomatischen und Consular-Carrière a Circulare des k. und k. Ministerum des Äußern vom 15. Mai 1900 Z. 25.101/3, in: JAD 1904, s.372

2.3. Přijetí do konceptní služby

Výnosem z ledna 1851 byla zavedena diplomatická zkouška pro uchazeče o vstup do konceptní či diplomatické služby, které se mohli zúčastnit jen ti kandidáti, kteří se prokázali osvědčením o složení předepsané státní zkoušky z práva a rovněž dokladem o znalosti francouzštiny a italštiny.¹⁰¹ Jen ve zvláštních případech mohl ministr některého kandidáta od zkoušky osvobodit. Zkouška se rovněž nevztahovala na absolventy Orientální akademie, u kterých nadále k přijetí do úřadu stačila závěrečná zkouška. Tento výnos byl o pět let později, poté co ministerstvo kultu a vyučování vydalo nové nařízení týkající se právnických studií na univerzitách a příslušných akademiích, modifikován. Na místo dosavadní jedné státní zkoušky, stanovilo jako podmínku složení tří. Nově tedy musel kandidát absolvovat právnická studia, složit výše uvedené zkoušky a prokázat znalost francouzštiny a italštiny, či angličtiny.¹⁰²

Tyto podmínky byly potvrzeny dalším výnosem ministerstva zahraničí z 11. dubna 1869, který nepřipouštěl přijetí na placený post v konceptní či diplomatické službě bez složení diplomatické zkoušky.¹⁰³ Té se aspiranti podrobovali po jednoroční praxi na ministerstvu zahraničí či maximálně dvouleté praxi na některém ze zahraničních zastupitelských úřadů. Zvláštní výsada ministra a ustanovení týkající se posluchačů Orientální akademie, zůstaly zachovány. Nařízení z konce roku 1880 dále stanovovalo i složení přípravné (předběžné) zkoušky z francouzštiny a němčiny, konané na ministerstvu zahraničí, před samotným přijetím do konceptní

¹⁰¹ Zákon č. 21 z 21. ledna 1850, ZŘ, s.94-5. Povinná státní zkouška pro studenty práv, kteří usilovali o vstup do státní služby, či přijetí do praxe, kde byla tato vyžadována, byla zavedena zákonem Nr. 327 z 30. července 1850, RGB, s. 1369-81.

¹⁰² Zákon Nr. 96 ze 6. června 1856, RGB, s. 322-4. Nařízení Ministerstva kultu a vyučování Nr. 172 z 2. října 1855, RGB, s. 582-92. Zákon rovněž umožnil ve zvláštních případech uchazečům, kteří neabsolvovali studium práv přístup k diplomatické zkoušce, ale za specifických podmínek a s nutností složení nejprve státní zkoušky z práva.

¹⁰³ Výnos Ministerstva zahraničí z 11. dubna 1869, HHStA, STK, Interiora, Kt.3. Rovněž otištěno *Amtsblatt zur Wiener Zeitung*, Nr. 86, z 15.dubna 1869.

praxe. Pokud byla praxe vykonávána na některém zastupitelském úřadu, bylo nutné doložit příjem v minimální výši 4000 zl. ročně.¹⁰⁴

Po anexi Bosny a Hercegoviny byl rovněž umožněn přístup jejím obyvatelům do zahraniční služby monarchie za splnění výše uvedených podmínek. Pro uchazeče o diplomatickou, či konceptní službu na ministerstvu byl zaveden přípravný kurz na Konzulární akademii, který probíhal každoročně od 1. listopadu do 30. června. Účast byla pro kandidáty povinná a bez potvrzení ze strany ředitele ústavu nebyli k diplomatické zkoušce na ministerstvu vůbec připuštěni. Během kurzu museli účastníci rovněž absolvovat zkoušky z předmětů vyučovaných na akademii (rakouské ústavní právo, uherské ústavní právo, politické dějiny států, mezinárodní právo, mezinárodní hospodářská politika).¹⁰⁵

K poslední modifikaci došlo nařízením z 20. ledna 1914. Kandidáti pro vstup do konceptní služby na ministerstvu zahraničí a diplomatického sboru museli doložit rakouskou či uherskou státní příslušnost či bosensko-hercegovinskou zemskou příslušnost, vystudovat práva na některé z domácích univerzit, složit tři státní zkoušky z práva a státovědy na rakouských univerzitách, resp. státní zkoušku z práva a státovědy na uherských univerzitách či právních akademiích. Dále odsloužit jednoroční vojenskou službu, vykonat praxi na některém ze státních či zemských úřadů, která byla pro kandidáty konceptní služby stanovena nejméně na dva roky, pro kandidáty diplomatické služby na nejméně jeden rok. Rovněž museli prokázat znalost německého a francouzského jazyka a pro diplomatickou službu navíc i anglického jazyka. U uherských státních příslušníků to byla nezbytná znalost maďarštiny. Dále absolvovat přípravný kurz na Konzulární akademii. Pro

¹⁰⁴ Amtsblatt zur Wiener Zeitung Nr. 296, z 24. prosince 1880

¹⁰⁵ Dopis ředitele Konzulární akademie generálního konzula von Winter z 28. září 1909 jako vedoucího přípravných kurzů ministru zahraničí týkající se honorářů vyučujících, Nr. 81131 pr. 30.IX.1909 a Přípravný kurz pro kandidáty ministerské a diplomatické služby Nr. Ad 120/2 1910, HHStA, AR, Fach 6, Kt.40

diplomatickou službu se stále požadoval i svobodný stav a příjem minimálně ve výši 12 000 korun ročně.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Nařízení Ministerstva zahraničí z 20. ledna 1914, JAD 1914, s.463-466

2.4. Vedoucí úředníci ministerstva zahraničí

Po přeměně Státní kanceláře v Ministerstvo zahraničí došlo ke změně vnitřní organizace tohoto úřadu. To se týkalo nejen nového rozdělení kompetencí a zavedení referátů a departementů, ale i struktury personálního obsazení. Po ministru zahraničí byl druhým nejvýše postaveným úředníkem státní podsekretář.¹⁰⁷ Tento titul se používal od ledna roku 1849 do prosince roku 1868, než byl nahrazen titulem sekčního šéfa. Za tuto dobu se v tomto úřadu vystřídaly celkem tři osoby:

Josef sv. pán von Werner	1. 1. 1849 - 14. 11. 1859
August sv. pán von Koller	14. 11. 1859 – 31. 5. 1862
Otto sv. pán von Meysenburg	1. 6. 1862 – 14. 12. 1868

Josef sv. pán von Werner (1791-1842) se narodil na Štědrý den roku 1791 ve Vídni jako nejstarší syn dvorního rady Johanna Ludwiga Wenera, který jako učitel práv působil v Trevíru a Kolíně. Johann se se svou ženou Marií Agnes von Breunig přestěhoval do hlavního města habsburské monarchie na přání císaře Leopolda II. krátce před narozením svého prvního syna. Josef ve Vídni absolvoval piaristické gymnázium a poté navštěvoval přednášky na právnických fakultách ve Vídni, Würzburgu a Göttingenu, kde promoval. Krátce předtím, než dosáhl věku dvaceti let, byl v prosinci roku 1811 přidělen jako legační úředník na vyslanectví v Paříži. V následujícím roce již jako člen diplomatického sboru byl vyslán do Vilnius. Začátkem roku 1814 se již opět nacházel ve Francii na jednáních v Châtillonu a následně sloužil v Metternichově kanceláři. V roce 1814 byl jmenován legačním sekretářem. Na krátký čas několika měsíců odešel do Londýna, aby zde zastupoval velvyslaneckého radu Philipa sv. pána

¹⁰⁷ V Rakousku byla funkce státního podsekretáře poprvé zavedena 18. července 1848 na Ministerstvu financí a vyučování. Později pak i na dalších ministerstvech. MATSCH, *Der Auswärtige*, s.237-8

von Neumann. Odtud se v březnu roku 1815 vrátil do Vídně, kde během jednání mezinárodního kongresu působil jako první sekretář druhého rakouského zplnomocněnce sv. pána von Wessenberg. Poté doprovázel knížete Metternicha do Paříže a Milána. V červenci roku 1816 odešel na vyslanectví do Berlína v pozici prvního sekretáře. V roce 1819 byl jmenován legačním radou. V pruském hlavním městě pak strávil následujících šestnáct let až do roku 1832, kdy po odstoupení dvorního rady Fridricha sv. pána Kreß von Kressenstein, převzal referát se záležitostmi německých států ve Státní kanceláři. K oficiálnímu potvrzení tohoto postavení v hodnosti skutečného dvorního rady a tajného státního oficiála došlo až v lednu roku 1834. Tuto pozici pak zastával až do zrušení Státní kanceláře v březnu roku 1848. Nicméně jeho odvolání bylo jen krátkodobé a Werner záhy pokračoval ve své práci na nově zřízeném Ministerstvu zahraničních záležitostí a císařského domu. Jeho postavení se upevnilo, když jej nový ministerský předseda a ministr zahraničí kníže Felix Schwarzenberg navrhl jmenovat svým zástupcem ve funkci státního podsekretáře s příjmem 8000 zlatých ročně.¹⁰⁸ V březnu roku 1850 byl jmenován tajným radou. Jeho dlouholetá práce ve vídeňské centrále byla ukončena až s nástupem hraběte Rechberga, který nebyl státnímu podsekretáři příznivě nakloněn. Werner tak byl nucen opustit svůj post a v listopadu roku 1859 byl jmenován císařským vyslancem v Drážďanech. V říjnu roku 1868 byl po 58 letech ve státní službě penzionován a při této příležitosti mu byl udělen velkokříž řádu Sv. Štěpána (v roce 1819 obdržel rytířský kříž Leopoldova řádu, 1842 rytířský kříž řádu Sv. Štěpána, 1854 řád Železné koruny I. třídy, při příležitosti výročí padesátileté služby velkokříž Leopoldova řádu).¹⁰⁹ Během své dlouholeté služby se mu dostalo ocenění i v podobě zahraničních řádů a vyznamenání. Řadu těchto ocenění obdržel v letech 1834 a 1835 jako uznání za

¹⁰⁸ Dopis Schwarzenberga z 30. prosince 1848 a císařova odpověď z 1. ledna 1849, HHStA, STK, Interiora, Personalia, Kt.11; císařská rezoluce rovněž Wiener Zeitung z 5. ledna 1849

¹⁰⁹ Dopis Beusta z 23. října a císařova odpověď z 25. října 1869, Nr. 15.705/II, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.377

vedení protokolu při vídeňské ministerské konferenci. V dubnu roku 1867 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny rakouské říšské rady. Josef sv. pán von Werner zemřel ve Štýrském Hradci, 4. července 1871 ve věku 80 let. Jeho manželství, které uzavřel v roce 1842 se svou neteří, dcerou své mladší sestry Kateřiny, Henriettou Pauer von Friedau, zůstalo bezdětné.

August sv. pán von Koller (1805-1883) se narodil v srpnu roku 1805 a byl synem významného rakouského podmaršála Franze sv. pána von Koller (1767-1826), který se účastnil napoleonských válek a Johanny sv. paní von Koller rozené von Gränzenstein. Jeho otec byl roku 1810 povýšen do stavu svobodných pánů a v roce 1815 získal český inkolát. V roce 1817 koupil statek Obříství u Neratovic.¹¹⁰ V prosinci roku 1851 byl legační rada Koller jmenován ministrem v Hanoversku, Oldenbursku a Brunšvicku. Později byl přidělen do Konstantinopole a byl mu v roce 1855 propůjčen titul státního rady. V červenci roku 1856 byl jmenován císařským delegátem v evropské komisi pro reorganizaci podunajských knížectví v Bukurešti.¹¹¹ V březnu roku 1857 byl jmenován vyslancem v Berlíně a na obou meklenburských velkovévodských dvorech.¹¹² V listopadu roku 1859, v době kdy působil jako vyslanec a zplnomocněný ministr v Berlíně, byl jmenován státním podsekretářem, a současně mu byl propůjčen řád Železné koruny I. třídy. Začátkem roku 1862 požádal Koller po 38 letech služby o uvolnění do penze ze zdravotních důvodů, čemuž císař vyhověl a současně mu za odsloužená léta přiznal roční důchod 6300 zlatých rakouské měny.¹¹³

¹¹⁰ MAŠEK, *Šlechtické rody*, Díl 1, s.479

¹¹¹ Dopis Buol-Schauensteina z 21. července a císařova odpověď z 26. července 1856, Nr. 10.106/D.I.praes. 28/7 856, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4,Kt.168

¹¹² Dopis Buol-Schauensteina z 28. února a císařova odpověď ze 7. března 1857, Nr. 3333/A preas. 12/3 857, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4,Kt.168

¹¹³ Dopis Rechberga z 29. května a císařova odpověď z 31. května 1862, Nr. 6057/K, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.216 (složka Meysenburg)

Otto Rivalier sv. pán von Meysenburg je v schematismu a Staatshandbuchu prvně zmiňován roku 1834, kdy sloužil jako legační úředník v Drážďanech, poté od roku 1835 do roku 1840 jako legační úředník na vyslanectví v Turíně, kdy v letech 1838-9 zastupoval legačního sekretáře. V letech 1840-43 působil na velvyslanectví v Petrohradu, kde jako velvyslanecký sekretář a zplnomocněnec vedl agendu celé mise, neboť v této době byl post velvyslance neobsazen. Jeho činnost zde ocenil i tehdejší kancléř Metternich ve svém dopise císaři z července roku 1844, kdy jej navrhl, i s ohledem na jeho dřívější působení, jmenovat legačním radou na sardinském dvoře, čemuž císař Ferdinand vyhověl.¹¹⁴ V roce 1846 byl jmenován skutečným státním kancelářským radou a povolán zpět do Vídně. Další zmínka je až k roku 1852, kdy je uváděn jako dvorní a ministerský rada. V roce 1859 mu císař na doporučení ministra zahraničí Rechberga jako zásluhu za jeho účast v pozici druhého zástupce na mírových jednáních v Curychu, udělil titul tajného rady.¹¹⁵ V roce 1862 byl jmenován státním podsekretářem, kdy tento post zastával již při nepřítomnosti svého předchůdce sv. pána von Koller.¹¹⁶ Vzhledem k plánované reorganizaci Ministerstva zahraničí v roce 1869 a jeho rozdělení do sekcí, byl post státního podsekretáře zrušen. Tehdejší ministr Beust, který oceňoval Meysenburgovu odvedenou práci na ministerstvu zahraničí, pro něj počítal s úřadem vyslance. Bohužel však v této době nebylo nikde volné místo a tak v prosinci roku 1868 požádal císaře, aby Meysenburga uvolnil do dočasné penze. Jistě bylo známkou přízně, že současně požádal, aby mu byla přiznána penze v plné výši, tedy 8400 zlatých, i když podle

¹¹⁴ Dopis Metternicha z 12. července a císařova odpověď z 3. srpna 1844, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.216

¹¹⁵ Dopis Rechberga z 24. prosince a císařova odpověď z 27. prosince 1859, Nr. 14817/A praes 27/12 859, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.216

¹¹⁶ Dopis Rechberga z 29. května a císařova odpověď z 31. května 1862, Nr.6057/K, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.216

předpisu měl za odsloužených 33 let nárok jen na 7/8 z penze. Císař návrhu svého ministra vyhověl.¹¹⁷

Po odchodu Meysenburga do penze v roce 1868 již nebyl jmenován žádný státní podsekretář. Tento titul byl nahrazen funkcí sekčního šéfa. Prvním kdo jím byl jmenován, byl Leopold von Hofmann a krátce poté i Adalbert sv. pán von Orczy. K systematizování těchto dvou postů došlo však až v roce 1873, kdy byly tyto úředníci zařazeni do III. třídy, sekční šéfové na ostatních ministerstvech náleželi do IV. třídy.¹¹⁸

Leopold von Hofmann (1822-1885), narozen v roce 1822, vstoupil do státní služby po absolvování studia práv jako auskultant při dolnorakouském zemském soudu. V roce 1845 pak byl přijat na místo konceptního praktikanta ve Státní kanceláři s příjmem 400 zlatých¹¹⁹ V roce 1847 vyhověl tehdejší státní kancléř kníže Metternich jeho přání a dočasně jej přidělil na vyslanectví ve Švýcarsku, aniž by přitom ztratil své postavení ve Státní kanceláři.¹²⁰ V roce 1849 mu bylo propůjčeno místo oficiála na ministerstvu zahraničí s příjmem 600 zlatých a příplatkem na bydlení 200 zlatých¹²¹ Hofmann byl přidělen do referátu zabývajícího se záležitostmi německých států a na přelomu roku 1850 a 1851 se účastnil jednání konference v Drážďanech.¹²² V roce 1851 mu bylo propůjčeno místo ministerského koncipisty s ročním příjmem 1000 zlatých a příplatkem na bydlení ve výši 240

¹¹⁷ Dopis Beusta z 12. prosince a císařova odpověď z 14. prosince 1868, Nr. 18.974/II pr. 15/12 968, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.216

¹¹⁸ Bestimmungen für die Regulierung der Bezüge der aktiven gemeinsamen Beamten und Diener, Nr. 2869/1873, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.426

¹¹⁹ Dopis Metternicha z 13. ledna 1845, Nr. chybí, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²⁰ Dopis Metternicha ze 4. února 1847, Nr. chybí, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²¹ Dopis Schwarzenberga ze září 1849, Nr. 5299/A, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²² Konference v Drážďanech se konala od 23. prosince 1850 do 15. května 1851 a hlavním bodem jednání byla reforma Německého spolku.

zlatých.¹²³ Hoffman rovněž přednášel právo na vídeňské univerzitě a byl znalcem zejména německého spolkového práva. Tuto skutečnost vyzdvihl i Buol-Schauenstein ve svém dopise z 26. listopadu 1856, kde mu sděloval, že mu byl propůjčen titul a charakter dvorního a ministerského sekretáře.¹²⁴ Dokonalá znalost německého spolkového práva se ukázala být klíčem k jeho dalšímu hodnostnímu postupu. Ve svém dopise císaři z 21. července 1859 ocenil tehdejší ministr zahraničí hrabě Rechberg tyto přednosti císařského zmocněnce na připravovaných mírových jednání v Curychu a zejména přípravu materiálů a naznačil možnost jeho dalšího využití na větších misích v Německu v budoucnu. V této souvislosti rovněž navrhl císaři, aby jej jmenoval legačním radou s příjmem 1890 zlatých ročně.¹²⁵ V roce 1864 mu byl bezplatně udělen titul a postavení ministerského rady.¹²⁶ V roce 1865 byl přeřazen do prezidiálního úřadu na ministerstvu zahraničí a současně mu byl přidělen plat sekčního rady druhé platové třídy 2625 zlatých a 420 zlatých příplatek na bydlení.¹²⁷ Od srpna 1865 do června 1866 sloužil jako civilní zástupce rakousko-uherského místodržícího v Holštýnsku Ludwiga sv. pána von Gablenz. V roce 1867 byl jmenován sekčním šéfem v prezidiální sekci.¹²⁸ Na Štědrý den stejného roku mu císař udělil hodnost tajného rady.¹²⁹ Ve funkci sekčního šéfa na Míčovém náměstí byl až do roku 1876, kdy je 14. srpna císař jmenoval říšským ministrem financí.¹³⁰ V této funkci setrval až do dubna roku 1880. Poté se stal generálním intendantem vídeňského dvorního divadla. Hofmann zemřel ve Vídni 24. října 1885.

¹²³ Dopis Schwarzenberga z 20. července 1851, Nr. chybí, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²⁴ Dopis Boul-Schauensteina z 26. listopadu 1856, Nr. 15842/A, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²⁵ Dopis Rechberga z 21. července 1859, Nr. 8325/A praes. 26/7 859 a císařova odpověď z 24. července 1859, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²⁶ Císařské schválení návrhu ministra zahraničí Rechberga z 9. listopadu 1864, Nr. 13.790/K pr.11/11/1864, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²⁷ Dopis Mensdorffa Hofmannovi z 29. srpna 1865, Nr. 11.337/K, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹²⁸ HSH für das Jahr 1868, s.137

¹²⁹ Dopis Beusta z 23. prosince a schválení císaře z 24. prosince 1868, Nr. 19.550/II pr. 26/12 868, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.137

¹³⁰ Wiener Zeitung Nr. 187, 17. srpna 1876

Adalbert sv. pán von Orczy (1822-1917) se narodil v roce 1822 v Pešti. Vystudoval práva na peštské univerzitě a roku 1841 získal titul doktora. V roce 1846 vstoupil do státní služby a následujícího roku se stal členem Horní sněmovny uherského sněmu. Během revolučních událostí roku 1848-9 bojoval v uherské národní gardě, ale ještě před definitivní porážkou revoluce se vzdal veškeré veřejné činnosti a uchýlil se na rodinné statky. Později se znovu vrátil do politiky a byl v uherském sněmu zvolen do výboru, který formuloval konečnou úpravu zákonů o společných záležitostech. Následně se stal členem prvních delegací, které se roku 1868 sešly ve Vídni, a velmi záhy nastoupil na ministerstvo zahraničí, kde vzápětí dosáhl postu sekčního šéfa. V lednu roku 1871 mu byl udělen titul tajného rady.¹³¹ Svou kariéru na Ministerstvu zahraničí ukončil v pozici prvního sekčního šéfa v roce 1879, kdy byl císařem jmenován ministrem a latere (Královský uherský ministr u císařského a královského dvora). V roce 1884 rovněž vedl deset měsíců provizorně uherské ministerstvo obrany a roku 1889 dočasně vedl ministerstvo vnitra. Koncem roku 1890 byl odvolán ze svého postu ministra a latere a ve věku 68 let propuštěn do důchodu. Orczy se dožil velmi vysokého věku a zemřel ve Vídni v únoru roku 1917.

Poté co byl v srpnu roku 1876 Hofmann jmenován ministrem financí, se stal nejvyšším úředníkem na Ministerstvu zahraničí Orczy. V březnu následujícího roku byl do funkce sekčního šéfa povolán vyslanec sv. pán von Calice. Po jeho jmenování I. sekčním šéfem v roce 1879 se již běžně používal i titul II. sekčního šéfa, pro druhého nejvýše postaveného úředníka na ministerstvu zahraničí. I. sekční šéf byl i nadále zařazen do III. hodnostní třídy, II. sekční šéf, který měl rovněž na starosti politické záležitosti, však již do IV. třídy. Rovněž tak i ostatní sekční šéfové, jejichž počet se postupně zvyšoval, a to zejména díky skutečnosti, že docházelo

¹³¹ Dopis Beusta z 30. ledna a schválení císaře z 31. ledna 1871, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.241

k propůjčování titulu a charakteru sekčního šéfa. Poté co byl Calice v září roku 1879 jmenován I. sekčním šéfem, zastávalo tento post do konce monarchie celkem 13 osob, z nichž sv. pán Müller von Szentgyörgy dokonce dvakrát. Většina pocházela z řad profesionálních diplomatů, ale našly se i dvě výjimky. V letech 1880-1882 zastávali post I. sekčního šéfa Kállay von Nagy-Kálló a v letech 1883-1890 Szögyény-Marich, působící v letech 1882-1883 na postu II. sekčního šéfa, kteří byli na tento post jmenováni spíše s ohledem na vnitropolitickou situaci, a to bez jakýchkoli zkušeností v zahraniční službě.¹³² Téměř všichni byli poté jmenováni na velvyslanecké posty, i když u Szögyény-Maricha k tomu došlo až po dvou letech, kdy fungoval jako ministr a latere. Kállay von Nagy-Kálló byl po skončení kariéry na Ministerstvu zahraničí jmenován ministrem financí a pouze jedna osoba odešla do důchodu. Poslední I. sekční šéf sloužil po rozpadu monarchie jako vedoucí ministerstva v likvidaci.

Heinrich Calice (1831-1912) se narodil v březnu roku 1831 jako syn statkáře a do státní služby nastoupil koncem roku 1854, kdy vykonával právní praxi u zemského soudu ve Vídni. Poté působil na obvodním soudu ve vídeňském obvodu Alsergrund.¹³³ V roce 1855 byl přijat do konzulární služby jako konzulární elév a přidělen do Terstu na tamní úřad pro obchodní loďstvo. V polovině roku 1856 byl povolán na Ministerstvo obchodu. Nicméně již v únoru následujícího roku byl jmenován vicekancléřem na konzulátu v Konstantinopoli. Poté opět krátce působil na Ministerstvu obchodu jako ministerský koncipista a po jeho zrušení roku 1859, přešel na Ministerstvo zahraničí.¹³⁴ V roce 1864 byl jmenován konzulem v Liverpoolu a v roce 1871 pak pokračoval ve své kariéře na Dálném východě jako ministr resident pro Čínu, Japonsko a

¹³² Po celou dobu se dodržovala nepsaná zásada, že jeden ze sekčních šéfů pocházel z Uher. Pouze v letech 1890-1894 došlo k situaci, že ani jeden ze dvou politických sekčních šéfů neměl původ v Uhrách.

¹³³ Alsergrund je devátý vídeňský obvod, který vznikl roku 1850 spojením sedmi předměstí a následně byl připojen k Vídni.

¹³⁴ Dienstverwendung Nr. Ad 7609/H 1864, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

Siam. V roce 1873 byl povýšen do stavu sv. pánů.¹³⁵ Od března 1874 pak vedl generální konzulát v Bukurešti a současně zastával funkci diplomatického agenta. Již v roce 1873 mu byl udělen řád Železné koruny II. třídy (III. třídu měl od roku 1868).¹³⁶ Jeho schopnosti a jazykové dovednosti upoutaly pozornost i ministra zahraničí Andrásyho, který ve svém dopise císaři z 26. listopadu 1876 navrhl, aby byl vedle tehdejšího velvyslance v Konstantinopoli hraběte Zichyho jmenován druhým zplnomocněncem pro konferenci v tureckém hlavním městě, která měla za cíl řešit otázky spojené s tzv. východní krizí. K posílení jeho postavení a prestiže delegáta současně navrhl, aby se v případě jmenování stal skutečným mimořádným vyslancem a zplnomocněným ministrem. Císař jeho jmenování potvrdil.¹³⁷ Krátce nato byl Calice povolán do centrály na Míčovém náměstí, kde pak sloužil ve funkci II. sekčního šéfa. Koncem roku 1878 se mu dostalo dalšího významného ocenění v podobě titulu tajného rady.¹³⁸ V září následujícího roku postoupil do třetí hodnostní třídy, když byl jmenován I. sekčním šéfem.¹³⁹ Svou první zahraniční diplomatickou misi zahájil v Konstantinopoli, když byl v červenci roku 1880 jmenován mimořádným velvyslancem u Vysoké porty. V této funkci se osvědčil, a proto již koncem roku 1880 požádal ministr zahraničí Haymerle císaře, aby jej jmenoval řádným velvyslancem.¹⁴⁰ Další uznání se mu dostalo v roce 1884 propůjčením velkokříže Leopoldova řádu a roku 1895 velkokříže

¹³⁵ Dopis Heinricha Caliceho z 23. února 1873 ve kterém žádá c.k. ministerstvo vnitra o povýšení do stavu svobodných pánů na základě zisku řádu Železné koruny II. třídy, rozhodnutí z 3. března 1873 císař František Josef I. povyšuje Caliceho do stavu svobodných pánů. AVA, Adelsarchiv, Heinrich Calice, Adelsakt 1873-1908. Již roku 1868 byl jmenován rytířem řádu Železné koruny III. třídy a měl tudíž nárok na rytířský titul, ale nepožádal o něj.

¹³⁶ Dopis kanceláře řádu z 9. února 1873, Nr. 2199/II pr. 11/2 73, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

¹³⁷ Dopis Andrásyho z 26. listopadu 1876 a císařova odpověď ze stejného dne, Nr. 18767/II 27/n 76, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

¹³⁸ Dopis Andrásyho z 25. prosince a císařova odpověď z 27. prosince 1878, Nr. 20156/I A 31/12 878, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

¹³⁹ Dopis Andrásyho z 28. září a císařova odpověď z 30. září 1879, Nr. I. 17.373/2 30/9/1879, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

¹⁴⁰ Dopis Haymerleho z 26. prosince a císařova odpověď z 31. prosince 1880, Nr. II 00.036/2 präs. 2.1.1881, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

řádu Sv. Štěpána. Na tomto postu pak strávil zbytek své diplomatické kariéry, až do roku 1906, kdy s ohledem na své zdraví požádal o penzionování.¹⁴¹ Tehdejší ministr zahraničí Goluchowski ocenil ve svém dopise císaři jeho více než padesátiletou službu monarchii a požádal císaře, aby sv. pána von Calice povýšil do rakouského hraběcího stavu.¹⁴²

Benjamin Kállay von Nagy-Kállo (1839-1903), jehož kariéra patří bezesporu nejzajímavějším, dosáhl jako druhá osoba pocházející z Uher postu prvního sekčního šéfa. Kállay, který se narodil v roce 1839, patřil ke staré uherské šlechtické rodině. Vystudoval práva a slavistiku na univerzitě v Pešti a stal se z něj vysoce uznávaný literát a intelektuál. Jeho schopností si povšiml i tehdejší uherský ministerský předseda Andrassy, který jej doporučil pro státní službu. Kállay byl v lednu roku 1868 jmenován generálním konzulem v Bělehradě, aniž by měl jakékoli předchozí zkušenosti v zahraniční službě.¹⁴³ V Srbsku plnil rovněž funkci diplomatického agenta. Na podzim roku 1872 mu byl udělen rytířský kříž řádu Sv. Štěpána.¹⁴⁴ V květnu roku 1875 byl ze svého postu diplomatického agenta a generálního konzula v Bělehradě odvolán. K vyslovení žádosti o odvolání z Bělehradu jej vedly rodinné poměry. Ministr zahraničí Andrassy, který jevil o tohoto muže velký zájem, se vyslovil pro jeho setrvání ve státní službě, i když pro něj neměl využití. Z tohoto důvodu požádal císaře, aby jej převedl do stavu disponibility, s čímž císař souhlasil.¹⁴⁵ Kállay se poté vrátil ke své literární činnosti, angažoval se rovněž v politice a dosáhl poslaneckého mandátu. Svému příznivci se odvděčil tím, že hájil

¹⁴¹ Dopis Caliceho císaři z 23. srpna 1906, Nr. Ad 69783/2 06, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

¹⁴² Dopis Goluchowského císaři z 21. září a císařova odpověď z 22. září 1906, Nr. 74275/2 pr. 22/9/ 06, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45, rozhodnutí z 22. září 1906 císař František Josef I. povyšuje sv. pána von Calice bez taxy do hraběcího stavu. AVA, Adelsarchiv, Heinrich Calice, Adelsakt 1873-1908

¹⁴³ SOMOGYI, *Im Dienst.*, s.602

¹⁴⁴ Dopis Andrassyho z 28. listopadu a císařova odpověď z 1. prosince 1872, Nr. 17448/VIII pr 3/12 872, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.156

¹⁴⁵ Dopis Andrassyho ze 6. května a císařova odpověď z 16. května 1875, Nr. 7935/VIII 18/5 875, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.156

z řad opozice jeho orientální, resp. balkánskou politiku.¹⁴⁶ V roce 1879 se vrátil zpět do aktivní služby, když mu byl nejprve v červnu jako zástupci monarchie u evropské komise pro Východní Rumélii udělen titul vyslance¹⁴⁷ a poté v září téhož roku se stal na přání odstupujícího ministra zahraničí Andrásyho II. sekčním šéfem na ministerstvu zahraničí s platem 7000 zlatých.¹⁴⁸ V prosinci následujícího roku pak po jmenování Caliceho velvyslancem v Konstantinopoli završil svou strmou kariéru v zahraniční službě svým jmenováním na post I. sekčního šéfa.¹⁴⁹ V roce 1882 byl jmenován říšským ministrem financí, kterým byl až do roku 1903. Ve své pozici se vždy snažil posílit význam a vliv Maďarů ve společných vládních orgánech a tedy i na chod monarchie na místo toho, aby podporoval posílení zvláštního státoprávního postavení Uher. Tím si v peštských klubech vysloužil posměšné označení „vídeňský Maďar“.¹⁵⁰ Kállay zemřel ve Vídni v červenci roku 1903.

Ladislav hrabě Hoyos (1834-1901) pocházel z rodiny, jejíž kořeny sahají do Španělska. Narodil se v srpnu roku 1834 a do diplomatické služby nastoupil v červnu roku 1856, když byl jmenován atašém a přidělen na vyslanectví do Mnichova. Poté byl přidělen na velvyslanectví do hlavního města Francouzské republiky a záhy jmenován honorárním legačním sekretářem. V roce 1866 je již zmiňován jako legační sekretář s přidělením na vyslanectví v Berlíně. V roce 1868 sloužil v Darmstadtu, byl jmenován honorárním legačním radou a následně přidělen do Paříže. V prosinci roku 1872 mu byl propůjčen titul a charakter vyslance, ale stále měl status legačního rady I. kategorie. V městě nad Seinou setrval až do počátku roku 1875, kdy byl přidělen na centrálu na Míčovém náměstí. Zde však příliš dlouho nepobyl,

¹⁴⁶ SOMOGYI, *Im Dienst*, s.603

¹⁴⁷ Dopis Andrásyho z 17. června a císařova odpověď z 20.června 1879, Nr. 10975/2 pr 22/6, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.156

¹⁴⁸ dopis Andrásyho z 28. září a císařova odpověď z 30. září 1879, Nr. I. 17.373/2 30/9/1879, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.45

¹⁴⁹ Císařovo potvrzení z 1. prosince 1880, Nr. I. 22378/2 2/12 80, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.156

¹⁵⁰ SOMOGYI, *Im Dienst*, s.603

neboť byl již v červnu jmenován vyslancem ve Spojených státech amerických.¹⁵¹ K tomu došlo měsíc poté, co získal souhlas k uzavření sňatku s Franciscou hraběnkou von Herberstein.¹⁵² V polovině října pak nový vyslanec dorazil na svůj vzdálený post. V zámoří pobyl Hoyos tři roky, než byl znovu povolán do Evropy, tentokrát na dvůr rumunského knížete Karola do Bukurešti, kam dorazil začátkem listopadu 1878 a ujal se úřadu.¹⁵³ V březnu roku 1882 se po několika letech vrátil do Vídně, aby převzal post II. sekčního šéfa ve IV. hodnostní třídě na ministerstvu zahraničí.¹⁵⁴ Do jeho kompetencí spadaly departementy 1, 3, 6, 7 a 8. Krátce nato, když byl I. sekční šéf Kállay jmenován ministrem financí, nastoupil na jeho místo a byl mu propůjčen titul tajného rady.¹⁵⁵ Ve vídeňské centrále se však příliš dlouho nezdržel, neboť již v dubnu následujícího roku byl v důsledku úmrtí tehdejší velvyslance v Paříži hraběte Wimpffena povolán na tento post.¹⁵⁶ V hlavním městě Francouzské republiky pak strávil následujících téměř dvanáct let, než v důsledku rodinných poměrů požádal o své odvolání. K tomu došlo v říjnu roku 1894, kdy byl převeden do stavu disponibility.¹⁵⁷ Dva roky poté, byl po více jak 40ti leté službě, penzionován.¹⁵⁸

Ladislav Szögyény-Marich von Magyar-Szögyén (1841-1916) se narodil 12. listopadu 1841 ve Vídni a pocházel z rodiny s úřednickou tradicí. Vystudoval práva ve Vídni a záhy se začal

¹⁵¹ Dopis Andrásyho z 19. června a císařova odpověď z 23. června 1875, Nr. 10.297/II 25/6 75, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵² Dopis Andrásyho z 24. května a císařova odpověď z 27. května 1875, Nr. 8516/II 28/5 75, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵³ Dopis Hoyose z Bukurešti z 2. listopadu 1878, Nr. II 17.250/2 78, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵⁴ Dopis Kálnokyho z 12. března a císařova odpověď z 13. března 1882, Nr. 5954/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵⁵ Dopis Kálnokyho z 20. července 1882 a císařova odpověď ze stejného dne, Nr. 13951/2 82, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵⁶ Dopis Kálnokyho z 26. dubna 1883 a císařova odpověď z následujícího dne, Nr. 8.805/2 29/4 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵⁷ Dopis Kálnokyho z 24. října a císařova odpověď z 28. října 1894, Nr. 45581/2 pr. 29/10 94, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

¹⁵⁸ Dopis Goluchowského z 30. listopadu a císařova odpověď ze 4. prosince 1896, Nr. 54565/2 5/12 96, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142

věnovat politice. V roce 1869 byl zvolen poslancem říšské rady a členem výboru delegace pro zahraniční záležitosti. Po celou dobu udržoval přátelství se svým vrstevníkem Kállayem, I. sekčním šéfem na ministerstvu zahraničí, což mělo nepopíratelně vliv na jeho budoucí kariéru. V polovině roku 1882 byl totiž právě po jmenování Kállaye ministrem financí bez jakékoli zkušenosti v zahraniční službě, ustanoven na místo II. sekčního šéfa na ministerstvu zahraničí.¹⁵⁹ Když byl v květnu následujícího roku první sekční šéf Ladislaus hrabě Hoyos jmenován velvyslancem v Paříži, stal se jeho nástupcem v úřadu.¹⁶⁰ Krátce nato pak získal titul tajného rady¹⁶¹. V roce 1886 mu byl propůjčen řád Železné koruny I. třídy.¹⁶² Koncem roku 1890 byla jeho kariéra v zahraniční službě na krátký čas přerušena, když byl po odvolání sv. pána von Orczy jmenován uherským ministrem a latere.¹⁶³ Tento post však zastával necelé dva roky. V říjnu 1892 se stal velvyslancem na dvoře německého císaře a pruského krále a současně vyslancem na velkovévodských dvorech v Meklenbursku-Zvěřínsku, Meklenbursku-Střelicku, Oldenbursku a u brunšvického regenta.¹⁶⁴ V roce 1896 mu byl propůjčen velkokříž Leopoldova řádu¹⁶⁵ a v roce 1910 jej císař povýšil do uherského hraběcího stavu a stal se

¹⁵⁹ Dopis Kálnokyho z 12. června a císařova odpověď z 15. června 1882, Nr. 11461/2 16/6 882, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶⁰ Dopis Kálnokyho z 28. dubna a císařova odpověď z 2. května 1883, Nr. 9161/2 4/5 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343. Flotow uvádí, že Szögyény oznámil Kálnokymu, že jeho další setrvání v úřadě je vázáno, na jeho povýšení na Hoyosovo místo. Kálnoky přihlédl k jeho přání a vyhověl mu tím, že poslal Hoyose na post velvyslance v Paříži. MATSCH, *November*, s.62

¹⁶¹ Dopis Kálnokyho z 5. května a císařova odpověď z 6. května 1883, Nr. 9360/2 7/5 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶² Dopis Kálnokyho z 30. června 1886 a císařova odpověď z téhož data, Nr. 16.008/2 2/7 86, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶³ Dopis Kálnokyho z 30. prosince 1890, Nr. 35.503/2 1890, kde sděluje, že v důsledku nejvyššího rozhodnutí z 24. prosince toho roku, kterým byl Szögyény jmenován ministrem a latere, byl agendou I. sekčního šéfa pověřen sv. pán von Pasetti-Friedenburg, dosavadní II. sekční šéf a dopis Kálnokyho z 5. května a císařova odpověď ze 6. května 1883, Nr. 9360/2 7/5 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶⁴ Dopis Kálnokyho z 23. října a císařova odpověď z 24. října 1892, Nr. 43189/2 pr 25/10 892, Dopis Kálnokyho z 5. května a císařova odpověď ze 6. května 1883, Nr. 9360/2 7/5 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶⁵ Dopis Goluchowského z 29. prosince 1896 a císařova odpověď z téhož dne, Nr. 58563/2 pr.29/12 96, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

členem uherské sněmovny magnátů¹⁶⁶. V červnu roku 1914, po dvaceti dvou letech služby, požádal o penzionování.¹⁶⁷ František Josef prosbě začátkem srpna nejenže vyhověl, ale na žádost ministra zahraničí Berchtolda mu povolil započítat do odsloužených let i dobu, kterou strávil u soudních dvorů, aby dosáhl plné penze.¹⁶⁸ Současně mu udělil řád Sv. Štěpána. Szögyény zemřel v červnu roku 1916.

Marius sv. pán von Pasetti-Friedenburg (1841-1913), jehož rodina pocházela z Padovy, se narodil v roce 1841 a v osmnácti letech nastoupil jako stipendista na Orientální akademii ve Vídni, kterou úspěšně zakončil zkouškou na konzulárního eléva v srpnu roku 1864.¹⁶⁹ Poté absolvoval právní praxi u zemského soudu ve Vídni, než byl koncem roku 1865 přidělen jako tlumočnický adjunkt na internunciaturu v Konstantinopoli.¹⁷⁰ Poté byl přidělen na velvyslanectví v Paříži, ale krátce nato přešel jako dvorní a ministerský koncipista na ministerstvo zahraničí. V březnu 1870 mu byl propůjčen titul legačního sekretáře a byl provizorně přidělen na velvyslanectví do Petrohradu.¹⁷¹ Zde však pobyl jen velmi krátce, neboť ještě téhož roku byl přidělen do Itálie, na vyslanectví u italského dvora ve Florencii.¹⁷² V říjnu následujícího roku byl

¹⁶⁶ Německý překlad nóty v maďarštině Nr. 26513/2 pr.27.IV.1910, na základě rozhodnutí ze 17.dubna, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4,Kt. 343. Nejvyšší rozhodnutí ze 17. dubna 1910, MOL, Királyi könyvek, 72.kötet, fol. 168

¹⁶⁷ Dopis Szögyényho z Berlína z 27. června 1914, Nr. 51607/2 pr. 29.VI.1914, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶⁸ Dopis Berchtolda z 1. srpna a císařova odpověď ze 4. srpna 1914, Nr. 62957/2 14, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

¹⁶⁹ Doklad o složení zkoušky Nr. 10.100/O pr.16/8 864, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷⁰ Dopis z Ministerstva spravedlnosti z 25. srpna 1864, Nr. 10.563/0 pr.27/8 864 o přidělení Pasettiho na právní praxi dle nóty z 21. srpna (Nr.10.100) téhož roku, dopis z presidia c.k. zemského soudu ve Vídni z 21. října 1864, Nr. 12911/0 pr. 23/10 64 oznamující nástup Pasettiho k 19. září téhož roku a dopis z Ministerstva spravedlnosti z 2. ledna 1866, Nr. 102/0 pr.4/1 866 o ukončení právní praxe na základě nóty z 27. prosince 1865 (Nr.16.513) tlumočnického adjunkta při internunciatuře v Konstantinopoli, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷¹ Dopis Beusta ze 4. března a císařova odpověď ze 6. března 1870, Nr. 3781/II pr.7/3 870, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷² Dopis vyslance sv. pána von Kübeck z 13. srpna 1870 o přidělení honorárního legačního sekretáře Pasettiho na vyslanectví ve Florencii na

jmenován legačním sekretářem, v lednu roku 1874 mu byl propůjčen řád Železné koruny III. třídy, v dubnu roku 1875 komturský kříž řádu Františka Josefa a v prosinci roku 1876 byl jmenován legačním radou II. kategorie.¹⁷³ V roce 1878 se účastnil jednání Berlínského kongresu a poté převeden na ministerstvo zahraničí jako politický referent. V lednu roku 1880 byl jmenován legačním radou I. kategorie, o tři roky později v dubnu 1883 mu byl propůjčen titul a charakter vyslance a v prosinci téhož roku mu byl propůjčen titul a charakter sekčního šéfa na ministerstvu zahraničí.¹⁷⁴ Funkci II. sekčního šéfa provizorně zastával již od poloviny května 1883, skutečného jmenování se mu však dostalo až v říjnu následujícího roku.¹⁷⁵ V době, kdy zastával funkci II. sekčního šéfa, se oženil s Marií Schwartz von Mohrenstein, pocházející z vídeňské patricijské rodiny povýšené do šlechtického stavu. V roce 1889 získal titul tajného rady, a když se v prosinci roku 1890 tehdejší první sekční šéf Szögyény stal ministrem a latere, byl provizorně pověřen jeho dosavadní agendou.¹⁷⁶ Jmenování I. sekčním šéfem se ale dočkal až v květnu roku 1891. O čtyři roky později se s centrálou na Míčovém náměstí rozloučil a stal se velvyslancem u italského královského dvora v Římě, kam

základě reskriptu Nr. 11523/II z 26. července 1870, Nr. 12816/II pr. 17/8 870, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷³ Dopis Beusta ze 7. října a císařova odpověď z 10. října 1871, Nr. 13935/II pr.11/10 871 jmenování legačním sekretářem s ročním příjmem 1 600 zlatých, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248 a dopis Andrásyho z 8. prosince a císařova odpověď z 12. prosince 1876, Nr. 19033/II 13/12 76 jmenování legačním radou II. kategorie s příjmem 2 000 zl., kde je uvedeno i propůjčení řádů, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.41

¹⁷⁴ Dopis Haymerleho z 22. ledna a císařova odpověď z 27. ledna 1880, Nr. 1771/2 30/1 880, dopis Kálnokyho z 28. dubna a císařova odpověď z 2. května 1883, Nr. 9162/2 4/5 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a dopis Kálnokyho z 18. prosince a císařova odpověď z 21. prosince 1883, Nr. 26.380/2 23/12 83, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷⁵ Konceptní list o jmenování Pasetti skutečným druhým sekčním šéfem na ministerstvu zahraničí na základě rozhodnutí z 11. října 1884, Nr. 23836/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷⁶ Dopis Kálnokyho z 22. června a císařova odpověď z 25. června 1889, Nr. 16365/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, 248, dopis Kálnokyho z 26. prosince a císařova odpověď z 29. prosince 1890, Nr. 36.060/2 30/12 90, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375(složka Welsersheimb) a rovněž oběžník Nr. 35.503/2 1890 z 30. prosince 1890, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.343

dorazil v první polovině prosince.¹⁷⁷ Na Apeninském poloostrově strávil následujících devět let, než požádal ze zdravotních důvodů o uvolnění z funkce a převedení do penze, čemuž císař na žádost ministra zahraničí vyhověl.¹⁷⁸ Flotow jej ve svých vzpomínkách popsal jako člověka, který se snažil o přátelský tón ve styku se svými podřízenými, a jehož duševní schopnosti vyčnívaly. „*Byl nadaný bystrým rozumem a s velkou jistotou vystihl jádro problému*“.¹⁷⁹ Za své působení v zahraniční službě získal řadu ocenění. Kromě již zmíněných vyznamenání mu byl v roce 1878 propůjčen komturský kříž s hvězdou řádu Františka Josefa, roku 1893 řád Železné koruny I. třídy a nakonec roku 1901 velkokříž Leopoldova řádu.¹⁸⁰ Marius sv. pán von Pasetti zemřel v roce 1913.

Rudolf hrabě von Welsersheimb (1842-1926) se narodil v březnu roku 1842. Do státní služby vstoupil v lednu roku 1865 jako auskultant při c. k. vrchním soudu ve Štýrském Hradci. V květnu následujícího roku byl po složení náležité zkoušky jmenován konzulárním elévem a přidělen na konzulát v Konstantinopoli. Záhy přešel do diplomatické služby a byl jmenován atašém s platem tlumočnického adjunkta ve výši 840 zlatých.¹⁸¹ O tři roky později pokračovala jeho kariéra jmenováním honorárním legačním sekretářem a o rok později získal systematizované místo legačního sekretáře na velvyslanectví v Konstantinopoli s platem 1 600 zl.¹⁸² V listopadu roku 1876 byl přidělen do Berlína, krátce do Říma na velvyslanectví u italského královského dvora, aby se v dubnu roku

¹⁷⁷ Telegram Pasettiho z Říma z 9. prosince 1895, Nr. 50671/2 pr. 10.XII.1895, kde hlásí nástup do úřadu, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷⁸ Dopis Goluchovského císaři z 5. března a císařova odpověď ze 7. března 1904, Nr. 15113/2 pr. 7/3 904, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁷⁹ cit. dle: MATSCH, *November*, s.28

¹⁸⁰ Dopis Kálnokyho císaři z 25. prosince a císařova odpověď z 27. prosince 1893, Nr.53038/2 pr.27/12 93 a dopis Goluchovského císaři z 31. prosince 1900 a císařova odpověď ze 4. ledna 1901, Nr. 716/2 pr. 4.1.1901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248

¹⁸¹ Dopis Beusta císaři z 23. července a císařova odpověď z 25. července 1868, Nr. 11.841/II pr. 29/7 868, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁸² Dopis Beusta z 29. května a císařova odpověď z 30. května 1871, Nr. 7228/II pr. 1/6 871 a dopis Andrásyho z 18. prosince a císařova odpověď z 22. prosince 1872, Nr. 18.411/II pr. 23/12 872, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

1879 znovu vrátil do Berlína, kde byl jmenován honoračním legačním radou II. kategorie.¹⁸³ V lednu roku 1880 byl jmenován skutečným legačním radou II. kategorie a následně povolán na ministerstvo zahraničí. V květnu následujícího roku se oženil s Hidegardou von Üchtritz und Steinkirch.¹⁸⁴ V roce 1882 mu byl nejprve propůjčen titul a charakter legačního rady I. kategorie a následujícího roku jím byl i jmenován. V roce 1882 se přestěhoval do svého nového působiště, poté co byl přidělen na velvyslanectví v Petrohradě. Zde pobyl tři roky, než byl znovu povolán na ministerstvo zahraničí a byl mu následně propůjčen titul a charakter vyslance.¹⁸⁵ V prosinci roku 1888 byl jmenován vyslancem v Brazílii.¹⁸⁶ Ve funkci však pobyl velmi krátce vzhledem ke státnímu převratu a vyhlášení republiky.¹⁸⁷ Tehdejší ministr zahraničí Kálnoky se rozhodl povolat jej na centrálu na Míčovém náměstí, kde došlo k personálním změnám a Welsersheimb byl pověřen funkcí II. sekčního šéfa.¹⁸⁸ Skutečného jmenování se dočkal v dubnu následujícího roku a v roce 1894 mu byla propůjčena hodnost tajného rady.¹⁸⁹ Ve stejném roce byl jmenován vyslancem na rumunském dvoře v Bukurešti. Zde však pobyl jen jeden rok, než byl v říjnu roku 1895 povolán zpět na Míčové náměstí a převzal

¹⁸³ JAD 1917, s. 457

¹⁸⁴ O povolení k sňatku požádal ministr zahraničí Haymerle císaře dopisem z 19. listopadu a císař jej ve své odpovědi z 26. listopadu 1880 udělil, Nr. II 22.097/2 28/11 80, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁸⁵ Na ministerstvo zahraničí povolán v červnu roku 1886. Titul a charakter vyslance mu byl propůjčen v lednu roku 1887. JAD 1917, s.457

¹⁸⁶ Dopis Kálnokyho z 31. prosince 1888 a císařova odpověď ze stejného dne, Nr. 59/2 pr. 1.I.1889, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁸⁷ V listopadu roku 1889 došlo v Brazílii k vojenskému převratu v jehož čele stál maršál Manuel Deodora da Fonseca. Císař Petr II. byl donucen k abdikaci, opustil zemi, kde byla vyhlášena republika. Již počátkem prosince byly mezi Rakouskem-Uherskem a provizorní vládou Spojených států brazilských navázány polooficiální vztahy. K navázání řádných vztahů došlo až v lednu následujícího roku, poté co k tomu dalo souhlas tehdejší vládě konstituční shromáždění v Rio de Janeiro. Počátkem března 1891 byl novým vyslancem Rakouska-Uherska v Brazílii jmenován Ladislaus Hengelmüller von Hengervár, viz: MATSCH, *Der Auswärtige*, s.145-6, 267

¹⁸⁸ Dopis Kálnokyho císaři z 26. prosince a císařova odpověď z 29. prosince 1890, Nr. 36.060/2 30/12 90, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁸⁹ Dopis Kálnokyho z 28. srpna a císařova odpověď z 1. září 1894, Nr.37915/2 pr. 2.IX.1894, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

funkci I. sekčního šéfa.¹⁹⁰ V roce 1899 mu byl propůjčen titul velvyslance, neboť měl zastávat funkci prvního rakousko-uherského delegáta na haagské mírové konferenci a ministr Goluchowský shledával žádoucím, aby byl hodnostně postaven na roveň zástupcům ostatních velmocí.¹⁹¹ Za účast na této konferenci, která proběhla v období od 18. května do 31. července 1899, mu byl v září téhož roku propůjčen velkokříž Leopoldova řádu.¹⁹² V lednu roku 1900 byl propuštěn ze svého postu I. sekčního šéfa, převeden do stavu úředníků II. hodnostní třídy a nastoupil čtyřměsíční dovolenou, po jejímž skončení byl převeden do stavu disponibility.¹⁹³ Ve stavu disponibility mohl úředník zůstat dva roky, ale ani poté nebylo pro již šedesátiletého Welsersheimba volné odpovídající místo v diplomatickém sboru. Přesto se ministr zahraničí Goluchowski nehodlal vzdát jeho služeb a převést jej do trvalého důchodu. V květnu 1902 proto požádal Františka Josefa o prodloužení Welsersheimbovi disponibility o jeden rok.¹⁹⁴ V květnu následujícího roku došlo k dalšímu prodloužení disponibility o jeden rok, neboť byl navrhován jako nástupce velvyslance v Madridu hraběte Dubského.¹⁹⁵ K tomu došlo v prosinci téhož roku a Welsersheimb byl jmenován velvyslancem na španělském královském dvoře v Madridu. V roce 1906 se účastnil jako první rakousko-uherský delegát konference ve španělském Algecirasu, která se zabývala otázkou zájmu velmocí v Maroku. Za účast na této konferenci obdržel mimořádné ocenění v podobě briliantů k již

¹⁹⁰ Dopis Kálnokyho z 13. října a císařova odpověď z 15. října 1894, Nr. 43616/2 94 a dopis Goluchowského z 8. října a císařova odpověď z 12. října 1895, Nr. 42805/2 pr. 13/10 95, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁹¹ Dopis Goluchowského z 4. dubna a císařova odpověď z 19. dubna 1899, Nr. 22187/2 pr. 20/4 99, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁹² Dopis Goluchowského z 5. září a císařova odpověď z 12. září 1899, Nr. 52561/2 pr. 14.IX. 899, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375. Welsersheimb obdržel již v prosinci roku 1870 rytířský kříž řádu Františka Josefa, v listopadu roku 1881 rytířský kříž Leopoldova řádu a v listopadu roku 1897 mu byl propůjčen Řád Železné koruny I. třídy.

¹⁹³ Dopis Goluchowského z 2. června a císařova odpověď z 5. června 1900, Nr. 32685/2 pr. 5/6 900, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁹⁴ Dopis Goluchowského ze 6. května a císařova odpověď z 15. května 1902, Nr.32784/2 pr. 15.V.1902, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁹⁵ Dopis Goluchowského z 30. května a císařova odpověď z 3. června 1903, Nr. 38.735/2 pr. 3/6 903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

propůjčenému velkokříži Leopoldova řádu.¹⁹⁶ V lednu roku 1911 byl na vlastní žádost odvolán z postu velvyslance a propuštěn do penze.

Nicolaus hrabě Szécsen von Temerin (1857-1926) pocházející z pomad'arštěné chorvatské šlechtické rodiny, byl prvním úředníkem z Uher, který dosáhl vysokého postu na ministerstvu zahraničí a přitom byl diplomatem z povolání. Narodil se v listopadu roku 1857 a tradici státní služby převzal od svého otce Antala. Ten byl před rokem 1848 úředníkem Uherské dvorské kanceláře a po revoluci stoupencem starokonzervativců. V letech 1860 až 1861 se podílel na přípravách Říjnového diplomu. Po rakousko-uherském vyrovnání jej dokonce tehdejší ministerský předseda Andrassy navrhl jako uherského sekčního šéfa na Ministerstvu zahraničí, Szécsen st. však místo nepřevzal.¹⁹⁷ Jeho syn Nicolaus po studiích na právnické akademii v Uhrách složil předepsané státní zkoušky a roku 1880 zažádal o přijetí ke konceptní službě na Ministerstvu zahraničí.¹⁹⁸ Jako konceptní aspirant byl provizorně přidělen na vyslanectví v Bělehradě.¹⁹⁹ V květnu následujícího roku složil předepsanou diplomatickou zkoušku a byl jmenován atašém a následně přidělen na velvyslanectví v Konstantinopoli.²⁰⁰ Koncem roku 1882 byl přidělen na velvyslanectví v Římě u italského královského dvora, kam dorazil krátce před Novým rokem.²⁰¹ V hlavním městě italského království pobyl dva a půl roku, než jej vyměnil za jinou evropskou

¹⁹⁶ Dopis Goluchovského z 12. dubna a císařova odpověď u 16. dubna 1906, Nr. 27.597/2 pr.16/4 06, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375

¹⁹⁷ SOMOGYI, *Im Dienst*, s. 610-611

¹⁹⁸ I a II 507/2 880 žádost o přijetí do konceptní praxe, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

¹⁹⁹ Dopis sv. pána von Herbert z Bělehradu ze 6. února 1880, Nr. II. 2612/2 10/2 880, kde hlásí nástup Széczena, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰⁰ Dopis Haymerleho z 23. května a císařova odpověď z 28. května 1881, Nr. II 10.230/2 30/5 81 o jmenování atašém a dopis velvyslance von Caliceho z Bajukdere z 10. června 1881, Nr. II. 11.293/2 pr. 14.VI.81, kde hlásí nástup služby Széczena, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰¹ Dopis hraběte Ludolfa z Říma z 5. ledna 1883, Nr. 585/2 pr. 9.1. 83, hlásí, že Széczen 28. prosince 1882 nastoupil službu na tamním velvyslanectví, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

metropoli, Paříž.²⁰² V této době již zastával post placeného atašé a v polovině roku 1885 byl jmenován honorárním legačním sekretářem.²⁰³ Na své cestě po významných metropolích starého kontinentu zavítal i do Petrohradu na tamní velvyslanectví, kam byl přidělen v květnu roku 1888.²⁰⁴ Následujícího roku byl jmenován legačním sekretářem a následně přidělen k vyslanectví v Bukurešti.²⁰⁵ Poté byl poslán nejprve do Drážďan a následně nato opět na Apeninský poloostrov do Říma, aby se v polovině roku 1895 vrátil zpět do Vídně a nastoupil službu na centrále na Míčovém náměstí.²⁰⁶ Již o rok dříve mu byl nejprve propůjčen titul legačního rady, aby jím byl následně i jmenován.²⁰⁷ Rok 1895 znamenal v jeho profesním životě velký posun vpřed. Nejenže byl povolán na centrálu, ale v srpnu stanul v čele nově zřízeného kabinetu ministra a současně byl jmenován legačním radou I. kategorie.²⁰⁸ Tuto funkci zastával jen dočasně, než byl v listopadu, po odchodu tehdejšího II. sekčního šéfa Adalberta hraběte

²⁰² Dopis hraběte Ludolfa z Říma z 23. května 1885, Nr. 12.824/2 pr. 25.V.85, kde hlásí, že Széczen podle výnosu z 1. května Nr. 10153/2 odjel přes Vídeň na své nové působiště do Paříže, kam dorazil 8. června dle zprávy hraběte Hoyose z 11. června 1885 Nr. 14.347/2 pr. 13.VI.85, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰³ Dopis Kálnokyho z 13. června a císařova odpověď z 22. června 1885, Nr. 15.310/2 pr. 23.VI.85, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰⁴ Dopis hraběte Hoyose z Paříže z 14. června 1866, Nr. 14.551/2 pr. 16.VI.1888, kde sděluje že Széczen 12. června odjel z Paříže a dopis sv. pána von Aehrenthal z Petrohradu z 29. června 1888, Nr. 16108/2 pr. 3.VII. 1888, kde hlásí, že Széczen podle výnosu z 22. května Nr. 12033/2 nastoupil svou službu. HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰⁵ Dopis Kálnokyho z 1. května a císařova odpověď z 5. května 1889, Nr. 11978/2 6/5 889, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a dopis hraběte Goluchovského z Bělehradu z 8. srpna 1889, Nr. 21654/2 pr. 11.VIII 1889, kde hlásí, že Széczen podle rozhodnutí z 18. července Nr. 18762/2 nastoupil službu, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰⁶ Dopis Goluchovského z Bukurešti z 29. prosince 1892, Nr. 59/2 pr. 1.I.1893, dle výnosu z 6. prosince Nr. 48666/2 Széczen odjel do Drážďan, dále konceptní list – dekret z 13. listopadu 1893 Nr. 46727/2 o přeložení z Drážďan do Říma a nakonec dopis Brucka z Říma z 31. května 1895, kdy podle rozhodnutí z 23. května 1895 Nr. 21802/2 Széczen odjel do Vídně, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²⁰⁷ Dopis Kálnokyho z 18. června a císařova odpověď z 22. června 1894, Nr. 27.413/2 pr. 23/6 94 a dopis Kálnokyho z 31. října a císařova odpověď z 5. listopadu 1894, Nr. 46528/2 pr. 6/11 94, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²⁰⁸ Dopis Goluchovského z 12. srpna a císařova odpověď ze 17. srpna 1895, Nr. 34.947/2 pr.18.VIII. 1895, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

Czirákyho do důchodu, jmenován na jeho místo.²⁰⁹ V roce 1896 se oženil s Johannou hraběnkou Mikes von Zabola. V roce 1898 mu byl udělen titul tajného rady. Od konce roku 1899 provizorně zastával roli I. sekčního šéfa, kterým byl jmenován v lednu následujícího roku.²¹⁰ Na centrále ve Vídni zůstal až do konce listopadu roku 1901, kdy se stal velvyslancem u papežského stolce.²¹¹ Zde strávil více jak devět let než byl v lednu roku 1911 jmenován velvyslancem ve Francouzské republice.²¹² Jeho působnost zde ukončilo vypuknutí první světové války a přerušení diplomatických styků v srpnu roku 1914. Poté se vrátil zpět do Vídně na ministerstvo zahraničí, aby po necelých dvou letech požádal o propuštění. Této žádosti císař vyhověl a současně vyznamenal Széczena za jeho dlouholeté služby udělením briliantů k velkokříži Leopoldova řádu, který získal již o deset let dříve roku 1906.²¹³ Kromě Leopoldova řádu, mu byl již roku 1900 propůjčen řád Železné koruny I. třídy a v roce 1908 byl jmenován rytířem řádu Zlatého rouna.

Heinrich hrabě Lützow zu Drey-Lützow und Seedorf (1852-1935) pocházel ze šlechtické rodiny, která měla své kořeny v Mecklenbursku. V roce 1692 dosáhl jeho předek hraběcího stavu. Heinrichův otec Franz von Lützow vstoupil roku 1835 do diplomatické služby monarchie a větší část své třicetileté kariéry strávil jako vyslanec. Heinrich se narodil jako třetí dítě a druhý syn v manželství s Henriettou Margaretou Seymourovou markýzou z Hertfordu. Po absolvování gymnázia ve Vídni se rozhodl pro vojenskou kariéru a v červenci roku 1871 nastoupil k 1. hulánskému

²⁰⁹ Dopis Goluchowského z 6. listopadu a císařova odpověď z 9. listopadu 1895, Nr. 46513/2 pr.10/11 95, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²¹⁰ Dopis Goluchowského z 12. dubna a císařova odpověď z 15. dubna 1898, Nr. 18916/2 pr. 16/4 98 a konceptní list – rezoluce 3490/2 900, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²¹¹ konceptní list – rezoluce o jmenování Széczena velvyslancem Nr. 77304/2 1901 z listopadu 1901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²¹² konceptní list - jmenovací dekret z 25. ledna 1911, Nr. 4022/2 1911, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

²¹³ Dopis Buriána císaři z 15. března a císařova odpověď z 16. března 1916, Nr. 29.322/2 pr. 16/3 16, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339

regimentu a dosáhl hodnosti poručíka. Nakonec však zvolil diplomatickou službu a v prosinci roku 1874 byl přidělen jako provizorní atašé na vyslanectví ve Stuttgartu.²¹⁴ Poté strávil krátký čas v Drážďanech. V červenci roku 1877 definitivně ukončil svou aktivní kariéru v armádě, když byl převeden do zálohy. To již byl rozhodnut věnovat se plně diplomatické kariéře. K tomu mu však chyběly nezbytné předpoklady a to zejména právně-politická studia na univerzitě a stanovené státní zkoušky opravňující kandidáty k možnosti skládat diplomatické zkoušky. Jedinou možností, která by mu umožnila přístup k této zkoušce, bylo zvláštní povolení císaře. Proto požádal svého představeného rytíře von Pfusterschmid, c. k. vyslance ve Stuttgartu, zda by jeho prosbu nepředal ministru zahraničí a nepožádal jej o získání nejvyššího povolení.²¹⁵ Je otázkou, zda hrálo větší roli postavení rodiny, která byla spřízněna s řadou významných šlechtických rodin, či skutečnost, že nejen jeho otec, ale zejména strýc Rudolf hrabě Lützwow, dlouholetý velvyslanec u papežského stolce, dosáhl v diplomatické službě významné postavení.²¹⁶ Tehdejší ministr Andrassy ve svém memorandu panovníkovi doporučil, aby Lützwowovi umožnil podstoupit diplomatickou zkoušku s prominutím nesplněných požadavků. Nicméně uvedl, aby jeho definitivní přijetí do státní služby bylo vázáno na vynikající výsledek.²¹⁷ Lützwow tuto

²¹⁴ Dopis Andrassyho císaři z 13. prosince 1874, kde dává na vědomí, že Lützwow byl přijat a přidělen jako provizorní atašé na vyslanectví ve Stuttgartu, Nr. 19.802/II 18/12/74, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²¹⁵ Dopis Pfusterschmida ministru zahraničí Andrassyemu z 12. března 1877, Nr. 4337/II 15/3 77, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²¹⁶ Za zmínku rovněž stojí, že i jeho starší bratr Franišek (1849-1916) byl v té době již více než dva roky v diplomatické službě a toho času sloužil na velvyslanectví v Londýně. Nicméně záhy se rozhodl dále nepokračovat v diplomatické kariéře, ale požádal, aby byl i nadále veden jako člen velvyslanectví. Jeho žádost zřejmě motivovaly společenské ohledy. Teprve v polovině roku 1890 byl převeden do disponibility a v listopadu z diplomatické služby odešel. Již v roce 1881 se oženil s baronkou Annou von Bornemann, dcerou meklenburského vyslance na anglickém dvoře. Po odchodu z diplomatické služby se usadil na svém zámku Žampach ve východních Čechách. Byl zvolen poslancem říšského sněmu, ale po několika letech se mandátu vzdal a začal se věnovat studiu české historie a literatury. Postupně se z něj stal český nacionalista a spisovatel propagující českou kulturu v anglosaském světě.

²¹⁷ Dopis Andrassyho císaři z 24. dubna a císařova odpověď z 29. dubna 1877, Nr. II 7042/2 1/5 77, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

podmínku splnil a 4. prosince 1877 tak mohl být přijat do diplomatické služby jako skutečný atašé²¹⁸ a krátce poté přidělen na vyslanectví do Bruselu. Začátkem července roku 1879 byl nucen se přestěhovat na své nové působiště do Haagu, což nepřivítal s nadšením. Jak sám poznamenal, jediný význam pro něj mělo, že se zde seznámil s Elenorou Isabellou Jane baronkou de Tuyll van Serooskerken, se kterou se po krátké známosti rozhodl uzavřít sňatek. Vzhledem k nutnosti císařského schválení, oznámil tuto skutečnost ministru zahraničí sv. pánovi von Haymerle.²¹⁹ Ten ve svém dopise císaři neopomněl zmínit, že tehdejší vyslanec v Haagu hrabě Mülinen se kladně vyjádřil o vhodnosti tohoto sňatku a že nevěsta pochází z vážené šlechtické rodiny vlastníci významný majetek. Císař v té době pobývajícím v Uhrách na zámku v Gödöllö neměl námitek a tak se koncem listopadu roku 1879 mohla uskutečnit svatba.²²⁰ Koncem února následujícího roku se Lützow ke své velké radosti opět vrátil na své dřívější působiště do Bruselu, kde se mohl účastnit slavnostních zásnub korunního prince Rudolfa s belgickou princeznou Stefanií.²²¹ Po krátkém pobytu ve Vídni, byl v květnu roku 1881 přidělen na velvyslanectví do Říma a následně jmenován honorárním legačním sekretářem.²²² Na své nové působiště pak dorazil v polovině následujícího měsíce.²²³ Teprve následujícího roku však získal přiznání statusu placeného atašé s příjmem ve výši 1000 zlatých ročně. V hlavním městě Italského království pak strávil následujících pět let, než byl v lednu roku

²¹⁸ Dopis Andrásyho císaři z 30. listopadu a císařova odpověď ze 4. prosince 1877, Nr. II 18702/2 6/12 77, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²¹⁹ Dopis Lützowa z 28. října 1879, Nr. II 19.078/2 28/10 79, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²²⁰ Dopis Haymerleho císaři z 31. října a císařova odpověď ze 4. listopadu 1879, Nr. 19.582/2 6/11 79, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²²¹ V souvislosti s vyznamenáním pracovníků tamnějšího vyslanectví byl Lützowovi propůjčen rytířský kříž řádu Františka Josefa. Dopis Haymerleho císaři z 23. dubna 1881 a císařova odpověď z 27. téhož měsíce, II 8261/2 3/5 81, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²²² Dopis Haymerleho císaři z 23. května a císařova odpověď z 28. května 1881, II 10.230/2 30/5 81, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²²³ Dopis hraběte Wimpffena z 13. června 1881, Nr. II. 11.450/2 pr. 16.VI. 81, kde hlásí příjezd honorárního legačního sekretáře Lützowa, který dorazil den předtím a který byl na velvyslanectví přidělen rozhodnutím z 12. května 1881, Nr. II. 8563/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

1886 přeložen do Londýna, kam však dorazil až v polovině května.²²⁴ V březnu následujícího roku byl jmenován legačním sekretářem a v lednu roku 1891 honoračním legačním radou.²²⁵ V posledním roce jeho působení v hlavním městě britského království došlo k několika politováníhodným událostem, z nichž jedna mohla mít vliv na jeho kariéru. Jak sám uvádí ve svých pamětech, koncem roku 1890 vyvrcholil dlouholetý spor mezi jeho starším bratrem Františkem a tehdejším velvyslancem v Londýně Franzem hrabětem Deymem. I když událost zřejmě vztahy s jeho nadřízeným neovlivnila, byla to jistě pro Lützowa značně nepříjemná situace.²²⁶ Ostatně krátce nato na jaře 1891 byl přidělen do Paříže.²²⁷ V hlavním městě Francouzské republiky pak strávil následujících téměř šest let, během nichž byl nejdříve jmenován legačním radou II. kategorie a necelý rok poté i I. kategorie.²²⁸ Jmenování vyslancem v Drážďanech koncem roku 1895 bylo pro něj velkým překvapením a to příjemným i nepříjemným, jak sám přiznal.²²⁹ Na jednu stranu si plně uvědomoval, že dosáhl tohoto postavení mnohem dříve než bývalo obvyklé, na druhou stranu nebyli on ani jeho manželka příliš nadšeni faktem, že mají vyměnit Paříž za

²²⁴ Dopis hraběte Károlyiho z Londýna z 26. května 1886, Nr. 13.030/2 pr. 29.V. 86, oznamující příjezd honorárního legačního sekretáře Lützowa dne 19. května, který byl do Londýna přeložen na základě výnosu ze 7. ledna 1886, Nr. 335/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²²⁵ Dopis Kálnokyho ze 17. března a císařova odpověď z 21. března 1887, Nr. 6.930/2 22/3 87, a dále dopis z 13. ledna a císařova odpověď z 16. ledna 1891, Nr. 1.650/2 17/1 91, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²²⁶ Lützow blíže nespecifikuje příčinu sporu, pouze uvádí, že šlo o nedorozumění osobní povahy, které koncem roku 1890 dokonce vyvrcholilo soubojem na pistole, který naštěstí pro oba zúčastněné neskončil žádným zraněním. LÜTZOW, *In diplomatischen Dienst*, Wien 1971, s. 54 a 243-4. Flotow uvádí, že důvodem ke sporu byla žádost Františka hraběte Lützowa hraběti Deymovi, aby velvyslancova žena uvedla jeho manželku do společnosti. To samozřejmě velvyslanec odmítl. MATSCH, *November*, s.169

²²⁷ Dopis hraběte Hoyose z 24. března 1891, Nr. 10124/2 pr. 26/III 1891, kde hlásí příjezd Lützowa do Paříže, který byl na tamější velvyslanectví přidělen výnosem z 8. března 1891, Nr. 6743/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²²⁸ Dopis Kálnokyho z 18. června a císařova odpověď z 22. června 1894, Nr. 27.413/2 pr. 23/6 94 HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a dopis Goluchovského ze 14. září a císařova odpověď z 19. září 1895, Nr. 39.161/2 19.9. 895, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

²²⁹ Dopis Goluchovského z 30. listopadu a císařova odpověď ze 4. prosince 1895, Nr. 49788/2 pr. 4/12 95, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

saskou metropoli.²³⁰ Nicméně v polovině ledna následujícího roku dorazil na své nové působiště, kde kromě saského královského dvora byl akreditován jako rakousko-uherský diplomatický zástupce na dalších devíti velkovévodských, vévodských a knížecích dvorech.²³¹ Během svého pobytu v Sasku se účastnil v únoru a březnu roku 1897 jako zástupce monarchie mezinárodní zdravotní konference v Benátkách. V listopadu roku 1899 byl povolán zpět do vídeňské centrály a pověřen agendou II. sekčního šéfa, kterým byl ale jmenován, současně s propůjčením hodnosti tajného rady, teprve 27. ledna 1900.²³² V listopadu následujícího roku byl v důsledku jmenování tehdejšího I. sekčního šéfa hraběte Szécsena velvyslancem u papežského stolce jmenován na jeho místo na Ministerstvu zahraničí.²³³ Na ministerstvu zůstal až do března roku 1904, kdy následoval svého předchůdce ve funkci na Apeninský poloostrov do Říma ve funkci velvyslance na italském královském dvoře.²³⁴ Zde strávil následujících šest let a byl tak znovu konfrontován s poněkud problematickým vztahem monarchie vůči tomuto spojenci, a to zejména během anekční krize v roce 1908. Lützow souhlasil s možností, kterou mu navrhl tehdejší italský ministr zahraničí Tittoni, že drobnější úpravy hranic na rakousko-italském pomezí ve prospěch Itálie, by mohly mít pozitivní účinek na rozbouřené veřejné mínění.²³⁵ Aehrenthal však jakékoli ústupky odmítl. Tato velvyslancova iniciativa vedla ke zhoršení vztahu mezi ním a ministrem zahraničí Aehrenthalem, které nakonec vyústilo

²³⁰ LÜTZOW, *In diplomatischen Dienst*, Wien 1971, s. 79

²³¹ Funkce rakousko-uherského vyslance v Drážďanech byla spojena s diplomatickým zastoupením ve velkovévodství Sasko-Weimar-Eisenach, vévodství Sasko-Altenburg, Sasko-Koburg-Gotha, Sasko-Meiningen-Hildburghausen, anhaltském vévodství, knížectví Reuss Greiz (starší linie) a Reuss-Schleiz-Gera (mladší linie)

²³² Konceptní list, Nr. 3490/2 1900, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²³³ Dopis Goluchovského z 26. listopadu a císařova odpověď z 29. listopadu 1901, Nr. 77305/2 pr. 29/11 901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²³⁴ Dopis Goluchovského z 5. března a císařova odpověď ze 7. března 1904, Nr. 15113/2 pr. 7/3 904, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.248 (složka Passeti-Friedenburg)

²³⁵ MATSCH, *November*, s.169

v Lützowovo odvolání v březnu roku 1910.²³⁶ V červnu následujícího roku byl převeden do stavu disponibility a o dva roky později v dubnu 1913 penzionován.²³⁷ Již v prosinci roku 1909 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny Říšské rady. Heinrich hrabě Lützow zemřel ve Vídni 8. listopadu 1935.

Kajetan Mérey von Kapos-Mérey (1861-1931), který se narodil v prosinci roku 1861, pocházel se starobylé uherské šlechtické rodiny. Rovněž jeho otec byl státním úředníkem, v sedmdesátých letech sloužil na společném ministerstvu financí. Rodina žila ve Vídni a zde také mladý Kajetan studoval, nejprve na gymnáziu, poté na Theresianu a nakonec získal doktorát na Vídeňské univerzitě. V roce 1884 mu byla povolena konceptní praxe na ministerstvu zahraničí.²³⁸ V květnu následujícího roku složil diplomatickou zkoušku a byl jako konceptní praktikant přidělen nejprve na vyslanectví v Bělehradě a poté v Bukurešti.²³⁹ V roce 1886 se vrátil zpět do Vídně na ministerstvo zahraničí, kde působil v obchodně-politické sekci a zprostředkoval styk ministerstva s delegací uherského říšského sněmu. V roce 1889 byl jmenován dvorním a ministerským koncipistou I. třídy a v roce 1891 mu byl v důsledku jeho provizorního přidělení k velvyslanectví v Paříži propůjčen titul a charakter legačního sekretáře.²⁴⁰ V hlavním městě Francouzské republiky pobyl téměř dva roky, než byl již jako dvorní a

²³⁶ Ve svém dopise císaři z 28. února zmiňuje Aehrenthal Lützowovu žádost o odvolání, nicméně ta se ve složce nenachází a ani sám Lützow ve svých pamětech neuvádí její existenci. Aehrenthal požádal o odvolání a udělení roční dovolené. Císař ve své odpovědi ze 4. března 1910 ministrovi vyhověl, Nr. 127.33/2 pr. 4/3 10, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201

²³⁷ Dopis Aehrenthala z 2. června a císařova odpověď z 9. června 1911, Nr. 38362/2 pr. 10.VI. 1911, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201 a dopis Berchtolda z 24. dubna a císařova odpověď z 27. dubna 1913, Nr. 29640/2 pr. 28/4 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

²³⁸ Konceptní list – povolení nástupu konceptní praxe na ministerstvu zahraničí z dubna 1884, Nr. 9037/2 19/4 84, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²³⁹ Dopis hraběte Khevenhüllera z Bělehradu z 12. srpna 1885, Nr. 19.871/2 pr. 15.VIII.85 a dopis sv. pána von Mayr z Bukurešti z 2. července 1886, Nr. 16.312/2 pr. 4.VII.86, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁴⁰ Konceptní list – dekret z 29. října 1889, Nr. 28710/2 89 a dopis Kálnokyho z 25. listopadu a císařova odpověď z 28. listopadu 1891, Nr. 41667/2 pr. 28.11.91, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

ministerský koncipista provizorně přidělen do Konstantinopole.²⁴¹ V Turecku však pobyl velmi krátce. Záhy se vrátil zpět na centrálu do Vídně, kde byl jmenován sekčním radou a přidělen ke kabinetu ministra, v jehož čele záhy stanul.²⁴² V roce 1898 mu byl propůjčen rytířský kříž Leopoldova řádu a následně byl jmenován legačním radou I. kategorie.²⁴³ Od května až do července roku 1899 se účastnil haagské mírové konference jako druhý delegát Rakouska-Uherska, za což mu byl následně udělen komturský kříž řádu Františka Josefa.²⁴⁴ V červnu roku 1901 mu byl propůjčen titul a charakter vyslance a v listopadu byl jmenován II. sekčním šéfem.²⁴⁵ O tři roky později získal titul tajného rady a v roce 1904 byl jmenován I. sekčním šéfem.²⁴⁶ V roce 1907 vyjádřil žádost o převedení do diplomatické služby, ale vzhledem k faktu, že pro něj nebylo vhodné místo, navrhl tehdejší ministr zahraničí Aehrenthal jeho odvolání z postu I. sekčního šéfa se současným propůjčením titulu a charakteru velvyslance a dočasné převedení do statutu úředníků II. hodnostní třídy. Tento krok ministr zdůvodnil svým návrhem jmenování Méreye prvním delegátem Rakouska-Uherska na nadcházející druhé haagské mírové konferenci, protože měl

²⁴¹ Dopis Kálnokyho císaři z 26. června a císařova odpověď z 30. června 1893, Nr. 26963/2 pr. 1/7 93, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a dopis sv. pána von Calice z Konstantinopole z 8. ledna 1894, kde hlásí, že Mérey dle výnosu z 13. listopadu Nr. 46727/2 nastoupil n atamní velvyslanectví, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁴² Dopis von Caliceho z Bujunkdere z 13. června 1895, Nr. 25381/2 pr. 15. VI. 1895, dle výnosu z 28. května 1895, Nr. 21833/2 odjel Mérey do Vídně, konceptní list – rozhodnutím ze 16. října 1895 Nr. 43.421/2 jmenován sekčním radou s platem 300 zl. a 800 zl. aktivního příplatku, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁴³ Dopis Goluchowského z 12. ledna a císařova odpověď z 16. ledna 1898, Nr. 2894/2 pr. 17/1 98 a dopis Goluchovského z 8. září a císařova odpověď z 13. září 1898, Nr. 46976/2 pr. 14.IX.98, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁴⁴ Dopis Goluchowského z 5. září a císařova odpověď z 12. září 1899, Nr. 52561/2 pr. 14.IX. 899, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.375 (složka Welsersheimb)

²⁴⁵ Konceptní list-propůjčení titulu a charakteru vyslance a zplnomocněného ministra výnosem Nr. 38899/2 901, Dopis Goluchowského z 5. září a císařova odpověď z 12. září 1899, Nr. 52561/2 pr. 14.IX. 899, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213 a dopis Goluchowského císaři z 26. listopadu a císařova odpověď z 29. listopadu 1901, Nr. 77305/2 pr. 29/11 901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201 (složka Lützow)

²⁴⁶ Dopis Goluchowského z 11. prosince a císařova odpověď z 12. prosince 1903, Nr. 82522/2 pr. 14/12 903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.201 (složka Lützow) a dopis Goluchowského z 8. března a císařova odpověď z 11. března 1904, Nr. 15.896/2 pr. 11/3 904, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

zkušenosti již z té první. Důvodem pro propůjčení titulu velvyslance bylo společenské postavení vůči ostatním zástupcům velmocí.²⁴⁷ Po skončení konference a ukončení všech povinností s ní související nastoupil Mérey koncem roku 1907 jednoroční dovolenou, během níž mu byl jako ocenění jeho práce propůjčen velkokříž Leopoldova řádu. V následujícím roce mu císař na žádost Aehrenthala povolil prodloužit placenou dovolenou o jeden rok, neboť pro Méreye nebylo odpovídající místo, a ministr prohlásil, že se nechtěl zbavit tak vynikajícího úředníka.²⁴⁸ Navíc byl Mérey podle něj vhodnou osobou pro případnou mezinárodní konferenci ve věci balkánské otázky zapříčiněné anexí Bosny a Hercegoviny. V březnu roku 1910 se Mérey konečně stal velvyslancem v Římě u italského dvora.²⁴⁹ Současně při zachování jeho postavení byl v lednu roku 1915 pověřen provizorním vedením referátu IV. na ministerstvu zahraničí.²⁵⁰ Jeho pověření u italského dvora skončilo v květnu téhož roku v důsledku vyhlášení války. V roce 1916 mu byl propůjčen Válečný kříž za civilní zásluhy I. třídy a v roce 1917 uděleny brilianty k velkokříži Leopoldova řádu.²⁵¹ Na přelomu let 1917/1918 se účastnil mírových jednání v Brestu Litevském. Začátkem listopadu 1918 byl propuštěn na vlastní žádost ze zdravotních důvodů do penze.²⁵²

Guido sv. pán von Call zum Rosenberg und Kulmbach (1849-1927) je muž, jehož kariéra ve státní službě je vskutku pozoruhodná a strmá. Narodil v roce 1849, v letech 1867 až 1871 byl stipendistou na Orientální akademii, v červenci roku 1872 byl

²⁴⁷ Dopis Aehrenthala z 25. února a císařova odpověď z 26. února 1907, Nr. 15.478/2 07, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁴⁸ Dopis Aehrenthala z 28. listopadu a císařova odpověď ze 7. prosince 1908, Nr. 99594/2 pr. 7/12 08, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁴⁹ Dopis Aehrenthala z 28. února a císařova odpověď ze 4. března 1910, Nr. 127.33/2 pr. 4/3 10, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, 201 (složka Lützwow)

²⁵⁰ Nařízení Nr. 2.384/2 1915 z 12. ledna 1915, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.452

²⁵¹ Konceptní list – rozhodnutí z 31. srpna 1916 Nr. 90.484/2 1916 a dopis Černína z 10. ledna a císařova odpověď ze 14. ledna 1917, Nr. 4906/2 pr. 17/2 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

²⁵² Dopis Flotowa z 2. listopadu 1918 a císařova odpověď z téhož dne, Nr. 101903/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213

jmenován konzulárním elévem a přidělen na vyslanectví v Teheránu.²⁵³ O tři roky později byl jmenován vicekonzulem v Konstantinopoli, kde byl později provizorně přidělen na tamější dragomanát a v lednu definitivně převeden z konzulárního statutu do diplomatického a jmenován atašém.²⁵⁴ Jeho kariéra poté úspěšně pokračovala, když byl nejprve v roce 1881 jmenován honorárním legačním sekretářem a poté roku 1883 i skutečným.²⁵⁵ V roce 1884 mu byl propůjčen řád Železné koruny III. třídy, v roce 1887 byl jmenován honorárním legačním radou a v roce 1889 i skutečným.²⁵⁶ V roce 1892 byl jmenován legačním radou I. kategorie a o dva roky později přidělen na velvyslanectví do Berlína.²⁵⁷ Zde však pobyl jen rok, než byl v následujícím roce jmenován diplomatickým agentem a generálním konzulem I. třídy v Sofii s propůjčením titulu a charakteru vyslance.²⁵⁸ V říjnu roku 1899 mu byl propůjčen velkokříž řádu Františka Josefa. V lednu následujícího roku jeho kariéru v zahraniční službě přerušilo jmenování do úřadu c. k. ministra obchodu. Ve stejném roce mu byla propůjčena hodnost tajného rady. V září roku 1905 byl na vlastní žádost propuštěn z postu ministra obchodu a v únoru roku 1907 povolán na ministerstvo zahraničí do funkce I. sekčního šéfa.²⁵⁹ Vzhledem k tomu, že jako ministr náležel Call do druhé hodnostní třídy, požádal ministr Aehrenthal císaře, aby jej *ad personam* do této třídy povýšil. V roce 1909 završil svou kariéru jmenováním

²⁵³ Konceptní list – dekret z 21. července 1872 Nr. 10680/VIII, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.46

²⁵⁴ Dopis Andrásyho z 18. září a císařova odpověď z 22. září 1875, Nr. 15.681/VIII 23/9/1875 a dopis Haymerleho z 11. ledna a císařova odpověď ze 16. ledna 1881, Nr. II.1066/2 17/1/81, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.46

²⁵⁵ Konceptní list – dekret z 8. září 1881, Nr. II.16881/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, 46 a dopis Kálnokyho z 24. února a císařova odpověď z 28. února 1883, Nr. 4321/2 28/2 883, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²⁵⁶ Dopis Kálnokyho ze 17. března a císařova odpověď z 21. března 1887, Nr. 6.930/2 22/3 87 a dopis Kálnokyho z 1. května a císařova odpověď z 5. května 1889, Nr. 11.878/2 6/5 889, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²⁵⁷ Dopis Kálnokyho z 26. listopadu a císařova odpověď z 29. listopadu 1892, Nr. 47.978/2 pr. 30/11 92, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42, konceptní list – dekret z 20. října 1894 Nr. 43.700/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.46

²⁵⁸ Dopis Goluchowského z 1. listopadu a císařova odpověď z 5. listopadu 1895, Nr. 45924/10 pr. 7.XI.1895, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.46

²⁵⁹ Dopis Aehrenthala z 25. února a císařova odpověď z 26. února 1907, Nr. 15.478/2 07, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213 (složka Mérey)

velvyslancem na japonském císařském dvoře a rovněž pověřen diplomatickým zastoupením na siamském královském dvoře.²⁶⁰ O dva roky později požádal z rodinných důvodů o převedení do penze, čemuž císař vyhověl.²⁶¹

Ladislav Müller (1855-1941) se narodil v roce 1855 a pocházel z měšťanské rodiny. Jeho otec byl pěštský lékárník německého původu a bratr se stal uznávaným lékařem a univerzitním profesorem. Mladý Ladislav nastoupil v roce 1873 na Orientální akademii, kterou ukončil v roce 1878. V následujícím roce byl jmenován konzulárním elévem a přidělen na generální konzulát v albánském Skadaru a o tři roky později jmenován vicekonzulem.²⁶² Poté byl v srpnu téhož roku přidělen na dragomanát při velvyslanectví v Konstantinopoli, ale ponechán v konzulární službě. Teprve v březnu roku 1884 byl převeden do diplomatického statutu a jmenován atašém.²⁶³ V roce 1888 mu byl propůjčen titul legačního sekretáře, následujícího roku se stal třetím tlumočnickem na dragomanátu a roku 1892 byl jmenován legačním sekretářem.²⁶⁴ Následujícího roku pak byl jmenován druhým tlumočnickem, v roce 1894 mu pak byl nejprve propůjčen titul legačního rady a poté byl jmenován prvním tlumočnickem.²⁶⁵ V roce 1895 pak byl jmenován legačním radou II. kategorie a v následujícím roce byl povýšen do uherského šlechtického stavu s přídomkem Szentgyörgy a přidělen

²⁶⁰ Dopis Aehrenthala ze 4. ledna a císařova odpověď ze 7. ledna 1909, Nr. 489/2 pr. 7/1/09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.46

²⁶¹ Dopis Aehrenthala z 26. října a císařova odpověď z 29. října 1911, Nr. 71022/2 pr. 30/10/11, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.46

²⁶² Konceptní list – dekret z 22. února 1879 Nr. III.3141/10, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.228 a dopis Kálnokyho ze 3. února a císařova odpověď z 12. února 1882 Nr. 3076/10 14/2 82, HHStA, MdÄ, AR, Fach 8, Kt.408

²⁶³ Dopis Kálnokyho císaři z 23. února a císařova odpověď z 1. března 1884, Nr. 5.101/2 pr.3.III.84, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.228

²⁶⁴ Dopis Kálnokyho z 31. prosince 1887 a císařova odpověď z 1. ledna 1888, Nr. 150/2 pr. 2.I. 1888 a dopis Kálnokyho z 28. ledna a císařova odpověď z 31. ledna 1892, Nr. 4196/2 ½ 92, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

²⁶⁵ Konceptní list – rezoluce z 10. března 1893, Nr. 10296, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.228, dále dopis Kálnokyho z 31. října a císařova odpověď z 5. listopadu 1894, Nr. 46528/2 pr. 6/11, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a dopis Kálnokyho z 18. listopadu a císařova odpověď z 23. listopadu 1894, Nr. 48.965/2 pr. 24.XI.1894, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.228

na velvyslanectví u italského dvora v Římě.²⁶⁶ V roce 1897 byl jmenován legačním radou I. kategorie a o dva roky později mu byl udělen komturský kříž řádu Františka Josefa s hvězdou.²⁶⁷ V roce 1900, po jmenování sv. pána von Call ministrem financí, jej vybral ministr zahraničí Goluchowski jako jeho nástupce na postu diplomatického agenta a generálního konzula v Sofii s propůjčeným titulem a charakterem vyslance.²⁶⁸ O tři roky později byl povolán na centrálu, ale ze svého postu byl propuštěn až o rok později, když byl jmenován II. sekčním šéfem.²⁶⁹ V roce 1906 mu byla propůjčena hodnost tajného rady a o rok později byl ad personam povýšen do III. hodnostní třídy.²⁷⁰ Jako ocenění za jeho dosavadní služby mu byl v roce 1908 propůjčen řád Železné koruny I. třídy. V roce 1909 se uvolnilo místo I. sekčního šéfa po jmenování Calla velvyslancem v Tokiu a Müller byl vybrán jako jeho nástupce.²⁷¹ V prosinci následujícího roku mu pak byl udělen uherský baronát.²⁷² V roce 1911 došlo k zajímavé situaci, když v době nepřítomnosti ministra zahraničí z důvodu nemoci, Müller při zachování svého postu sekčního šéfa zastupoval markraběte Pallaviciniho na postu velvyslance v Konstantinopoli po dobu dvou měsíců, neboť ten byl pověřen zastupováním ministra. V roce 1912 se již potřetí stal nástupcem za sv. pána von Call, tentokrát na postu velvyslance

²⁶⁶ Dopis Goluchowského ze 7. listopadu a císařova odpověď z 13. listopadu 1895, Nr. 46990/2 pr. 14/11 95, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101. Nejvyšší rozhodnutí z 10. června 1896, MOL, Királyi könyvek, 68. kötet, fol. 904

²⁶⁷ Dopis Goluchowského z 19. června a císařova odpověď z 26. června 1897, Nr. 31044/2 pr. 26.VI.1897 a dopis Goluchowského císaři z 9. listopadu a císařova odpověď z 16. listopadu 1899, Nr. 63667/2 pr. 17/11 99, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.228

²⁶⁸ Dopis Goluchowského z 10. února a císařova odpověď ze 14. února 1900, Nr. 8521/10 pr. 15.II.1900, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.228

²⁶⁹ Dopis Goluchowského z 8. března a císařova odpověď z 11. března 1904, Nr. 15.896/2 pr. 11/3 904, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, 213 (složka Mérey)

²⁷⁰ Dopis Goluchowského z 22. března a císařova odpověď z 26. března 1906, Nr. 19863/2 pr. 26/3 06 a dopis Aehrenthala z 25. února a císařova odpověď z 26. února 1907, Nr. 15.478/2 07, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.213 (složka Mérey)

²⁷¹ Dopis Aehrenthala ze 6. ledna a císařova odpověď z 10. ledna 1909, Nr. 2569/2 pr. 10/1 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.228

²⁷² Nejvyšší rozhodnutí z 10. prosince 1910, MOL, Királyi könyvek, 72. kötet, fol. 244-245

v Japonsku.²⁷³ S tímto postem bylo spojeno i diplomatické zastoupení na dvoře siamského krále, nicméně z tohoto postu byl Müller ještě téhož roku odvolán, neboť se plánovalo zřídit zde vyslanectví.²⁷⁴ V Tokiu zůstal až do srpna roku 1914, kdy došlo k ukončení diplomatických vztahů a Müller se vrátil zpět do Vídně. O rok později byl převeden do stavu disponibility, ale již roku 1917 byl znovu pověřen funkcí I. sekčního šéfa po dobu války.²⁷⁵ V březnu následujícího roku však ze zdravotních důvodů nastoupil na dovolenou a několikrát žádal o své odvolání. K tomu nakonec došlo v červnu téhož roku, kdy mu byl současně propůjčen velkokříž Leopoldova řádu.²⁷⁶

Karl sv. pán von Macchio (1859-1945) patřil bezesporu k zajímavým osobnostem na Ministerstvu zahraničí. Jeho rodina měla své kořeny v severní Itálii v Lombardii, odkud v druhé polovině 18. století Giovanni Baptist odešel do Vídně a zasvětil svůj život službě habsburským císařům. V roce 1807 byl povýšen do šlechtického stavu. Karlův otec Florian, který dosáhl v armádě postu polního podmaršálka, byl roku 1861, tedy dva roky po narození svého jediného syna, povýšen do stavu svobodných pánů.²⁷⁷ Karl se narodil 23. února 1859 v sedmihradském Hermannstadtu²⁷⁸ a po vystudování práv vstoupil v červnu 1879 do státní služby. Povinnou právní praxi si z větší části odsloužil na místodržitelství ve Štýrském Hradci jako konceptní praktikant a

²⁷³ Dopis Berchtolda císaři z 29. března a císařova odpověď z 30. března 1912, Nr. 20757/2 pr. 30/3 12, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

²⁷⁴ Dopis Berchtolda císaři z 26. října a císařova odpověď z 1. listopadu 1912, Nr. 75860/2 12, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

²⁷⁵ Konceptní list – 70499/2 1915, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.459 a dopis Černína z 3. ledna a císařova odpověď ze 4. ledna 1917, Nr. 61/2 pr. 5/1 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

²⁷⁶ Dopis Buriána ze 14. června a císařova odpověď z 21. června 1918, Nr. 57.889/2 18, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

²⁷⁷ Blíže k nobilitaci členů rodiny Macchio ŽUPANIČ, HORČIČKA, KRÁLOVÁ, *Na rozcestí*, s. 150-152

²⁷⁸ Dnešní Sibiu (česky Sibiň) v Rumunsku

poté na ministerstvu zahraničí.²⁷⁹ Koncem května 1881 byl, po složení diplomatické zkoušky, jmenován neplaceným atašém a v krátkém rozmezí nejprve přidělen do Stuttgartu, poté do Berlína a nakonec v září 1882 do Konstantinopole.²⁸⁰ V červnu roku 1885 byl jmenován honorárním legačním sekretářem a v listopadu pak placeným atašém.²⁸¹ Poté v poměrně krátké době sedmi let vystřídal řadu působišť, kdy byl v lednu 1887 přidělen do Bukurešti, poté do Říma, dále do Petrohradu a přes Bukurešť se opět vrátil v listopadu roku 1894 zpět do turecké metropole.²⁸² Nejvyšším rozhodnutím z 30. května 1890 byl jmenován legačním sekretářem, krátce po svém přidělení zpět do Konstantinopole v listopadu roku 1894 získal titul a charakter legačního rady a následujícího roku byl pak jmenován legačním radou II. kategorie.²⁸³ V roce 1890 rovněž požádal o povolení k sňatku s baronkou Berthou Rosenfeld, dcerou Ludwiga sv. pána von Rosenfeld c. k. komořího a Josefíny sv. paní von Rosenfeld, rozené baronky Bruckenthal, a bylo mu vyhověno.²⁸⁴ V roce 1896 mu byl nejprve propůjčen rytířský kříž Leopoldova řádu a poté byl jmenován legačním radou I. kategorie.²⁸⁵ Začátkem roku 1899 byl pověřen vedením své první diplomatické mise, když byl jmenován ministrem rezidentem v Cetinji na dvoře

²⁷⁹ konceptní list ad I.8288/2 z 18. května 1880 o nástupu von Macchia k provizorní konceptní praxi na ministerstvu zahraničí, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁸⁰ Dopis Haymerleho z 23. května a císařova odpověď z 28. května 1881, Nr. II.10.230/2 30/5 81 o jmenování neplaceným atašém, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a konceptní list – Nr.18578/2 1882 o přidělení do Konstantinopole.

²⁸¹ Dopis Kálnokyho z 13. června a císařova odpověď z 22. června 1885, Nr. 15.310/2 pr. 23.VI. 85, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339 (složka Szécsen) a dekret z 18. listopadu 1885, Nr. 27233, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁸² Přidělení: do Bukurešti dekret z 22. ledna 1887, Nr. 973/2, do Říma dekret z 3. dubna 1888, Nr. 7596, do Petrohradu z 20. září 1890, Nr. 26104/2, do Bělehradu z 5. prosince 1892, Nr 48539/2 a konečně do Konstantinopole z 20. října 1894, Nr. 43.700/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁸³ Dopis Kálnokyho z 29. května a císařova odpověď z 30. května 1890, Nr. 15005/2 1/6 90, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42, dopis Kálnokyho z 31.října a císařova odpověď z 5. listopadu 1894, Nr. 46528/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a dopis Goluchowského ze 14. září a císařova odpověď z 19. září 1895, Nr. 39.161/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

²⁸⁴ Dopis Kálnokyho z 27. září a císařova odpověď z 30. září 1890, Nr. 27617/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁸⁵ Dopis Goluchowského ze 6. července a císařova odpověď z 12. července 1896, Nr. 34406/2 pr. 13.VII.1896, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202 a dopis Goluchowského z 11. prosince a císařova odpověď ze 16. prosince 1896, Nr. 56408/2 pr.16.XII. 1896, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

černohorského knížete Nikoly.²⁸⁶ V roce 1902 mu byl propůjčen velkokříž řádu Františka Josefa a v následujícím roce byl jmenován vyslancem v Řecku.²⁸⁷ V dubnu roku 1907 se stal druhým delegátem na druhé haagské konferenci a následně mu byl propůjčen řád Železné koruny I. třídy. Již koncem roku 1907 byl provizorně přidělen na ministerstvo zahraničí a následujícího roku mu byly přiděleny politické referáty III. a IV, aniž by ovšem byl odvolán ze svého postu vyslance u řeckého dvora.²⁸⁸ K tomu došlo až v listopadu roku 1908, kdy byl definitivně přidělen na centrálu na Míčovém náměstí a získal titul tajného rady.²⁸⁹ V lednu následujícího roku pak byl jmenován II. sekčním šéfem.²⁹⁰ V roce 1912 byl nejprve ad personam povýšen do III. hodnostní třídy a následně jmenován I. sekčním šéfem.²⁹¹ V příštím roce byl jmenován ad personam do II. hodnostní třídy, tedy do postavení o třídu vyšší než odpovídalo jeho tehdejšímu postu.²⁹² Od srpna roku 1914 do května 1915, tedy do vypuknutí války, byl pověřen v době nepřítomnosti velvyslance Méreya vedením velvyslanectví u italského dvora, při zachování jeho postavení sekčního šéfa a s propůjčením titulu velvyslance.²⁹³ V lednu roku 1917 svou kariéru ve státní službě ukončil, když byl na vlastní žádost převeden do důchodu a byl mu při této příležitosti propůjčen velkokříž

²⁸⁶ Rozhodnutí z 3. února 1899, Nr. 3793/2 1899. Titul a charakter mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra mu byl udělen 14. února následujícího roku, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202.

²⁸⁷ Konceptní list – 44798/2 1902 a dopis Goluchowského z 2. listopadu a císařova odpověď ze 6. listopadu 1903, Nr. 74228/2 pr. 6/11 903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁸⁸ Kancelářské nařízení z 31. srpna 1908, Nr. 66606/2, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁸⁹ Dopis Aehrenthala z 13. listopadu a císařova odpověď z 18. listopadu 1908, Nr. 94083/08 a konceptní list – Nr. 94775/2 08, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202

²⁹⁰ Dopis Aehrenthala ze 6. ledna a císařova odpověď z 10. ledna 1909, Nr. 2569/2 pr. 10/1 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.457

²⁹¹ Konceptní list – 10119/2 1912, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.202 a dopis Berchtolda z 29. března a císařova odpověď z 30. března 1912, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

²⁹² Dopis Berchtolda z 24. září a císařova odpověď z 1. října 1913, Nr. 69766/2 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.459

²⁹³ MATSCH, *Der Auswärtige*, s.269

Leopoldova řádu.²⁹⁴ Hlavním důvodem pro ukončení jeho kariéry, ale byla zřejmě skutečnost, že nový ministr zahraničí hrabě Otakar Černín nevítal spolupráci s osobou, které byl dříve podřízen.²⁹⁵ Po válce spolupracoval s deníkem Neue Freie Presse.

Ludwig sv. pán von Flotow (1867-1948), který se narodil v listopadu roku 1867, pocházel ze staré meklenburské šlechtické rodiny. Jeho dědeček Georg Friedrich von Flotow (1786-1876) bavorský generál kavalerie byl roku 1829 povýšen do stavu svobodných pánů. Jeho otec Ludwig (1821-1876) se oženil s hraběnkou Marií (1840-1921) ze starého českého šlechtického rodu Bubnů z Litic. Mladý Ludwig ukončil svá studia ve Štýrském Hradci v roce 1894 získáním titulu doktora práv a krátce poté nastoupil do státní služby. Nejdříve působil jako praktikant při c. k. místodržitelství ve Štýrském Hradci. V listopadu roku 1894 získal přidělení ke konceptní praxi na ministerstvo zahraničí. V květnu následujícího roku složil předepsanou diplomatickou zkoušku a byl jmenován atašém a vzápětí přidělen na velvyslanectví u italského dvora v Římě.²⁹⁶ V dubnu roku 1898 byl převeden do Berlína a následujícího roku mu byl propůjčen titul legačního sekretáře.²⁹⁷ V roce 1900 opět změnil své působiště, když zamířil do rumunské metropole na tamní vyslanectví.²⁹⁸ V roce 1902 byl jmenován

²⁹⁴ Dopis Černína z 3. ledna a císařova odpověď ze 4. ledna 1917, Nr.61/2 pr.5/1 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

²⁹⁵ MATSCH, *November*, s. 318

²⁹⁶ Dopis Goluchowského ze 4. června a císařova odpověď z 9. června 1895, Nr. 24.587/2 pr. 10.VI.1895, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101 a dopis velvyslance Brucka z Říma z 1. července, Nr. 28250/2 pr. 4/VII.1895, kde hlásí nástup služby Flotowa, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.93

²⁹⁷ Konceptní list – Nr. 17141/2 1898, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.93 a dopis Goluchowského z 16. února a císařova odpověď z 23. února 1899, Nr. 10483/2 pr. 24/2 99, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

²⁹⁸ Dopis velvyslance Szögyényho z Berlína z 27. března 1900, Nr. 17230/2 pr. 29.III.1900 na základě výnosu z 18. února 1890, Nr. 8964/2, Flotow odjel z Berlína do Bukurešti, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.93. Flotow byl původně přidělen na vyslanectví v Bernu jako první sekretář, což jak sám přiznává, jej příliš nepotěšilo. Doufal v přidělení na Balkán, kde by se mohl dále učit a profesně rozvíjet. Toto přání se mu nakonec poněkud netradičním způsobem víceméně splnilo. Krátce poté co, obdržel jmenování do Bernu, mu došel dopis od tehdejší druhého sekretáře na vyslanectví v Bukurešti hraběte Moritze Pállfyho, který mu nabízel výměnu postů. Důvodem bylo těhotenství jeho manželky a blízký porod a naprostá nedůvěra hraběte k rumunským lékařům a

legačním sekretářem a následujícího roku mu byl propůjčen řád Železné koruny III. třídy.²⁹⁹ Po třech letech strávených v Bukurešti zamířil do hlavního města srbského království, kde působil více jak rok, než byl poslán zpět na jedno ze svých dřívějších působišť, do Říma. V prosinci roku 1905 mu byl propůjčen titul legačního rady II. kategorie, kterým byl jmenován v lednu roku 1907.³⁰⁰ V březnu téhož roku obdržel rytířský kříž Leopoldova řádu. Na podzim roku 1907 se opět stěhoval, tentokrát do západní Evropy, do Bruselu. Zde však pobyl jen krátce, neboť se již na jaře roku 1908 přemístil do Berlína. V listopadu téhož roku mu byl propůjčen titul a charakter legačního rady I. kategorie, kterým pak byl jmenován o čtyři měsíce později.³⁰¹ V roce 1910 obdržel komturský kříž řádu Františka Josefa s hvězdou jako ocenění za své služby.³⁰² V Berlíně zastával funkci prvního úředníka a v době nepřítomnosti velvyslance Szögyényho jej jako první úředník velvyslanectví zastupoval. To byl důvod, proč mu byl v červenci roku 1913 propůjčen titul a charakter vyslance.³⁰³ V říjnu pak byl povolán ke službě na ministerstvu zahraničí, kde provizorně vedl referát I. pro záležitosti Orientu, Ruska a balkánských států. V listopadu roku 1913 byl jmenován skutečným vyslancem.³⁰⁴ Během války obdržel Válečný kříž za civilní zásluhy a začátkem ledna roku 1917 byl

zděšení ohledně hygienických podmínek panujících v zemi. I když se jednalo o post druhého sekretáře, Flotow nabídku přijal. Rovněž ministr zahraničí k tomu dal potřebný souhlas. MATSCH, *November*, s.90

²⁹⁹ Dopis Goluchowského z 19. dubna a císařova odpověď z 25. dubna 1902, Nr. 26840/2 pr. 25/4 902, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416 a konceptní list – Nr. 2612/3 1903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.93

³⁰⁰ Dopis Goluchowského z 18. prosince a císařova odpověď z 23. prosince 1905, Nr. 90287/2 pr. 24.XII.05 a dopis Aehrenthala ze 7. ledna a císařova odpověď z 13. ledna 1907, Nr. 3362/2 07, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.417

³⁰¹ Dopis Aehrenthala ze 14. listopadu a císařova odpověď z 22. listopadu 1908, Nr. 94776/2 pr. 21.Nov.08 a dopis Aehrenthala z 13. března a císařova odpověď z 28. března 1909, Nr. 30457/2 pr. 28/3 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.457

³⁰² Dopis Aehrenthala z 3. prosince a císařova odpověď z 11. prosince 1910, Nr. 78001/2 pr. 12/12 10, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

³⁰³ Dopis Berchtolda z 22. července a císařova odpověď z 29. července 1913, Nr. 53088/2 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.93

³⁰⁴ Dopis Berchtolda ze 8. listopadu a císařova odpověď ze 13. listopadu 1913, Nr. 81761/2 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.459

jmenován II. sekčním šéfem a získal titul tajného rady.³⁰⁵ Ještě před koncem války a pádem monarchie dosáhl koncem června 1918 jmenování I. sekčním šéfem.³⁰⁶ Po demisi posledního rakousko-uherského ministra zahraničí hraběte Juliuse Andrássyho ml. byl Flotow císařem Karlem I. 2. listopadu roku 1918 pověřen vedením ministerstva zahraničí. Od 12. listopadu pak působil jako vedoucí ministerstva zahraničních věcí v likvidaci. Tuto funkci zastával až do 8. listopadu 1920, kdy jeho práce na likvidaci rakousko-uherské zahraniční služby a převedení jednotlivých zaměstnanců do služeb nástupnických států skončila. V dubnu roku 1922 byl přijat do rakouské státní služby a ještě téhož měsíce penzionován. Flotow se oženil s hraběnkou Marií von Matuschka, sv. paní von Greiffencla zu Vollrads, von Toppolczan und Spaetgen (1896-1937). Z tohoto manželství se narodili dva synové. Ludwig sv. pán von Flotow zemřel v Gmundenu v Horních Rakousích 6. dubna roku 1948.

Druhým nejvýše postaveným úředníkem na Ministerstvu zahraničí byl II. sekční šéf, který byl pověřen vedením politických záležitostí. Stejně jako ostatní sekční šéfové i on spadal do IV. hodnostní třídy. Označení II. sekční šéf se začalo používat od jmenování Caliceho sekčním šéfem v březnu roku 1877. Do konce monarchie se na tomto postu vystříдалo celkem 17 osob, z nichž pouze pět nedosáhlo na jmenování I. sekčním šéfem. Z těchto pěti se dva stali velvyslanci (hrabě Wolkenstein-Trostburg a hrabě Friedrich Szápáry) a dva odešli do důchodu (hrabě Cziráky a hrabě Forgách). Hrabě Ludwig Széchenyi zastával svůj post pouze necelých pět měsíců do rozpadu monarchie. Kromě hraběte Czirákyho patřili všichni jmenovaní k diplomatickému sboru.

³⁰⁵ Konceptní list – rozhodnutí z 31. srpna 1916, Nr. 90.484/2 1916, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.93 a dopis Černína ze 3. ledna a císařova odpověď ze 4. ledna 1917, Nr. 61/2 pr. 5/1 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

³⁰⁶ Dopis Buriána císaři ze 14. června a císařova odpověď z 21. června 1918, Nr. 57.889/2 18, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

Anton hrabě von Wolkenstein-Trostburg (1832-1913) se narodil v srpnu roku 1832. Koncem roku 1851 vstoupil do armády, kde dosáhl hodnosti nadporučíka. Po několika odsloužených letech se rozhodl pro kariéru v zahraniční službě a v dubnu roku 1858 složil diplomatickou zkoušku. Byl jmenován atašém a přidělen na vyslanectví do hlavního města bavorského království.³⁰⁷ Zde však setrval krátce, než byl přidělen do Berlína a poté na velvyslanectví u papežského stolce v Římě. V lednu roku 1861 získal titul honorárního legačního sekretáře, kterým byl jmenován v srpnu následujícího roku.³⁰⁸ Mezi léty 1865 a 1868 dvakrát změnil své působíště. Nejprve působil v Římě, ve Stuttgartu a poté na britských ostrovech, v Londýně. V květnu roku 1869 byl provizorně přidělen do hlavního města Francouzské republiky a byl mu propůjčen titul legačního rady.³⁰⁹ Do Londýna se vrátil v červnu následujícího roku a strávil zde šest let.³¹⁰ Na jaře roku 1871 se účastnil konference o otázkách Černého moře a byl mu propůjčen rytířský řád Leopoldova řádu.³¹¹ O rok později byl nejprve v květnu jmenován legačním radou II. kategorie a v listopadu pak legačním radou I. kategorie.³¹² V této době již fungoval jako první úředník velvyslanectví v Londýně. V roce 1876 mu byl propůjčen řád Železné koruny II. třídy a poslán na staronové působíště, do Berlína.³¹³ Na počátku roku 1880 dosáhl jmenování vyslancem u

³⁰⁷ Dopis Buola z 15. dubna a císařova odpověď z 22. dubna 1858, Nr. 4974 pr.24/4 858 a dopis vyslance hraběte von Hartiga z Mnichova ze 17. května 1858., Nr. 6178/A pr. 21/5 1858, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³⁰⁸ Dopis Rechberga z 13. ledna a císařova odpověď z 18. ledna 1861, Nr. 656/K pr. 18/1 861 a dopis Rechberga z 18. srpna a císařova odpověď z 23. srpna 1862, Nr. 9664/K pr. 24/8 862, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³⁰⁹ Dopis Buola ze 14. května a císařova odpověď z 15. května 1869, Nr. 7239/II. pr.17/5 869, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³¹⁰ Dopis velvyslance Apponyiho z Londýna z 15. června 1870, Nr. 9594/II pr. 19/8 870, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³¹¹ Dopis Beusta z 22. března a císařova odpověď ze 7. května 1871, Nr. 6063/II pr. 9/5 871, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³¹² Dopis Andrassyho z 19. května a císařova odpověď z 21. května 1872, Nr. 7382/II pr. 22/5 872, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384 a dopis Andrassyho z 24. listopadu a císařova odpověď z 26. listopadu 1872, Nr. 17139/II pr. 26.11.872, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.41

³¹³ Dopis Andrassyho z 8. prosince a císařova odpověď z 12. prosince 1876, Nr. 19032/II 13/12 76 a konceptní list Nr. 19033/II ze 14. prosince 1876, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

saského dvora, se kterým bylo spojeno i diplomatické zastoupení na velkovévodských a vévodských saských dvorech.³¹⁴ V červenci téhož roku byl povolán na ministerstvo zahraničí, kde zastával provizorně funkci sekčního šéfa. I nadále však zastával post vyslance v Drážďanech. Skutečným sekčním šéfem byl jmenován až v červnu následujícího roku a současně získal titul tajného rady.³¹⁵ V hlavním městě monarchie však dlouho nepobyl, neboť byl již v březnu roku 1882 jmenován velvyslancem v Petrohradu.³¹⁶ Zde strávil následujících dvanáct let, i když jak se vyjádřil, petrohradské klima příliš jeho zdraví nesvědčilo. Proto podal žádost o změnu působiště, které bylo vyhověno v říjnu roku 1894. V té době se totiž uvolnilo místo velvyslance v Paříži, poté co tamější diplomatický zástupce hrabě Ladislaus Hoyos z rodinných důvodů požádal o odvolání.³¹⁷ Hlavní město Francouzské republiky se tak stalo Wolkensteinovým posledním působištěm v diplomatické službě monarchie, neboť se roku 1903 po pětáctyřicetileté službě rozhodl požádat o odvolání ze svého postu a převedení do důchodu. Tomu císař nejenže vyhověl, ale jako uznání za jeho služby mu propůjčil velkokříž řádu Sv. Štěpána.³¹⁸ Již roku 1884 dostal velkokříž Leopoldova řádu a roku 1889 byl jmenován rytířem Zlatého rouna.

Adalbert hrabě Cziráky von Czirák und Démesfalva (1852-1911) patřil k dalším v řadě úředníků pocházejících z Uher, kteří dosáhli vysokých postů v zahraniční službě zejména díky politickým poměrům. Narodil se v květnu roku 1852 v hraběcí rodině, která

³¹⁴ Dopis Haymerleho z 22. ledna a císařova odpověď z 26. ledna 1880, Nr. 1737/2 pr. 29/1 80, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³¹⁵ Dopis Haymerleho z 13. června a císařova odpověď ze 16. června 1881, Nr. 11.536 18/6 81, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³¹⁶ Dopis Kálnokyho ze 7. března a císařova odpověď z 8. března 1882, Nr. 4876/2 11/3 82, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

³¹⁷ Dopis Kálnokyho císaři z 24. října a císařova odpověď z 28. října 1894, Nr. 45581/2 pr. 29/10 94, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.142 (složka Hoyos, Ladislaus)

³¹⁸ Dopis Goluchowského z 9. prosince a císařova odpověď z 10. prosince 1903, Nr. 81777/2 pr. 10/12 903, Dopis Kálnokyho císaři z 24. října a císařova odpověď z 28. října 1894, Nr. 45581/2 pr. 29/10 94, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.384

byla známá svou věrností habsburskému domu. Adalbert začal svoji úřednickou dráhu v roce 1872 jako konceptní praktikant na uherském ministerstvu spravedlnosti a poté přešel na ministerstvo vnitra. V roce 1876 však úřednickou dráhu na čas opustil a věnoval se hospodaření na svém panství. V roce 1878 se oženil s hraběnkou Marií Esterházy (1856-1940). V roce 1884 byl jmenován vrchním správcem (županem) v župě Fejér (Stuhlweiß). O rok později se stal dědičným členem sněmovny magnátů uherského sněmu a začal se podílet na politickém životě. Na Vánoce roku 1890 obdržel dopis od Adalberta Orczyho, který mu z nařízení tehdejšího ministra zahraničí Kálnokyho a uherského ministerského předsedy Juliuse Szapáryho nabídl nástup služby na ministerstvu zahraničí, kde se dočasným odchodem Szögyényho-Maricha z konceptní služby, uvolnilo místo sekčního šéfa.³¹⁹ Proč padla volba právě na Czirákyho, který neměl žádné zkušenosti se zahraniční službou a který ani nesplňoval stanovené podmínky, není jasné. Každopádně byl v lednu roku 1891 na návrh Kálnokyho, který zdůraznil potřebu jmenovat někoho obeznámeného s parlamentními a politickými poměry Uher, povolán na ministerstvo zahraničí. Neobdržel však hodnost sekčního šéfa, nýbrž se musel spokojit s titulem dvorního a ministerského rady.³²⁰ Teprve v prosinci roku 1891 a to zřejmě v důsledku politického tlaku ze strany uherských politiků, kdy i ministr a latere se vyslovil u panovníka pro jmenování uherského sekčního šéfa, mu byla tato hodnost propůjčena³²¹ Koncem října roku 1894 po odchodu Welpersheimba na post vyslance v Rumunsku byl jmenován II. sekčním šéfem.³²² Poté co se novým ministrem zahraničí v květnu roku 1895 stal hrabě Goluchowski, se Czirákova kariéra přiblížila k rychlému konci. Ještě v témže měsíci sice získal titul tajného rady, jak zdůraznil Goluchowski na přání

³¹⁹ SOMOGYI, *Im Dienst*, s.607

³²⁰ Dopis Kálnokyho ze 6. ledna a císařova odpověď z 9. ledna 1891, Nr. 865/2 10/1 91, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.65

³²¹ Dopis Kálnokyho z 3. prosince a císařova odpověď ze 6. prosince 1891, Nr. 44078/2 pr.15/12 91, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.65 a SOMOGYI, *Im Dienst*, s. 608

³²² Dopis Kálnokyho z 25. října a císařova odpověď z 30. října 1894, Nr. 45819/2 pr. 31/10 94, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.65

odstupujícího ministra Kálnokyho, nicméně v listopadu byl poslán, oficiálně na vlastní žádost, do důchodu.³²³ Tím se jeho krátká kariéra konceptního úředníka na ministerstvu zahraničí završila. Již dříve koncem roku 1894 byl jmenován vládním komisařem na Tereziánské akademii, o dva roky později se stal vrchním dvorním maršálkem jeho císařského Veličenstva. V dubnu roku 1900 byl jmenován rytířem Řádu zlatého rouna.

Fridrich hrabě Szápáry von Szápar, Mura-Szombat und Széchy-Sziget (1869-1935) se narodil 5. listopadu 1869. Do státní služby nastoupil v září roku 1895 jako konceptní aspirant na ministerstvu zahraničí. V květnovém termínu následujícího roku složil předepsanou diplomatickou zkoušku. Diplomatickou kariéru však s ohledem na rodinné záležitosti započal až o téměř čtyři roky později v prosinci roku 1900, kdy byl jmenován bezplatným atašém a následně přidělen k velvyslanectví na italském dvoře v Římě.³²⁴ Začátkem roku 1903 mu byl propůjčen titul legačního sekretáře a na podzim téhož roku se ze slunné Itálie přestěhoval do svého nového působiště v Berlíně.³²⁵ V prosinci roku 1905 pak byl jmenován skutečným legačním sekretářem s platem 5 200 korun ročně.³²⁶ V lednu roku 1907 byl nejdříve přidělen do Mnichova na tamní vyslanectví, ale již na podzim téhož roku povolán ke službě na ministerstvu zahraničí a přidělen ke kabinetu ministra.³²⁷ Následujícího roku koncem dubna uzavřel sňatek s Hedvikou princezno u zu Windischgrätz, dcerou knížete Alfréda zu

³²³ Dopis Goluchowského z 25. května a císařova odpověď z 28. května 1895, Nr. 22816/2 pr. 29/5 95, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.65 a dopis Goluchowského císaři z 6. listopadu a císařova odpověď z 9. listopadu 1895, Nr. 46513/2 pr.10/11 95, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.339 (složka Szécsen)

³²⁴ Dopis Goluchowského z 11. prosince a císařova odpověď ze 16. prosince 1900, Nr. 73080/2 pr. 16/12 900, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

³²⁵ Dopis Goluchowského z 12. února a císařova odpověď z 13. února 1903, Nr. 10.163/2 pr. 14/2 903 a konceptní list Nr. 72522/2 1903 t 26. října 1903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.338

³²⁶ Dopis Goluchowského z 18. prosince a císařova odpověď z 23. prosince 1905, Nr. 90287/2 pr. 24.XII.05, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.417

³²⁷ Konceptní list Nr. 83237/2 1907 z 27. října 1907, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.338

Windischgrätz, tehdejšího předsedy panské sněmovny Říšské rady.³²⁸ Od nástupu na centrálu na Míčovém náměstí jeho kariéra úspěšně pokračovala, neboť mu byl již v červnu 1908 propůjčen titul legačního rady II. kategorie, který mu byl udělen v prosinci následujícího roku spolu s jeho jmenováním do čela kabinetu ministra.³²⁹ Jeho postup byl zcela jistě ovlivněn i faktem, že patřil k zastáncům agresivnější zahraniční politiky a tedy stoupencem Aehrenthalovy balkánské politiky. V prosinci roku 1910 byl jmenován legačním radou I. kategorie a následujícího roku mu byl propůjčen malý kříž řádu Sv. Štěpána.³³⁰ Když se na jaře 1912 uvolnilo místo II. sekčního šéfa, byl to právě Szápáry, koho nový ministr zahraničí hrabě Berchtold, který oceňoval jeho schopnosti, navrhl pověřit tímto postem.³³¹ V následujícím roce se Szápárymu dostalo uznání v podobě titulu tajného rady a vzápětí dosáhl na nejvyšší post v diplomatické službě. Byl jmenován velvyslancem na jednom z nejvýznamnějších míst pro zájmy monarchie, v Petrohradě.³³² V důsledku vypuknutí války však byly v srpnu roku 1914 diplomatické styky mezi oběma zeměmi přerušeny. Szápáry se vrátil zpět do Vídně na centrálu. Zde působil během prvního válečného roku, než byl v srpnu roku 1915 převeden do stavu disponibility. Hrabě Szápáry zemřel ve Vídni dne 18. března 1935.

³²⁸ Příslušné povolení k sňatku mu bylo uděleno 23. března, dopis Aehranthala císaři z 17. března a císařova odpověď z 23. března 1908, Nr. 22487/2 pr. 23/3 08, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.338

³²⁹ Konceptní list Nr. 40072/2 1908, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.338 a dopis Aehrenthala ze 7. prosince a císařova odpověď z 10. prosince 1909, Nr. 95284/2 pr..10/12 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4,Kt. 457

³³⁰ Dopis Aehrenthala z 3. prosince a císařova odpověď z 11. prosince 1910, Nr. 78001/2 pr. 12/12 10 a dopis Aehrenthala z 18. prosince a císařova odpověď z 28. prosince 1911, Nr. 85520/2 pr. 28/12 11, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

³³¹ Dopis Berchtolda ze 16. dubna a císařova odpověď z 20. dubna 1912, Nr. 26663/2 pr. 20/4 12, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.338

³³² Dopis Berchtolda ze 7. července a císařova odpověď z 15. července 1913, Nr. 49551/2 pr. 16/7 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.338 a dopis Berchtolda z 24. září a císařova odpověď z 1. října 1913, Nr. 69766/2 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.459

Johann hrabě Forgách (1870-1935) se narodil v říjnu roku 1870 a do diplomatické služby nastoupil v listopadu roku 1891.³³³ Následujícího roku složil v listopadovém termínu diplomatickou zkoušku a byl jmenován bezplatným atašém a přidělen na vyslanectví v Bukurešti. V červnu roku 1895 byl poslán na velvyslanectví do Petrohradu a v září téhož roku mu byl propůjčen titul legačního sekretáře.³³⁴ Tím byl jmenován v srpnu následujícího roku a v dubnu roku 1897 získal rytířský kříž řádu Železné koruny III. třídy.³³⁵ Na podzim roku 1899 byl provizorně přidělen na vyslanectví v Haagu, kde zůstal až do poloviny roku 1902, než se přesunul na nové působiště na velvyslanectví v Konstantinopoli. Krátce nato mu byl propůjčen titul legačního rady II. kategorie, kterým byl však jmenován až v březnu roku 1903.³³⁶ Ve stejnou dobu byl pověřen dočasným vedením diplomatické agencie a generálního konzulátu v Sofii. V druhé polovině roku 1904 se přestěhoval na Apeninský poloostrov do Říma, když byl přidělen tamnímu velvyslanectví na italském královském dvoře. V říjnu roku 1904 mu byl propůjčen rytířský kříž Leopoldova řádu. V roce 1905 docílil tento mladý a jazykově nadaný diplomat, který hovořil plynně německy, maďarsky, francouzsky a anglicky, svého prvního významnějšího postu, když byl jmenován vyslancem ve Spojených státech brazilských.³³⁷ V Jižní Americe pobyl až do června roku 1907, kdy byl ze svého postu odvolán. Rio de Janeiro zaměnil za horkou balkánskou půdu, poté co byl jmenován vyslancem v Bělehradě. V roce 1908 jako uznání za službu mu byl propůjčen velkokříž řádu Františka Josefa. Jeho kariéra nebyla poškozena ani

³³³ Osobní složka tohoto diplomata byla předána z vídeňského archivu do Maďarska, proto jsem vycházela zejména z ostatních dokumentů uložených v ostatních složkách a údajů uvedených v JAD 1917, s. 268-9

³³⁴ Dopis Goluchowského z 14. září a císařova odpověď z 19. září 1895, Nr. 39161/2 19.9. 895, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

³³⁵ Dopis Goluchowského z 18. srpna a císařova odpověď z 23. srpna 1896, Nr. 39158/2 pr.24.VIII. 896, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

³³⁶ Dopis Goluchowského z 15. července a císařova odpověď z 29. července 1902, Nr. 51014/2 pr. 30.VII. 1902 a dopis Goluchovského z 12. února a císařova odpověď z 13. února 1903, Nr. 10.163/2 pr. 14/2 903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416

³³⁷ Dopis Goluchowského z 24. října a císařova odpověď z 29. října 1905, Nr. 79301/2 pr. 30/10 05, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416

takzvanou Friedjungovou aférou, která propukla v době bosenské krize po anexi Bosny a Hercegoviny. Jméno vyslance Forgáche bylo spojováno s padělký dokumentů, které poskytlo ministerstvo zahraničí historikovi dr. Heinrichu Friedjungovi a které byly otištěny ve vídeňském deníku Neue Freie Presse.³³⁸ V těchto dokumentech byli někteří chorvatští politici označeni za agenty bělehradské vlády, pro kterou vyvíjí podvratnou činnost na území monarchie. Forgách sice padělký do Vídně skutečně zaslal, byly mu však podstrčeny srbským agentem Vladimírem Vasićem.³³⁹ Tehdejší ministr Aehrenthal se za svého vyslance postavil a jeho kariéra tak mohla úspěšně pokračovat. V roce 1910 byl jmenován tajným radou. V dubnu roku 1911 byl odvolán ze Srbska a jmenován vyslancem v Drážďanech.³⁴⁰ S tímto postem bylo spojeno i zastoupení u saských velkovévodských a vévodských dvorů, na anhaltském vévodském dvoře a při dvorech knížat linií Reuß a Schwarzburg. O dva roky později v srpnu 1913 byl provizorně povolán na ministerstvo zahraničí. K jeho odvolání z postu vyslance a jmenování II. sekčním šéfem došlo až v říjnu téhož roku. V srpnu následujícího roku mu byl propůjčen titul a charakter velvyslance. Během války až do začátku ledna 1917 pak sloužil na centrále na Míčovém náměstí. S nástupem nového ministra zahraničí hraběte Otakara Černína však byl v lednu roku 1917 propuštěn z postu druhého sekčního šéfa a zařazen do statutu diplomatických funkcionářů II. třídy.³⁴¹ Důvodem propuštění zde stejně jako v případě Macchia byla skutečnost, že Černín nevítal spolupráci s osobou, které byl dříve podřízen.³⁴² Forgách se po abdikaci Černína a návratu barona Buriána na post ministra zahraničí na jaře

³³⁸ Článek byl otištěn v Neue Freie Presse, Nr.16018 dne 25. března 1909

³³⁹ SKŘIVAN, *Císařská politika*, s. 128

³⁴⁰ Dopis Pallaviciniho (v období od 11. března do 23. května během dovolené ministra Aehrenthala byl pověřen vedením úřadu) z 26. dubna a císařova odpověď z 30. dubna 1911, Nr. 29216/2 pr. 2/5 11, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

³⁴¹ Dopis Černína z 3. ledna a císařova odpověď ze 4. ledna 1917, Nr. 61/2 pr. 5/1 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

³⁴² MATSCH, *November*, s. 318

roku 1918 vrátil do zahraniční služby. Byl pověřen vedením mise na Ukrajině, kde setrval až do rozpadu monarchie.

Ludwig hrabě Széchenyi von Sárvár und Felső- Vidék (1868-1919) se narodil v březnu roku 1868 a pocházel z prominentní uherské šlechtické rodiny. Jeho strýc Emmerich (1825-1898) byl v letech 1878-1892 rakousko-uherským velvyslancem v Německu. V roce 1892 požádal o schválení jednoroční praxe na ministerstvu zahraničí, byl přijat a jako konceptní praktikant poslán na vyslanectví do Bruselu, kde nastoupil začátkem června.³⁴³ V listopadu následujícího roku byl po složení diplomatické zkoušky jmenován atašém a v prosinci přidělen do Washingtonu.³⁴⁴ V říjnu roku 1895 byl přidělen na velvyslanectví u italského dvora v Římě, Spojené státy však opustil až v lednu následujícího roku a do italské metropole dorazil koncem února.³⁴⁵ V dubnu roku 1897 mu byl propůjčen titul legačního sekretáře, kterým byl skutečně jmenován v únoru roku 1899.³⁴⁶ Na jaře téhož roku opustil slunnou Itálii a přestěhoval se na nové působiště do Petrohradu. V roce 1902 mu byla propůjčena hodnost c. k. komorníka a následujícího roku pak titul legačního rady II. kategorie a udělen rytířský kříž Leopoldova řádu.³⁴⁷ V dubnu roku 1903 změnil znovu působiště, když nastoupil službu v Londýně.³⁴⁸ Ve městě nad Temží pobyl

³⁴³ Dopis vyslance hraběte Khevenhüllera ze 7. června 1892, Nr. 23321/2 pr. 9.VI.1982, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

³⁴⁴ Dopis Pasettiho (v nepřítomnosti ministra Kálnokyho) z 19. listopadu a císařova odpověď z 22. listopadu 1903, Nr. 48076/2 pr. 22.XI.1893, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42 a konceptní list z 15. prosince 1893, Nr. 50939 (dekret z 6. prosince Nr. 49724), HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

³⁴⁵ Dopis velvyslance sv. pána von Hengelmüller z Washingtonu ze 6. ledna 1896, Nr. 2578/2 pr. 18.I.1896 a dopis velvyslance Pasettiho z Říma z 2. března 1896, Nr. 9923/2 pr. 4.III.1896, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

³⁴⁶ Dopis Goluchowského z 11. dubna a císařova odpověď ze 16. dubna 1897, Nr. 18674/2 pr. 17.IV.1897 a dopis Goluchowského ze 16. února a císařova odpověď z 23. února 1899, Nr. 10483/2 pr. 24/2 99, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.101

³⁴⁷ Konceptní list Nr. 37950/2 1902, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341 a dopis Goluchowského z 12. února a císařova odpověď ze 13. února 1903, Nr. 10.163/2 pr. 14/2 903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt. 416

³⁴⁸ Konceptní list Nr. 10589/2 1903 a dopis velvyslance hraběte Deyma z Londýna z 9. dubna 1903, Nr. 25606/2 pr. 13.IV.1903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

více než dva roky, než byl znovu poslán na místo svého dřívějšího působiště, do Washingtonu, kam dorazil v únoru roku 1906.³⁴⁹ Záhy po svém přeložení byl jmenován legačním radou II. kategorie a následně v květnu roku 1906 i legačním radou I. kategorie.³⁵⁰ V zámoří Széchenyi nepobyl dlouho, neboť již v říjnu roku 1906 byl znovu přeložen zpět do Londýna, kam však dorazil až v dubnu následujícího roku.³⁵¹ V listopadu roku 1908 získal komturský kříž řádu Františka Josefa s hvězdou a na jaře roku 1909 byl jmenován vyslancem a pověřen vedením diplomatické agencie a generálního konzulátu v Káhiře.³⁵² Od poloviny roku 1915 do února roku 1916 byl přidělen k vojenské službě a začátkem února roku 1916 se do diplomatické služby vrátil. Nejprve byl jmenován zástupcem ministerstva zahraničí při vojenském generálním gouvernementu v Bělehradě. Poté v listopadu vyslancem na dvoře bulharského krále v Sofii.³⁵³ V Bulharsku však pobyl jen velmi krátce, neboť již v lednu následujícího roku byl jmenován vyslancem na královském nizozemském dvoře a velkovévodském lucemburském dvoře v Haagu a současně získal titul tajného rady.³⁵⁴ V červnu roku 1918 byl provizorně povolán na ministerstvo zahraničí a při zachování jeho pověření v Haagu dosazen na post II. sekčního šéfa, kde působil až do zániku monarchie.³⁵⁵ Flotow o něm napsal, že byl pedantský, pilný a vědom si svých povinností a díky své pevné vůli se i přes zdravotní problémy přinutil k práci. Rozpad monarchie mu

³⁴⁹ Konceptní list Nr. 86292/2 1905 a dopis velvyslance Hengelmüllera z Washingtonu z 26. února 1906, Nr. 17388/2 pr. 12.III.1906, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

³⁵⁰ Dopis Goluchowského z 18. prosince a císařova odpověď z 23. prosince 1905, Nr. 90287/2 pr. 24.XII.05 a dopis Goluchowského z 18. května a císařova odpověď z 25. května 1906, Nr. 38200/2 pr. 26/5 06, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.417

³⁵¹ Dopis velvyslance hraběte Mensdorfa z 11. dubna 1907, Nr. 28940/2 pr. 15.IV.1907, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

³⁵² Konceptní list Nr. 94775/2 1908, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341 a dopis Aehrenthala z 8. března a císařova odpověď z 21. března 1909, Nr. 25680/2 pr. 21/3 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.457

³⁵³ Dopis Buriána z 18. listopadu a císařova odpověď z 18. listopadu 1916, Nr. 115166/2 pr. 20.11.16, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.341

³⁵⁴ Dopis Černína z 22. ledna a císařova odpověď z 24. ledna 1917, Nr. 5111/2 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

³⁵⁵ Dopis Buriána ze 14. června a císařova odpověď z 21. června 1918, Nr. 57889/2 18, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

dle jeho slov vzal chuť do života.³⁵⁶ Széchenyi zemřel v dubnu roku 1919 ve věku padesáti jedna let.

V roce 1895 tehdejší ministr Goluchowski zřídil samostatný kabinet ministra. Jednalo o malé oddělení tvořené zpravidla šéfem a třemi dalšími zaměstnanci. Toto oddělení vyřizovalo ministrovu korespondenci, včetně osobní a staralo se i další záležitosti. Od jeho zřízení se v čele vystřídal celkem šest mužů, z nichž dva (Nicolaus hrabě Szécsen a Mérey von Kapos-Mérey) byli později jmenováni II. resp. I. sekčními šéfy. Jeden dosáhl pozice II. sekčního šéfa (Friedrich hrabě Szápáry) a dva sloužili jako diplomatičtí zástupci monarchie (sv. pán von Gagern jako velvyslanec a Alexander hrabě Hoyos jako chargé d'affaires). Posledním šéfem kabinetu ministra byl hrabě Colloredo-Mansfeld. Všichni uvedení prošli diplomatickou službou, než byli povoláni na centrálu na Míčovém náměstí.

Maximilian sv. pán von Gagern se narodil v říjnu roku 1858 a do zahraniční služby nastoupil v roce 1882 jako konceptní aspirant na ministerstvu zahraničí.³⁵⁷ V květnu roku 1883 složil diplomatickou zkoušku a byl jmenován konceptním praktikantem. Od února roku 1885 do ledna 1888 byl provizorně přidělen nejprve do Petrohradu, poté do Kodaně, kam se poté znovu vrátil. V březnu roku 1888 mu byl propůjčen titul a charakter dvorního a ministerského koncipisty II. třídy.³⁵⁸ Skutečným atašém byl jmenován v květnu roku 1889 a přidělen znovu do Kodaně.³⁵⁹ V dubnu roku 1891 byl jmenován legačním sekretářem a v prosinci téhož roku přidělen na vyslanectví v Mnichově.³⁶⁰ V roce 1892 byl povolán na ministerstvo zahraničí a

³⁵⁶ MATSCH, *November*, s.15

³⁵⁷ Osobní složka tohoto diplomata se ve fondech HHStA nenachází ani o něm není zmínka v soupisu. Z tohoto důvodu jsem vycházela zejména z ostatních dokumentů uložených v ostatních složkách a údajů uvedených v JAD 1917, s. 276.

³⁵⁸ tamtéž, s. 276

³⁵⁹ Dopis Kálnokyho z 1. května a císařova odpověď z 5. května 1889, Nr. 11.978/2 6/5 889, HHStA, MdÄ, AR, Fach 6, Kt.42

³⁶⁰ JAD 1917, s. 276

v následujícím roce jmenován dvorním a ministerským koncipistou I. třídy a přidělen znovu do Kodaně. V roce 1894 byl jmenován dvorním a ministerským sekretářem. V roce 1898 mu byl propůjčen titul a charakter sekčního rady, kterým byl extra statum jmenován v září roku 1900 a přidělen ke kabinetu ministra.³⁶¹ V červnu roku 1901 získal komturský kříž řádu Františka Josefa a v prosinci téhož roku stanul v čele kabinetu ministra.³⁶² V listopadu roku 1903 byl jmenován legačním radou I. kategorie a v srpnu roku 1905 získal k již propůjčenému komturskému kříži i hvězdu.³⁶³ V červnu roku 1906 mu byl propůjčen titul a charakter vyslance, kterým byl skutečně jmenován v lednu roku 1908.³⁶⁴ V listopadu téhož roku mu byl propůjčen velkokříž řádu Františka Josefa.³⁶⁵ V prosinci byl ze svého postu šéfa kabinetu ministra odvolán a jmenován vyslancem u Švýcarského spříseženstva v Bernu.³⁶⁶ V únoru získal za zásluhy titul tajného rady. V Bernu Gagern zůstal i během války a to až do ledna roku 1917, kdy byl z vyslaneckého postu na vlastní žádost uvolněn a současně mu byl propůjčen řád Železné koruny I. třídy.³⁶⁷

Alexander hrabě Hoyos (1876-1937) se narodil v květnu roku 1876 a do diplomatické služby nastoupil po absolvování vojenské služby v září roku 1900, když byl jako provizorní atašé přidělen na vyslanectví v Peking.³⁶⁸ V listopadu následujícího roku složil diplomatickou zkoušku, v prosinci byl jmenován atašém a přidělen

³⁶¹ *Tamtéž*

³⁶² Dopis Goluchowského z 31. května a císařova odpověď ze 6. června 1901, Nr. 36879/2 pr. 7/6 901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416

³⁶³ Dopis Goluchowského z 2. listopadu a císařova odpověď ze 6. listopadu 1903, Nr. 74229/2 pr. 6/11 903 a dopis Goluchowského z 25. srpna a císařova odpověď z 1. září 1905, Nr. 65233/2 pr. 2.9.1905, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.416

³⁶⁴ Dopis Aehrenthala z 9. ledna a císařova odpověď ze 17. ledna 1908, Nr. 4553/2 pr. 18/I 08, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.457

³⁶⁵ JAD 1917, s. 276

³⁶⁶ Dopis Aehrenthala ze 7. prosince a císařova odpověď z 10. prosince 1909, Nr. 95284/2 pr. 10/12 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.457

³⁶⁷ Dopis Černína z 22. ledna a císařova odpověď z 24. ledna 1917, Nr. 5111/2 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

³⁶⁸ Dopis Goluchowského z 12. září a císařova odpověď ze 17. září 1900, Nr. 55244/2 pr. 18.IX.1900, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.141

na velvyslanectví v Paříži.³⁶⁹ Zde zůstal až do července roku 1903, kdy se vydal na své nové působiště v srbské metropoli. V Bělehradu pobyl až do prosince roku 1905, kdy Balkánský poloostrov opustil a odjel na nové působiště v Berlíně. Záhy poté mu byl propůjčen titul legačního sekretáře.³⁷⁰ V roce 1906 byl krátce po dobu dvou měsíců přidělen do Stuttgartu a v lednu následujícího roku jmenován skutečným legačním sekretářem.³⁷¹ V listopadu roku 1908 byl přidělen na velvyslanectví do Londýna a vzápětí mu byl propůjčen řád Železné koruny III. třídy. V květnu následujícího roku byl jmenován legačním sekretářem I. kategorie a v červnu roku 1911 byl povolán na ministerstvo zahraničí. V dubnu následujícího roku pak byl pověřen vedením kabinetu ministra a v květnu mu byl propůjčen titul legačního rady II. kategorie.³⁷² Tím byl jmenován v březnu roku 1913, kdy mu bylo současně uděleno i povolení k sňatku se slečnou Edmée de Loys-Chandieu, dcerou Henriho markýze de Loys-Chandieu.³⁷³ Svatba se konala koncem dubna v Paříži. V únoru roku 1914 byl extra statum jmenován legačním radou I. kategorie.³⁷⁴ V lednu roku 1917 získal komturský kříž řádu Františka Josefa s hvězdou a v únoru byl přidělen k vyslanectví v Kodani. Po dobu války fungoval jako zplnomocněnec Rakouska-Uherska u královské norské vlády v Oslu.³⁷⁵ V říjnu pak byl z tohoto postu odvolán a povolán zpět do Vídně na ministerstvo zahraničí. Po rozpadu monarchie se z veřejného života stáhl a zemřel v říjnu roku 1937.

³⁶⁹ Dopis Goluchowského z 1. prosince a císařova odpověď ze 6. prosince 1901, Nr. 78917/2 pr. 8.XII.1901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.141

³⁷⁰ Dopis Goluchowského z 18. prosince a císařova odpověď z 23. prosince 1905, Nr. 90287/2 pr. 24.XII. 05, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.417

³⁷¹ Dopis Aehrenthala ze 7. ledna a císařova odpověď ze 13. ledna 1907, Nr. 3362/2 07, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.417

³⁷² Konceptní list Nr. 26665/2 1912, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.141 a dopis Berchtolda z 15. května a císařova odpověď z 22. května 1912, Nr. 35138/2 pr. 22/5 12, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

³⁷³ Dopis Berchtolda z 26. února a císařova odpověď ze 4. března 1913, Nr. 14829/2 pr. 4/3 13, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.459

³⁷⁴ Dopis Berchtolda z 21. února a císařova odpověď z 26. února 1914, Nr. 15068/2 pr. 26/2 14, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.459

³⁷⁵ Dopis Černína z 22. ledna a císařova odpověď z 24. ledna 1917, Nr. 5111/2 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460 a oběžník Nr. 13.610/2 1917 z 18. února 1917, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.141

Ferdinand hrabě Colloredo-Mansfeld (1878-1967) se narodil v červnu roku 1878 a pocházel z řad rodové aristokracie. V listopadu roku 1901 nastoupil do zahraniční služby jako konceptní praktikant na ministerstvu zahraničí.³⁷⁶ O rok později složil předepsanou diplomatickou zkoušku a byl jmenován atašém a následně přidělen na velvyslanectví v Konstantinopoli, kam dorazil v lednu roku 1903.³⁷⁷ V turecké metropoli pobyl téměř tři roky, než byl v prosinci roku 1905 přeložen na vyslanectví do Mnichova. V květnu roku 1906 mu byl propůjčen titul legačního sekretáře a v únoru roku 1907 se přestěhoval do nového působiště, poté co byl přidělen k velvyslanectví u italského královského dvora v Římě.³⁷⁸ V roce 1909 jeho tehdejší nadřízený velvyslanec hrabě Lützow přednesl ministru zahraničí Mansfeldovu žádost o povolení k sňatku s americkou občankou Norou Iselin dcerou bankéře z New Yorku, která byla sice protestantkou, ale souhlasila s výchovou dětí v katolické víře.³⁷⁹ Tuto žádost pak ministr zahraničí Aehrenthal, který byl strýcem Mansfelda, předložil císaři, který ji schválil.³⁸⁰ V květnu roku 1909 byl nejprve jmenován legačním sekretářem II. kategorie a poté v listopadu téhož roku legačním sekretářem I. kategorie.³⁸¹ Koncem roku 1911 opět změnil působiště, když z Říma odjel do Paříže na tamní velvyslanectví.³⁸² V prosinci téhož roku mu byl propůjčen řád Železné koruny III. třídy.³⁸³ V hlavním městě francouzské republiky zůstal až do vypuknutí války a ukončení diplomatických vztahů v srpnu roku 1914. Poté se vrátil zpět do

³⁷⁶ Žádost hraběte Colloredo-Mansfeldt o přijetí do konceptní praxe na ministerstvu zahraničí, Nr. 74849/2 pr. 18.XI.1901 z 12. listopadu 1901, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁷⁷ Dopis velvyslance Caliceho z Konstantinopole z 23. ledna 1903, Nr. 5351/2 pr. 26.I.1903, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁷⁸ Dopis velvyslance hraběte Lützowa z Říma ze 7. února 1907, Nr. 11379/2 pr. 11.II.1907, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁷⁹ Dopis velvyslance hraběte Lützowa z Říma z 12. dubna 1909, Nr. 36413 pr. 14.IV.1909, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁸⁰ Dopis Aehrenthala z 21. dubna a císařova odpověď z 29. dubna 1909, Nr. 40425/2 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁸¹ Dopis Aehrenthala z 5. listopadu a císařova odpověď z 12. listopadu 1909, Nr. 90583/2 pr. 12/11 09, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.457

³⁸² Konceptní list Nr. 65112/2 1911 ze 16. října 1911, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

³⁸³ Dopis Aehrenthala z 18. prosince a císařova odpověď z 28. prosince 1911, Nr. 85520/2 pr. 28/12 11, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.458

Vídňě na ministerstvo zahraničí a byl přidělen ke kabinetu ministra.³⁸⁴ V prosinci roku 1916 byl jmenován zástupcem šéfa kabinetu a v lednu následujícího roku pak sám stanul v čele kabinetu ministra.³⁸⁵ Na tomto postu pak setrval až do konce monarchie. Ještě v lednu roku 1917 byl jmenován legačním radou II. kategorie a v srpnu mu byl propůjčen rytířský kříž Leopoldova řádu.³⁸⁶ V roce 1918 pak i komturský kříž řádu Františka Josefa s hvězdou.

³⁸⁴ Konceptní list Nr. 65530/2 1914 z 15. srpna 1914, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁸⁵ Kancelářské nařízení z 25. prosince 1916, Nr. 125.928/2 1916 a konceptní list r. 4901/2 1917 z 21. ledna 1917, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.56

³⁸⁶ Dopis Černína z 22. ledna a císařova odpověď z 24. ledna 1917, Nr. 5111/2 17 a dopis Černína z 3. srpna a císařova odpověď ze 16. srpna 1917, Nr. 77704/2 pr. 12/8 17, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, Kt.460

2.5 Sociální postavení úředníků

Rakousko-uherská zahraniční služba, a to zejména diplomatická, byla vždy vnímána jako čistě aristokratická záležitost. Bylo to dáno podmínkami, za kterých se diplomatická služba utvářela, kdy pouze aristokrat či příslušník staré šlechty s dostatečným finančním zajištěním a nejlépe také s rodinnými konexemi mohl dostatečně hájit zájmy svého panovníka na dvorech ostatních evropských vládců. Spolu s byrokratizací státní správy ale pomalu podíl aristokracie v této oblasti klesal. Bylo by však chybou domnívat se, že to bylo na úkor nešlechticů. Zároveň totiž rostl počet novošlechticů, tedy osob, které buď šlechtictví samy získaly za svou službu monarchii, nebo pocházely z nedávno nobilitovaných rodin. Je třeba totiž od sebe striktně oddělovat pojmy šlechtic a příslušník aristokracie. Šlechta v podunajské monarchii nebyla jednotná, nýbrž se dělila do dvou skupin, na první a druhou společnost, které se dále vnitřně členily.³⁸⁷ Z tohoto důvodu není možné přijmout značně zjednodušené a nepřesné členění, které ve své práci uvádí Waltraud Heindl, kde rozděluje šlechtu podle následujících kritérií:³⁸⁸

- 1) vyšší šlechta – arcivévodové, knížata, hrabata, sv. páni (baroni) a dědiční rytíři
- 2) nižší šlechta – „noví“ rytíři a prostí šlechtici
- 3) nešlechtici

Jako příklad lze uvést situaci ve Státní kanceláři, kde v domácí sekci byli na nejvyšší post státních a konferenčních radů jmenováni postupně celkem čtyři osoby:

³⁸⁷ blíže ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 15 an.

³⁸⁸ HEINDL, s. 138-9

Josef von Hudelist

Ignaz svobodný pán von Stürmer

Franz svobodný pán von Ottenfels-Gschwind

Franz svobodný pán von Lebzelter-Collenbach

Pokud bychom se tedy řídili jen titulem, mohli bychom tři z posledně uvedených úředníků považovat za příslušníky vyšší šlechty. Pokud se však podíváme blíže na jejich původ, zjistíme následující skutečnosti. Dva z nich, Stürmer a Lebzelter-Collenbach, získali titul sv. pánů až během svého života. U Stürmera je tento fakt navíc umocněn tím, že nejprve získal titul rytíře. Franz sv. pán von Lebzelter-Collenbach sice pocházel z rodiny, jež je jako šlechtická zmiňována již v 17. století, nicméně teprve jeho pradědeček získal v roce 1718 titul rytíře s predikátem von Lebzelter. V době narození tak náležel Franzovi jen titul rytíře von Lebzelter. Po smrti jeho otce Johanna Nepomuka v roce 1799 se jeho matka znovu provdala za sv. pána von Collenbach, který Franze adoptoval. Ten pak používal predikát Lebzelter-Collenbach a později, díky zisku řádu Sv. Štěpána, byl povýšen i do stavu svobodných pánů.

Podobná je situace i u posledního z uvedených úředníků. Franz sv. pán von Ottenfels-Gschwind pocházel z korutanské šlechtické rodiny. Do šlechtického stavu s predikátem von Ottenfels byl císařem Ferdinandem III. roku 1653 povýšen předek Johann Sigmund Otto. Jeho syn Wolf Josef byl pak následně roku 1710 povýšen císařem Josefem I. do stavu svobodných pánů. Jeho syn Wolf Franz pak získal přídomek Ottenfels-Gschwind jako dědictví po posledním příslušníkovi rodu sv. pánů Gschwind von Pockstein, ze kterého pocházela jeho babička Marie Anna.

Všichni jmenovaní tedy nepocházeli ze starobylých rodin, které své tituly získaly již ve středověku, ale z tzv. *Briefadel*, šlechty, jíž byl titul udělen panovníkem prostřednictvím listiny, a na pomyslné společenské hierarchii (dodržované především v německých státech) stála výrazně níže. Striktní hierarchizace

šlechtické společnosti je proto velmi obtížná. Bez diskuse nicméně zůstává fakt, že podíl novošlechticů a měšťanů v zahraniční službě v průběhu 19. století výrazně narostl. Ze studie Nikolause von Preradovich vyplývá, že po napoleonských válkách v centrále na Míčovém náměstí výrazně vzrostl měšťanský a novošlechtický element. Tuto skutečnosti (vývoj v letech 1804 až 1918) nastiňuje i následující tabulka:³⁸⁹

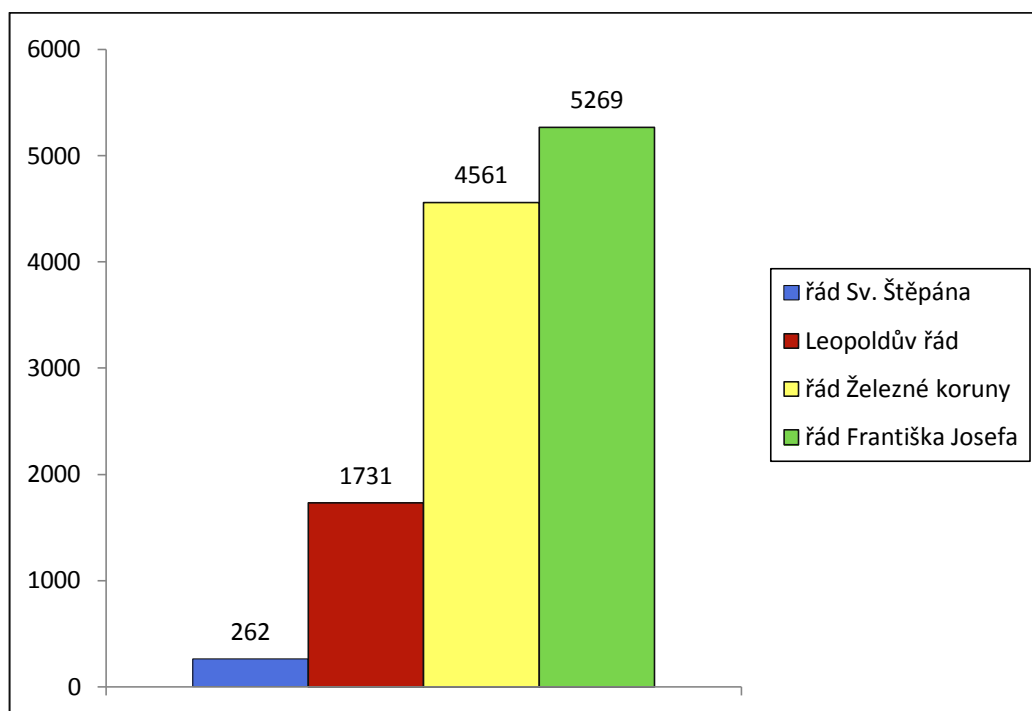
Rok	Podíl měšťanů a novošlechticů	Podíl měšťanů a novošlechticů
	v diplomacii	na vídeňské centrále
1804	32%	0%
1816	42%	60%
1829	31%	33%
1847	28%	50%
1859	40%	50%
1878	39%	50%
1897	32%	50%
1908	42%	62%
1918	44%	66%

Problémem zde však je, že Preradovich nevycházel z archivního výzkumu, ale zejména z genealogických almanachů a dalších soupisů, kde řada novošlechticů uvedena není a rovněž fakt, že k této skupině řadil osoby, které se ve šlechtickém stavu již narodili, ale jejichž rodiny nesplňovaly podmínku 150 let ve šlechtickém stavu.³⁹⁰ Nicméně faktem zůstává, že zejména díky tzv. řádovému systematizovanému šlechtictví (získání titulu na základě propůjčení některého ze záslužných řádů monarchie), počet novošlechticů ve společnosti zejména po roce 1848 značně narostl. Jen v letech 1848-1898 podle statistických údajů bylo 65% baronských a 94% rytířských titulů uděleno na základě propůjčení některého z řádů monarchie.³⁹¹

³⁸⁹ PRERADOVICH, s. 8-11 a 23-25

³⁹⁰ ŽUPANIČ, *Na rozcestí*, s. 54

³⁹¹ ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s.138

Z uvedených pouze řád Františka Josefa neumožňoval držitelům zažádat si o nobilitaci.³⁹³ Časté udílení šlechtictví na základě propůjčení těchto řádů vedlo v roce 1884 k úpravě jejich statut císařem a zrušení ustanovení týkajících se povýšení do šlechtického stavu a propůjčení titulu tajného rady.³⁹⁴ Osoby, které však tzv. privilegovaný řád získaly před vydáním nařízení, mohly i nadále žádat o udělení šlechtického titulu. Celkové počty titulů svobodných pánů a rytířů zobrazují přehledně následující dva grafy:³⁹⁵

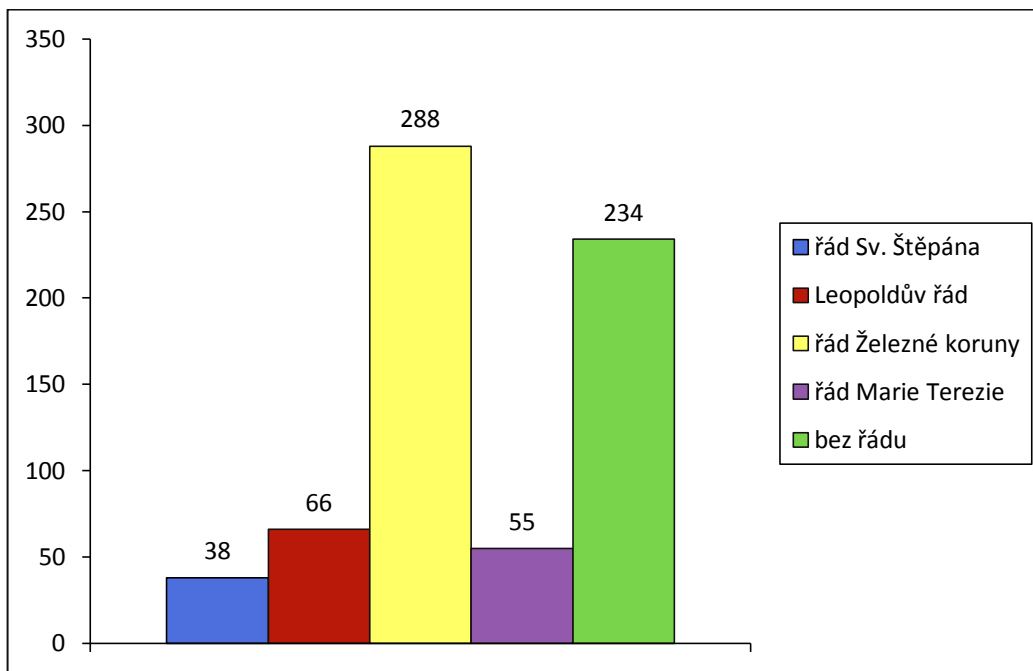
³⁹² *Tamtéž*, s.137

³⁹³ Posledním řádem, který umožňoval nobilitaci, byl vojenský řád Marie Terezie

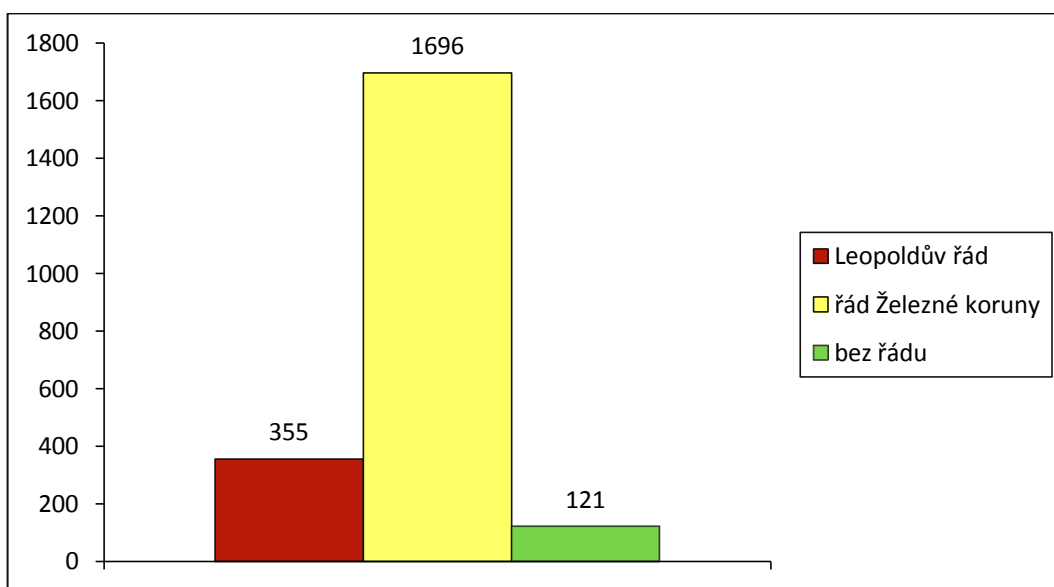
³⁹⁴ Nařízení z 18. července 1884, publikováno 5. srpna 1884 ve Wiener Zeitung. Řádu Marie Terezie se toto nařízení netýkalo.

³⁹⁵ ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s.139-140

Povýšení do stavu svobodných pánů v letech 1848-1898

Povýšení do rytířského stavu v letech 1848-1898

Sociální struktura zahraniční služby je stále poněkud komplikovanou záležitostí vzhledem k výše zmíněné problematice samotného postavení šlechtictví v monarchii. Ze statistik je možné sestavit podrobné přehledy, ale jejich skutečná vypovídající hodnota je diskutabilní. Příkladem může být již výše zmiňovaný Heinrich hrabě Calice, který v době vstupu do státní služby nebyl ani šlechticem a titul získal až za své zásluhy (1873 svobodný pán, 1906 hrabě). Získaná data by nám tak poskytla pouze soupis úředníků, ale bez znalosti původu rodiny je téměř nemožné vyvodit závěry, které by prokázaly, v jakém rozsahu měšťanský a novošlechtický element zaujal pozice dříve obsazované zejména příslušníky staré šlechty. Nicméně i tak je patrné, že jejich podíl v konzulárním sboru a v konceptní službě na ministerstvu zahraničí postupně stoupal. Naproti tomu byla situace v diplomatickém sboru poněkud komplikovanější. Jak již bylo uvedeno, přijetí do diplomatické služby bylo vázáno na přísná kritéria, složení předepsaných zkoušek a zejména prokázání dostatečného příjmu, což pro mnohé představovalo značnou komplikaci a otvíralo tuto oblast státní služby jen dostatečně finančně zajištěným osobám.

2.6 Národnostní otázka

Národnostní otázka představovala v mnohonárodnostním státě, jakým Rakousko-Uhersko bylo, po celé sledované období značný problém. I když všeobecně platí, že národnostní problémy byly v zahraniční službě potlačeny věrností monarchii a panovnickému domu, nebyla ani tato oblast vůči vnitřním rozporům zcela imunní (jak bylo např. výše ilustrováno na příkladu uherských sekčních šéfů na ministerstvu zahraničí).

Komplikované ovšem je i určení národnosti jednotlivých úředníků, protože vycházet z jejich zemské či domovské příslušnosti lze jen stěží. Řada z nich totiž pocházela z úřednických či důstojnických rodin, a tudíž jejich místo narození bylo vázáno na to, kde jejich otec zrovna sloužil. Určitým pomocným faktorem mohou být jazykové dovednosti jednotlivých úředníků, které jsou uvedeny v jejich osobních spisech. Ale je třeba si uvědomit, že i toto kritérium není možné brát jako bernou minci, zejména pokud dotyčný pocházel z jazykově smíšených oblastí. Jednoznačnou vypovídací hodnotu nemají ani první sčítání lidu v monarchii. Místo pojmu mateřská řeč byl totiž užit poněkud zavádějící termín obcovací řeč, kterým byl míněn jazyk, jímž dotyčný mluvil nejčastěji v rodině, zaměstnání a svém okolí. Nejen ve smíšených jazykových oblastech, ale především ve Vídni a zemských metropolích to často vedlo k situacím, kdy řada osob z menších národů monarchie byla přiřazena k některému z většinových národů monarchie (Němcům a Maďarům) pouze na základě faktu, že v komunikaci s okolím využívaly jeden z těchto jazyků.

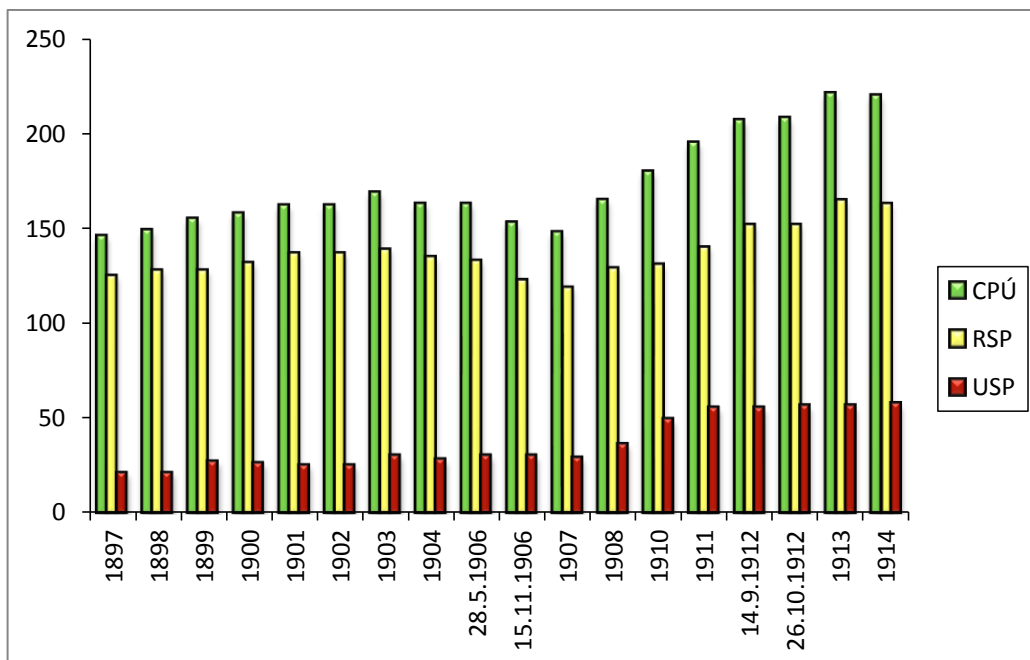
Je proto často velmi těžké spolehlivě určit národnost daného úředníka, neboť takové informace personální spisy z výše uvedeného důvodu neobsahují. Spolehlivými prameny tak mohou být až soupisy z konce 19. a počátku 20. století, které však uvádí pouze státní příslušnost k jedné části monarchie, nikoli však konkrétní národnost úředníka. Uchazeči o vstup do zahraniční služby totiž museli doložit rakouskou či uherskou státní příslušnost

(po anexi Bosny a Hercegoviny bosensko-hercegovinskou zemskou příslušnost, ale soudě podle dochovaných soupisů se takové osoby v zahraniční službě nenacházely). Státní příslušnost zaměstnanců zahraniční služby (na centrále na Míčovém náměstí, v diplomatickém a konzulárním sboru) v letech 1897 až do první poloviny roku 1914 vypadala následovně:³⁹⁶

Podíl rakouských a uherských státních příslušníků v úřednictvu MZ

Stav k	celkový počet úředníků	úředníci		podíl v %	podíl v %
		rakouské stát. přísl.	uherské stát. přísl.		
1897	146	125	21	85,62	14,38
1898	149	128	21	85,91	14,09
1899	155	128	27	82,58	17,42
1900	158	132	26	83,54	16,46
1901	162	137	25	84,57	15,43
1902	162	137	25	84,57	15,43
1903	169	139	30	82,25	17,75
1904	163	135	28	82,82	17,18
28.5.1906	163	133	30	81,60	18,40
15.11.1906	153	123	30	80,39	19,61
1907	148	119	29	80,41	19,59
1908	165	129	36	78,18	21,82
1910	180	131	49	72,78	27,22
1911	195	140	55	71,79	28,21
14.9.1912	207	152	55	73,43	26,57
26.10.1912	208	152	56	73,08	26,92
1913	221	165	56	74,66	25,34
1914	220	163	57	74,09	25,91

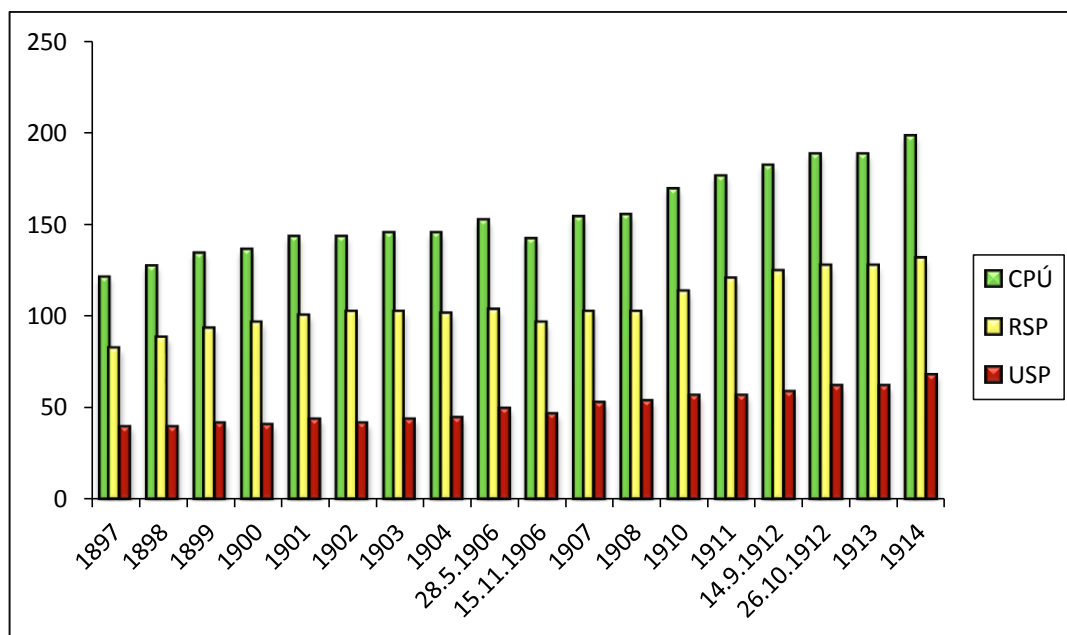
³⁹⁶ Soupis úředníků Ministerstva zahraničí (včetně Domácího, dvorského a státního archivu a pomocných úřadů), diplomatického a konzulárního sboru uherské státní příslušnosti z 23. dubna 1914, HHStA, MdÄ, AR, Fach 4, 460. CPÚ - celkový počet úředníků, RSP – rakouští státní příslušníci, USP – uherští státní příslušníci

S tabulky a grafu je patrné, že podíl státních zaměstnanců uherské státní příslušnosti v centrále na Míčovém náměstí v uvedeném období postupně narůstal. Nejvyššího podílu dosáhli v letech 1910-1911, poté opět došlo k mírné stagnaci. Nicméně pokud srovnáme údaje ze začátku a konce sledovaného období, dospějeme k více jak 11% nárůstu podílů příslušníků zalitavské části monarchie v centrální instituci.

Podíl rakouských a uherských státních příslušníků v diplomatickém sboru

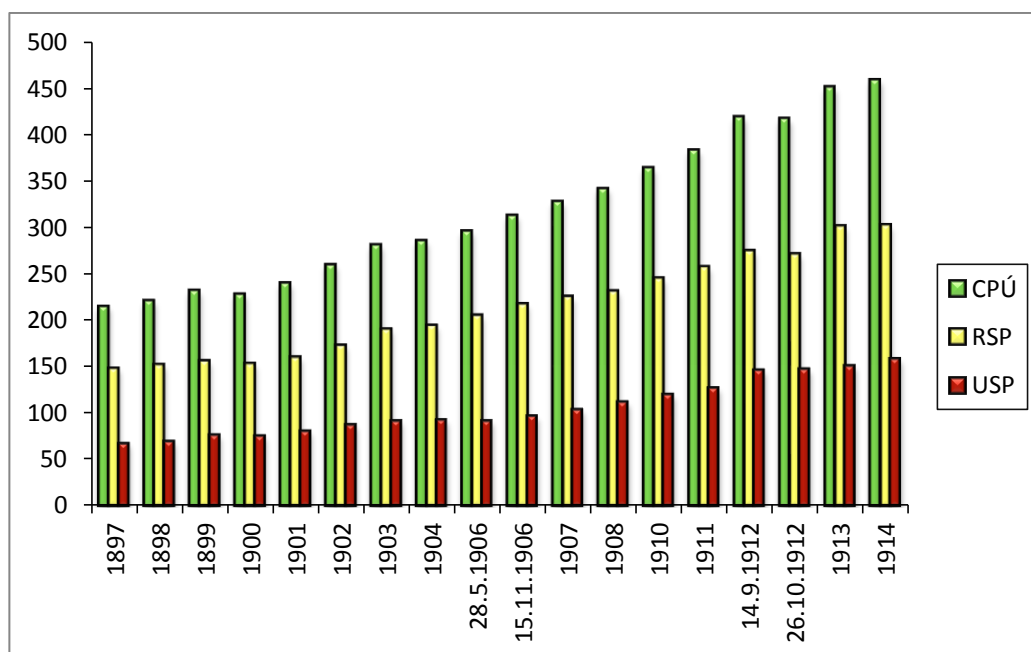
Stav k	celkový počet úředníků	úředníci	podíl v %	úředníci	podíl v %
		rakouské stát. přísl.		uherské stát. přísl.	
1897	121	82	67,77	39	32,23
1898	127	88	69,29	39	30,71
1899	134	93	69,40	41	30,60
1900	136	96	70,59	40	29,41
1901	143	100	69,93	43	30,07
1902	143	102	71,33	41	28,67
1903	145	102	70,34	43	29,66
1904	145	101	69,66	44	30,34
28.5.1906	152	103	67,76	49	32,24
15.11.1906	142	96	67,61	46	32,39
1907	154	102	66,23	52	33,77
1908	155	102	65,81	53	34,19
1910	169	113	66,86	56	33,14
1911	176	120	68,18	56	31,82
14.9.1912	182	124	68,13	58	31,87
26.10.1912	188	127	67,55	61	32,45
1913	188	127	67,55	61	32,45
1914	198	131	66,16	67	33,84

Procentuální zastoupení rakouských a uherských státních příslušníků v diplomatickém sboru monarchie bylo po celé uvedené období víceméně konstantní s menšími výkyvy a k mírnému zvýšení došlo až v letech před první světovou válkou. I v konzulárním sboru došlo během tohoto období k pomalému nárůstu zastoupení uherských státních příslušníků a i zde tento proces vyvrcholil (stejně jako v předchozích případech) v letech před první světovou válkou.

Podíl rakouských a uherských státních příslušníků v konzulárním sboru

Stav k	celkový počet úředníků	úředníci	podíl v %	úředníci	podíl v %
		rakouské stát. přísl.		uherské stát. přísl.	
1897	215	148	68,84	67	31,16
1898	221	152	68,78	69	31,22
1899	232	156	67,24	76	32,76
1900	228	153	67,11	75	32,89
1901	240	160	66,67	80	33,33
1902	260	173	66,54	87	33,46
1903	281	190	67,62	91	32,38
1904	286	194	67,83	92	32,17
28.5.1906	296	205	69,26	91	30,74
15.11.1906	313	217	69,33	96	30,67
1907	328	225	68,60	103	31,40
1908	342	231	67,54	111	32,46
1910	364	245	67,31	119	32,69
1911	383	257	67,10	126	32,90
14.9.1912	419	274	65,39	145	34,61
26.10.1912	417	271	64,99	146	35,01
1913	451	301	66,74	150	33,26
1914	459	302	65,80	157	34,20

První pokus o skutečné určení národnosti jednotlivých úředníků (nejen zahraniční služby) představuje soupis uložený v pozůstalosti Richarda Riedla, který zastával funkci sekčního šéfa na c. k. ministerstvu obchodu.³⁹⁷ Dokument udává personální stav úředníků podle jednotlivých tříd dvou společných ministerstev (zahraničí a války) a dalších jedenácti předlitavských centrálních institucí v roce 1914 dle jejich národnosti. Materiál se sestává z mnoha nečíslovaných listů a problémem je, že nemá přesnou dataci. Je však vysoce pravděpodobné, že vznikl až po pádu monarchie.³⁹⁸ Riedl zřejmě soupis sestavil na základě přechodu

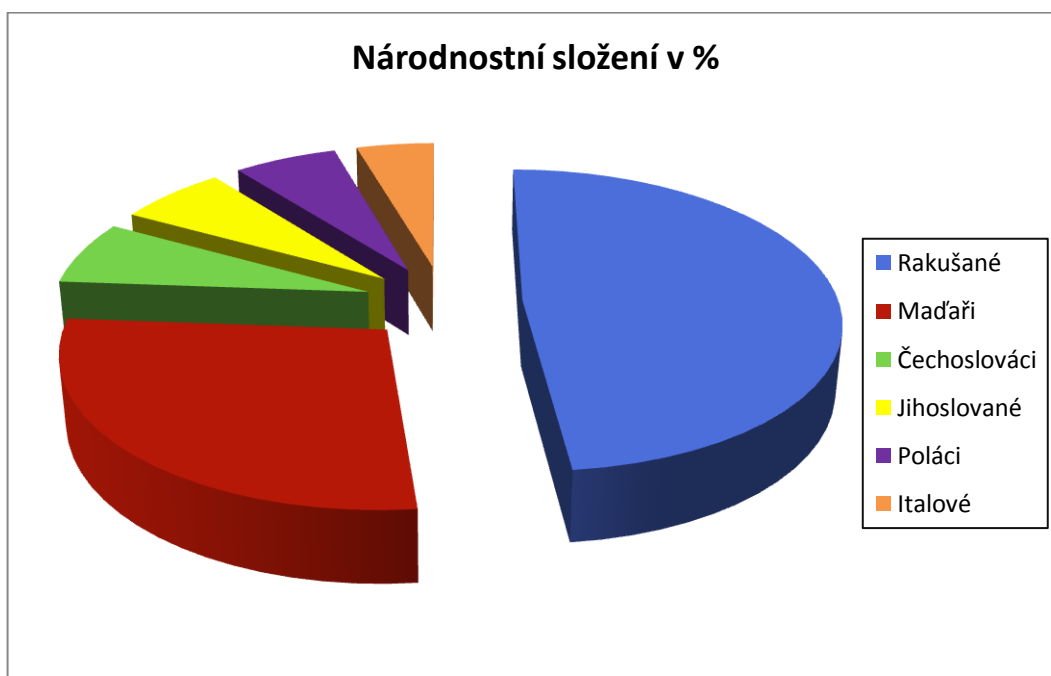
³⁹⁷ AVA, Nachlass R. Riedl, Kt. 71

³⁹⁸ Snad mezi lety 1920-1924. Datace vychází z toho, že Riedl do nástupnických států zahrnul i Svobodné město Rijeku, jehož existence byla vymezena právě těmito lety. Rijeka byla nejen důležitým obchodním přístavem, ale i vojenskou základnou s c.k. vojenskou námořní akademií. Po I. světové válce se město stalo předmětem sporu mezi Itálií a nově ustaveným Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS), neboť v předchozích desetiletích výrazně vzrostl počet italské populace, který tvořil téměř 50%. O budoucnosti města se jednalo i na pařížské mírové konferenci, ale jednání byla přerušena poté, co bylo město na podzim roku 1919 obsazeno italskými nacionalistami vedenými básníkem Gabrielem D'Annunziem (1863-1938). O rok později došlo mezi Itálií a SHS k podpisu dohody v Rapallu a Rijeka se stala svobodným městem. V lednu roku 1924 bylo město po podpisu dohody v Římě mezi Itálií a SHS anektováno fašistickým státem (mimo předměstí Sušak, které připadlo SHS). Po II. světové válce připadla celá oblast Jugoslávii a dnes je

jednotlivých úředníků do služeb nástupnických států či údajů, které mu tyto osoby či země poskytly.

Rakousko-uherská zahraniční služba stav k roku 1914³⁹⁹

Hodnostní třída	Rakušané	Maďaři	Čechoslováci	Jihoslované	Poláci	Italové	Rumuni	Rijeka
II.	6	5						
III.		1						
IV.	5	15	1	1	3		1	
V.	24	12	1	1	1	1		
VI.	38	17	4	2	1			
VII.	59	33	11	10	8	9	3	1
VIII.	98	42	15	9	11	12	3	1
IX.	104	52	16	16	12	8	2	
X.	62	50	7	13	13	7	5	
Celkem	396	227	55	52	49	37	14	2

součástí Chorvatska. Ovšem rukopis byl doplňován i později. Např. jeden z dokumentů nese datum 25. března 1931, *Tamtéž*.

³⁹⁹ Rijeka, město v severním Chorvatsku, byla od roku 1849 spojena s Chorvatskem a po rakousko-uherském vyrovnání součástí Zalitavska nazývaného Chorvatské či Uherské přímoří.

Téměř totožné údaje se objevily i v Hugelmannově práci o národnostním právu v Rakousku, která vyšla v roce 1934.⁴⁰⁰ V kapitole věnované národnostnímu zastoupení v centrálních úřadech uvádí tabulku, která odpovídá tomuto dokumentu.⁴⁰¹ Autor však bohužel neuvádí, zdroj informací, ale je vysoce pravděpodobné, že se jedná právě o výše zmiňovaný soupis. Z těchto údajů pak vycházel i Karl Megner ve své knize o úřednících.⁴⁰² Zde je však nutno uvést, že i tyto údaje jsou značně problematické, neboť vycházejí z roku 1914, tedy čtyři roky před rozpadem monarchie. Během následujících let mohlo dojít k úmrtím a to jak v důsledku stáří, nemocí či válečných okolností. Důsledkem toho tyto osoby nikdy do služeb nástupnických států nevstoupily či o to nepožádaly. Typickým příkladem mohou být dvě osoby uvedené Riedlem v nejvyšších hodnostních třídách zastoupených Čechoslováky a to generální konzul I. třídy Bohumil (Gottlieb) rytíř Pára von Žlunov (1861-1915) a poslední c. a k. vyslanec v Teheránu Hugo hrabě Logothetti (1852-1918). Oba zemřeli ještě před rozpadem monarchie. Zřejmě jediným důvodem, proč se dostali do Riedlova soupisu, byl fakt, že československý stát převzal výplatu penze obou vdov zmíněných diplomatů.⁴⁰³

Tak mohlo dojít k situaci, že některý z nástupnických států vyplácel důchody i u osob, které by se k dané národnosti nepřihlásily a to jen na základě domovského práva.⁴⁰⁴ Pokud zkusíme porovnat některé údaje uváděné Riedlem se soupisy ministerstva zahraničí, lze spolehlivě dohledat řadu osob, které po rozpadu monarchie vstoupili do služeb Československa, a v několika případech dosáhli i významných postů. Problémem ovšem je, že první kompletní soupis úředníků zahraniční služby nově vzniklé československé republiky pochází až z roku 1923 a

⁴⁰⁰ HUGELMAN, s.280

⁴⁰¹ Hugelmann na rozdíl u Riedla uvádí u počtu Maďarů číslo 229, ale tato skutečnost je zřejmě způsobena faktem, že přiřadil dvě osoby, které Riedl uvádí jako zástupce Rijeki, k uherské národnosti.

⁴⁰² MEGNER, s.255

⁴⁰³ AMZV, I. sekce, BS, Kt. 73

⁴⁰⁴ V archivu ministerstva zahraničí ČR se bohužel nacházejí jen velmi kusé a neúplné informace, ze kterých se dají jen těžko rekonstruovat celkové údaje.

rovněž řada personálních složek je bohužel neúplných či zcela chybí.⁴⁰⁵ Podobně jako v případě sociálního postavení je tedy národnostní otázka zaměstnanců zahraniční služby značně komplikovaná záležitost.

⁴⁰⁵ Seznam úředníků z roku 1923. Další soupis není datován, ale zřejmě pochází ze stejného roku. AMZV, I. sekce, BS, Kt. 16. Některé personální spisy vyžádané po rozpadu monarchie z vídeňského Haus-, Hof- und Staatsarchiv se v archivu Ministerstva zahraničí však nenacházejí. Ve zbylých složkách bohužel rovněž řada dokumentů chybí, neboť byly skartovány.

Vzdělávání pro zahraniční službu

3.1. První vzdělávací ústavy

Po dlouhou dobu byla oblast zahraniční služby monarchie vyhrazena osobám ze šlechtického prostředí. Nebylo to nikterak překvapující, neboť součástí jejich výchovy byla i nezbytná jazyková průprava, zaměřená na latinu a později francouzštinu, tedy jazyky užívané v diplomatické korespondenci. Panovník, který se prostřednictvím vyslance snažil prosadit své zájmy u cizích dvorů, musel mít na paměti i diplomatovo společenské postavení. Aristokrat z vyšších kruhů, spřízněný s řadou šlechtických či dokonce panovnických rodin v Evropě, představoval vhodnou volbu. Ke změně situace došlo s rozvojem stálé diplomacie, kdy politické okolnosti donutily jednotlivé panovníky ke zřízení trvalých zastoupení v některých cizích státech. Tento krok si vyžádal i nutnost patřičného vzdělání, a to nejen jazykového.

Synové příslušníků šlechty získávali znalosti především prostřednictvím soukromých učitelů a jejich tradiční výuka se skládala z náboženské nauky, jazykové průpravy a rytířských dovedností jako byla jízda na koni, šerm, tanec a další. Pokud to umožňovala finanční situace rodiny, byli poté posláni na studia do ciziny (tzv. kavalířské cesty), zejména do Paříže, případně navštěvovali některou z domácích univerzit. Také kavalířská cesta ale bývala spojena se studiem na univerzitách.

V monarchii vznikly první ústavy pro vzdělávání mladých šlechticů již v druhé polovině 16. století ve Vídni (katolický) a Štýrském Hradci (protestantský). V době protireformačních snah ve dvacátých letech 17. století bylo zřízeno jezuitské Collegium v Olomouci.⁴⁰⁶ Jistou formu přípravy pro dvorskou službu představoval úřad pážat (Edelknaben). Tito mladí aristokraté byli posláni ke dvoru, kde se v tzv. pážecím domě (Pagerie) vzdělávali v latině, hudbě, tanci, šermu, jezdeckví a to s důrazem na

⁴⁰⁶ CICALÉK, *Beiträge zur Geschichte*, s. 11 an

náboženskou výchovu. Měli si tak osvojit zvyky a získat zkušenosti, neboť úspěšné zvládnutí obojího pro ně znamenalo získání úřadu ve dvorské či státní správě. Za vlády císaře Leopolda I. navštěvovali tito mladíci také jezuitské gymnázium, kde byly později vyučovány i historické vědy, matematika, právo a jazyky.⁴⁰⁷ Od roku 1773 byli, až na malé výjimky, do pážecí služby přijímáni pouze posluchači Theresiana.⁴⁰⁸

Šlechtici, jimž finanční situace nedovolovala posílat své syny do ciziny, hledali vhodnou alternativu a našli ji v zahraničí rozšířené vzdělávací instituci – rytířské akademii. Již v první polovině 17. století byl v Brně založen ústav, který svým pojetím připomínal tento typ školy, a poté vzniklo podobné kolegium v Innsbrucku.⁴⁰⁹ V druhé polovině 17. století vystoupily dolnorakouské stavy s návrhem na zřízení rytířské akademie ve své zemi, ale z finančních důvodů nebyl plán řadu let realizován. Teprve roku 1682 došlo s císařovou podporou k založení akademie ve Vídni.⁴¹⁰ S finančními potížemi se ale ústav potýkal i nadále a roku 1749 byly hlavní příčinou jeho zániku. Vídeňská akademie vycházela ze šlechtických tradic a hlavní důraz při výuce kladla na rytířské dovednosti a tanec. Z dalších předmětů zde byla vyučována matematika, geometrie, civilní a vojenské stavitelství, geografie a dějiny, veřejné a soukromé právo. Z jazyků pak francouzština, španělština a italština. Škola byla otevřena i synům z nemajetných šlechtických rodin. Celkem devíti z nich pokrývalo náklady na pobyt a studium zvláštní stipendium.⁴¹¹

K podstatným změnám v systému vzdělávání došlo až za vlády Marie Terezie. Císařovna si byla vědoma, jak problematické z hlediska loajality může být vzdělávání mimo území (a tedy i kontrolu) monarchie. Studium v zahraničí proto podmínila

⁴⁰⁷ ENGELBRECHT, *Geschichte*, Bd. 3, s. 52

⁴⁰⁸ GUGLIA, *Das Theresianum*, s.41

⁴⁰⁹ GUGLIA, *Das Theresianum*, s.17

⁴¹⁰ ENGELBRECHT, *Geschichte*, Bd. 3, s. 55

⁴¹¹ CICALÉK, *Beiträge zur Geschichte*, s. 13 an

panovnickým souhlasem.⁴¹² Opatření ovšem vyvolalo nutnost školské reformy, jež by zajistila odborníky na politicko-administrativní a vojenské posty. V tomto období vzniklo mnoho institucí, které se v pozdější době výraznou měrou podílely na výchově a vzdělávání nových elit, nacházely uplatnění ve státní správě, diplomatické a konzulární službě a rovněž armádě. Pro první dvě jmenované oblasti mělo nesporně největší význam založení dvou institucí, které se výraznou měrou zasloužily o vzdělávání budoucích státních úředníků, diplomatů a konzulárních úředníků. První byla Tereziánská akademie a druhá Orientální (později Konzulární) akademie. Zatímco Theresianum svým pojetím navazovalo na předchozí ústavy pro vzdělávání šlechticů, představovala Orientální akademie zcela nový institut. Její založení vycházelo z politicko-diplomatických potřeb monarchie a oproti předchozím umožnila po celou dobu svého trvání kvalifikované vzdělání a přístup k vyšším úřadům (a tím i společenský vzestup) i nešlechticům.

⁴¹² ENGELBRECHT, *Geschichte*, Bd. 3, s. 15

3.2. Tereziánská akademie (Theresianum)⁴¹³

Podmět pro založení Theresiana vzešel od jezuitského řádu, který navrhl ve Vídni zříditi šlechtický seminář (*Seminarium nobilium*). Toto tzv. Collegium Theresianum (či jen zkráceně Theresianum) mělo poskytovat vzdělání výhradně osobám ze šlechtického prostředí. Roku 1745 Marie Terezie s návrhem souhlasila a v únoru následujícího roku se sídlem nové akademie stal zámek ve Favoritě, oblíbeném sídle císaře Karla VI.⁴¹⁴ Počátkem ledna následujícího roku bylo císařovně představeno prvních 26 posluchačů. Zpočátku byly přijímány jen osoby z panského a rytířského stavu, později i prostí šlechtici katolického vyznání. Od roku 1749 byla akademie financována císařskou nadací jako výlučný vzdělávací ústav pro vedoucí elity habsburské monarchie. Výuka probíhala pod vedením jezuitů a měla tři stupně:⁴¹⁵

I. stupeň: gramatika (3 roky) – základy, gramatika a syntax, latina, náboženství, bohosloví, mravouka.

II. stupeň: humanitní studia (2 roky) – poetika, rétorika, latina, náboženství, církevní dějiny.

III. stupeň: filosofická studia (2 roky) – logika, fyzika a matematika (rovněž zahrnovala vojenské a civilní stavitelství).

⁴¹³ Při zpracování této kapitoly jsem vycházela převážně z dostupné literatury, neboť archivní materiál nacházející se ve fondu Theresianische akademie v Österreichisches Staatsarchiv, pobočce Adelsarchiv není dosud zpracován a tudíž přístupný.

⁴¹⁴ Smlouva z 24. února 1746 převáděla na jezuity zámeček se všemi budovami a půdou a rovněž na ně vztahujícími se privilegii, ležícími na levo od Landstrasse za částku 30 000 rýnských zlatých., RAK, *Grundzüge*, s.3. Zámeček či letohrádek se začal budovat za vlády císaře Matyáše II. (1557-1619) na předměstí Vídně ve Wiedenu (po připojení k Vídni v roce 1850 součást čtvrtého městského obvodu) a dokončen byl až roku 1623 za jeho nástupce, císaře Ferdinanda II. (1578-1637). Zpočátku byl nazýván Favoritenhof, později již jen zkráceně Favorita. Zničen v roce 1683. Krátce na to se započalo s jeho obnovou v barokním stylu. Nově postavený zámek sloužil postupně císařům Leopoldovi I., Josefovi I. a Karlu VI., který zde roku 1740 zemřel. *Das öffentliche Gymnasium der Stiftung Theresianische Akademie in Wien*.

⁴¹⁵ CICALÉK, *Beiträge zur Geschichte*, s.21an

Toto rozdělení odpovídalo systému jezuitských škol, nicméně vzhledem k zaměření ústavu, bylo nutné výuku rozšířit. Z dalších předmětů byly vyučovány dějiny (v prvním stupni zahrnovaly i chronologii, heraldiku, geografii, v druhém se vyučovaly dějiny Evropy od pádu Římské říše s hlavním důrazem na německou říši, habsburský arcidům a rakouské země a rovněž geografie a genealogie), němčina a další jazyky. Nechybělo ani fyzické cvičení (šerm, jezdeckví a tanec). Později bylo zavedeno i studium práva, které navazovalo na III. stupeň (filozofická studia) a zahrnovalo římské právo, přirozené a mezinárodní právo, církevní právo (kanonické) a lenní právo.

Chlapci byli rozděleni do skupin (*Camerate*) po deseti až dvanácti, později i po dvaceti, pod dohledem prefekta. Členové skupiny se společně připravovali ke studiu a jedli i spali v jedné místnosti.⁴¹⁶ Prefekt o nich podával každý měsíc písemné zprávy. Denní režim byl velmi přísný a začínal již brzy ráno modlitbou a mší. Vyučování začínalo v osm hodin a dopolední program končil obědem, po němž následovala hodinová pauza. Odpoledne pokračovala výuka až do večere. Posluchači měli volno o nedělích a svátcích a rovněž ve čtvrtek, který sloužil jako den odpočinku, nicméně většinu času trávili v budově ústavu.⁴¹⁷ Zatímco první stupeň svým pojetím nahrazoval spíše elementární školu, druhé dva již poskytovaly přípravu pro státní službu. Z tohoto důvodu také stát záhy přebral nad ústavem kontrolu a roku 1747 se prvním kurátorem *Theresiana* stal císařovnin nejvyšší hofmistr Johann

⁴¹⁶ Synové knížat či ministrů mohli být od tohoto režimu na základě panovnického povolení osvobozeni a mohli si na vlastní náklady pořídit byt. GUGLIA, *Das Theresianum*, s. 25

⁴¹⁷ Pokud se posluchači pohybovali mimo zdi ústavu, nosili uniformu, která se v průběhu doby měnila. Koncem 18. století se sestávala z modrého kabátu s červeným límcem a stříbrnými nárameníky na pravém rameni, modrých kalhot a červené vesty s bílými knoflíky, Schwarz, *Geschichte der k.k. Theresianische*, s. 31, později se jednalo o tmavěmodrý stejnokrojový kabát s dvořadými zlatými knoflíky a karminově rudými výložkami na límci a rukávech se zlatými lemováním, dále o tmavěmodrou vestu, šedé kalhoty, dlouhý černý plášť se zlatými knoflíky rovněž ve vojenském střihu, dále tmavěmodrá vojenská čapka s rozetou (spletená písmena MT), při slavnostních příležitostech špičatý (napoleónský klobouk) na pravé straně se širokým ozdobným lemem, k tomu kravata a rukavice a nezbytný kord, RAK, *Grundzüge*, s. 47

Joseph hrabě Khevenhüller.⁴¹⁸ Ke zvýšení efektivity školy vedlo roku 1749 zřízení nadace pro nemajetné studenty. Šlo o stipendium pro deset posluchačů, kteří po dokončení III. stupně nastoupili na zvláštní právnické studium. Právě z těchto osob se později rekrutovali přední státní úředníci.

V roce 1755 došlo k první výraznější změně v organizaci, když byl ústav rozdělen na *Collegium Theresianum* pod vedením jezuitů a *Tereziánskou rytířskou akademii*. Výuka v *Collegiu* byla zakončena filozofickým stupněm, pro studium práv bylo nutno přejít na akademii, kterou řídil stát. Akademie však nebyla příliš úspěšná, neboť v důsledku vypuknutí sedmileté války značně poklesl počet studentů, a po třech letech fakticky zanikla, když byli její posluchači přeřazeni do tzv. *Savojské akademie*. Rok 1755 přinesl ale jinou zásadní změnu. Dekretem z 18. listopadu totiž Marie Terezie umožnila studium na *Collegiu Theresianu*, *Tereziánské rytířské akademii* a *Vojenské akademii* ve Vídeňském Novém Městě i nekatolickým šlechticům.⁴¹⁹

Zrušení jezuitského řádu v roce 1773 si vynutilo některé úpravy studijních plánů a znamenalo i výměnu profesorského sboru, kdy byla část jezuitských vyučujících nahrazena buď světskými učiteli, nebo příslušníky řádu piaristů. Část původního personálu však zůstala i nadále. Od této doby také *Collegium Theresianum* neslo nové označení *C. k. šlechtická akademie*.⁴²⁰ Poté co převzali školu roku 1776 piaristé, došlo k dalším změnám ve výukovém plánu, kdy ve třetím stupni přibyl přírodopis a agronomie. Ve výuce jazyků se již nekladal takový důraz na latinu, která však i nadále zůstala jedním z vyučovaných jazyků. Kromě ní se ale studovala i francouzština, němčina a jeden ze zemských jazyků monarchie. Nově byly také zavedeny přijímací zkoušky. Význam *C. k.*

⁴¹⁸ Od 1751 hrabě Khevenhüller-Metsch. Roku 1763 mu byl udělen český a říšský knížecí stav.

⁴¹⁹ GUGLIA, *Das Theresianum*, s.58

⁴²⁰ Již krátce po oddělení Collegia Theresiana od rytířské akademie byly na Collegiu obnoveny pro vlastní studenty navazující studia práv. Přeměna Collegia na akademii nejvyšším rozhodnutím z 19. září 1773. Schwarz, *Geschichte der k.k. Theresianische*, s. 13

šlechtické akademie postupně rostl. V roce 1778 s ní byla sloučena Savojská akademie a v roce 1782 i *Šlechtická akademie v Brně*, jejíž posluchači se přestěhovali do Vídně. V rámci josefinských reforem byla *C. k. šlechtická akademie* v roce 1783 zrušena a v plném rozsahu (včetně právních studií, posluchači však i nadále navštěvovali přednášky na vídeňské univerzitě) obnovena až roku 1797, kdy většinu v učitelském sboru tvořili příslušníci řádu piaristů. K formálnímu předání ústavu řádu pak došlo roku 1804. V dalších letech docházelo k častým úpravám výukového plánu. V první polovině 19. století tak můžeme ve studijních přehledech nalézt botaniku, zahradnictví, lesní hospodářství, zemědělství, kamerální vědy v rámci právního studia a později i chemii. Měnila se také délka studia. Od roku 1805 byla délka filozofických studií prodloužena na tři roky a tento stav trval až do roku 1824.⁴²¹ V roce 1819 došlo k úpravě výukových plánů pro gymnázia, když byly první tři gymnaziální třídy prodlouženy o jeden rok.

Revoluční události roku 1848 přinesly do školského systému monarchie řadu změn. Od roku 1848 bylo Theresianum podřízeno nově vzniklému Ministerstvu kultu a vyučování, jehož ministerští a sekční radové byli před jeho zřízením referenty zrušené studijní dvorské komise. Následná reforma středního školství, která proběhla v padesátých letech 19. století a byla dílem profesora filosofie na pražské univerzitě Franze Seraphina Exnera a německého gymnaziálního profesora a filosofa Hermanna Bonitze, se však ústavu příliš nedotkla. Plán obou profesorů uveřejněný v díle „*Nástin organizace gymnásií a reálných škol v Rakousku (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Real-schulen in Österreich)*“, provizorně schválený roku 1849 a císařem definitivně potvrzený až roku 1854⁴²², upravoval postavení gymnázií. Studium bylo prodlouženo o dva roky, tedy na osm let. Dvě třídy navíc vznikly začleněním studijního plánu původních lyceí či filosofických přípravek pro studium na vysoké školy. Dále byla

⁴²¹ GUGLIA, *Das Theresianum*, s. 101

⁴²² Nařízení č. 315 ze 16. prosince 1854, in: RGB, CII Stück, s.1199 an

gymnázia rozdělena na dva stupně, nižší a vyšší, s tím, že první stupeň mohl být zřízen samostatně. Novinkou bylo rovněž zavedení maturity – závěrečné státní zkoušky, jejíž složení bylo podmínkou pro vstup do státní služby či pro přijetí na vysoké školy.⁴²³ Ke změně došlo i u vyučovacího jazyka. Zákon stanovil, že vzdělávání má být poskytováno v jazyce, ve kterém jsou žáci zblhli, což znamenalo, že zemské jazyky mohly sloužit jako vyučovací jazyk. V tomto případě, však byla výuka němčiny povinným předmětem a ve vyšších třídách pak i vyučovacím jazykem. Dosavadní vyučovací jazyk latina zůstala i nadále jedním z předmětů maturitní zkoušky.⁴²⁴

Akademie se tyto změny výrazněji nedotkly, neboť filozofii měla v programu již od svého vzniku a k prodloužení studia došlo již dříve. Studenti práv navštěvovali přednášky na univerzitě, nicméně i nadále bydleli v budově akademie. Jak vypadal studijní plán pro gymnázia po roce 1849, je patrné z následující tabulky:⁴²⁵ Nicméně Theresianum na rozdíl od ostatních gymnázií i nadále poskytovalo rozšířené akademické vzdělání, které zahrnovalo i další výuku jazyků a fyzické cvičení.

Předmět	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VII.	Počet hodin
Náboženství	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Latina	8	8	6	7	6	6	5	5	51
Němčina	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Řečtina			5	4	5	5	4	5	28
Geografie a historie	3	4	3	4	4	3	3	3	27
Matematika	3	3	3	3	4	4	3	2	25
Přírodopis	2	2	2/I.S.		2	2			10/8
Fyzika			2/II.S.	3			3	3	11/9
Filosofie							2	2	4
Počet hodin týdně	22	23	24	26	26	25	25	25	196 ⁴²⁶

⁴²³ ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina, *Študenti a kantoři*, s.17 an

⁴²⁴ Nařízení č.315 ze 16. prosince 1854, in: RGB, CII Stück, s.1199 an

⁴²⁵ CICALÉK, *Beiträge zur Geschichte*, s. 74

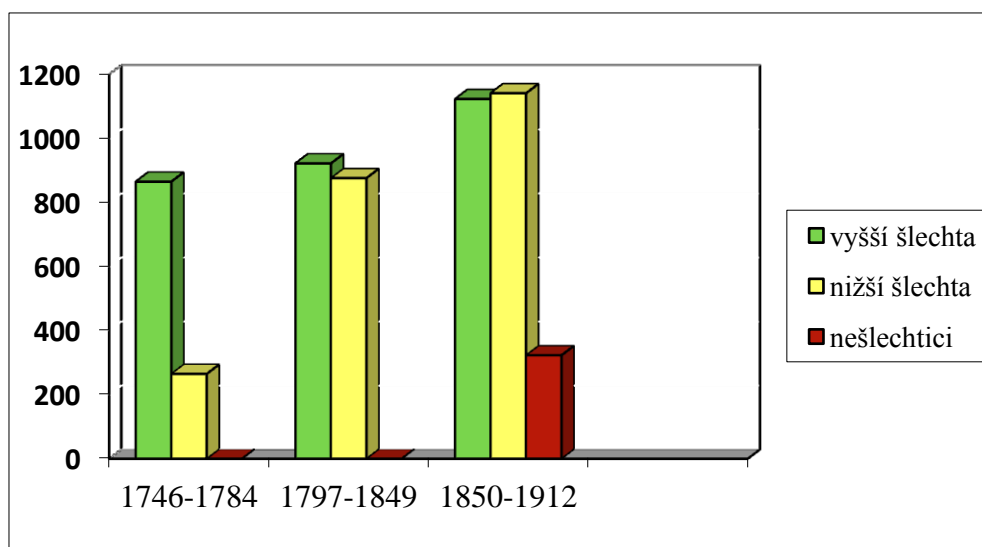
⁴²⁶ V prvním semestru se vyučovaly dvě hodiny přírodopisu a v druhém pak byly nahrazeny dvěmi hodinami fyziky. Tomu odpovídá i celkový počet hodiny zohledňující tuto skutečnost.

Protože se v letech 1848-49 velká část zdejších studentů angažovala na straně vídeňské revoluce, postavil císař František Josef školu roku 1849 pod přísný státní dohled. Výlučně šlechtický institut byl zrušen a roku 1850 se škola nově otevřela i synům z měšťanských rodin. První tři stupně akademie tvořily nyní internátní osmileté gymnázium, v jehož čele stál ředitel. Akademie tak ztratila pověst exklusivního ústavu pro výchovu a vzdělávání šlechtických synů. I přes tento fakt, si nicméně šlechta udržela i nadále výsadní postavení, jak ukazuje následující tabulka.⁴²⁷

období	počet posluchačů	šlechta obecně	vyšší šlechta	nešlechtici
1746-1784	1128	100%	76,7%	0%
1797-1849	1798	100%	51,3%	0%
1850-1912	2588	87,5%	43,4%	12,5%

Pokud tyto údaje převedeme do grafu, můžeme porovnat i vzájemný poměr mezi šlechtou vyšší a nižší. Jak je patrné, tak v prvním sledovaném období mají nejvyšší procentuální zastoupení příslušníci vyšší šlechty. V druhém období se již poměr vyrovnal a ve třetím období, kdy se mezi studenty objevují i měšťanští synkové, je největší počet posluchačů z řad nižší šlechty.

⁴²⁷ STIMMER, *Die Konsularakademie*, s. 107. Stimmer první periodu datuje 1755-1784, počet však odpovídá dle soupisu posluchačů pro období již od roku 1746 viz: GEMMEL-FISCHBACH, *Album*, s.19 an. Pojem šlechta obecně zohledňuje všechny příslušníky šlechtické obce, tedy od prostých šlechticů až po představitele nejvyšší společnosti.

V roce 1861 bylo Ministerstvo kultu a vyučování načas zrušeno a na jeho místě vzniklo státní ministerstvo, které přebralo také kompetence ministerstev vnitra a spravedlnosti. Státní ministerstvo se tak stalo nejvyšším dozorčím orgánem pro akademii v administrativních záležitostech a zejména v otázce výchovy a výuky. Tento stav trval jen čtyři roky. Dne 8. července 1865 císařským výnosem znovu převzal nejvyšší vedení nad ústavem panovníkem jmenovaný kurátor. Do jeho kompetence nyní spadala nejen správa majetku, ale i výchova a vyučování, jmenování učitelů a prefektů a disciplinární záležitosti. Vzdělávací sekce Státního ministerstva (resp. od roku 1867 obnoveného Ministerstva kultu a vyučování) tak náležel jen víceméně formální nejvyšší dohled.⁴²⁸

Ve stejném období docházelo průběžně ke změnám i ve výuce. Šlo zejména o zavádění nových předmětů. Jazyková příprava zahrnovala francouzštinu, řečtinu, angličtinu, italštinu a jeden zemský jazyk, ve kterém rovněž probíhala výuka. V roce 1867 byla navíc zavedena výuka maďarštiny, včetně literatury a dějin, která byla povinná pro všechny stipendisty uherských nadací i pro ty, kteří chtěli v budoucnu usilovat o posty v uherské státní správě. Pokud posluchači nedosáhli stanovený věk pro nástup na gymnázium, či neměli dostatečné vzdělání, zejména znalost

⁴²⁸ GUGLIA, *Das Theresianum*, s.152

němčiny, mohli navštěvovat dvě přípravné třídy. Postupně došlo i k rozšíření počtu hodin tělesné výchovy (již od roku 1836 zahrnovala i plavání) a k zavedení vojenských cvičení v roce 1867. V roce 1889 pak následovaly ruční práce, od roku 1894 zahradnické práce a od roku 1896 patřila mezi učební předměty i jízda na kole.

V roce 1883 byla zavedena císařská cena pro vynikající studenty. Pro posluchače existovala řada nadací, které poskytovaly stipendijní místa. Kromě nadace Marie Terezie (*Maria Theresia-Stiftung*), která roku 1911 poskytovala 21 stipendijních míst pro šlechtické syny katolického vyznání z dědičných zemí, zde fungovala v průběhu doby i řada dalších.⁴²⁹

⁴²⁹ Tato nadace byla zřízena roku 1751. Kromě zmíněného fondu nesly jméno císařovny Marie Teresie, či dalších členů panovnického domu dalších pět nadací (*Kaiserin und Königin Maria Theresia-Bátaszéker-Stiftung* zřízená roku 1751 pro 13 posluchačů z Uher a 2 posluchače z Chorvatska či Slavonie, *Kaiser und König Ferdinandsche Stiftung* založena již roku 1624, na Theresianu od roku 1782 pro 6 chlapců z katolických šlechtických rodin z dědičných zemí, *Kaiser und König Franz Josef-Stiftung* zřízena 1857 pro 10 posluchačů z Uher, *Kronprinz Rudolf-Stiftung* zřízena roku 1858 po narození korunního prince pro 6 posluchačů z Uher a 3 z Chorvatska a Slavonie, *Militär-Maria Theresien-Ordens-Stiftung* zřízena 1886 pro 2 posluchače z řad žijících nositelů zmíněného řádu). Kromě nich existovalo ještě dalších 14 (*Freiherr Teuffenbachsche Stiftung* tato nadace měla dvě oddělení – první moravské poskytovalo od roku 1782 na akademii 30 míst, druhé dolnorakouské od roku 1811 12 míst, obě pro syny z katolických rodin z řad šlechty, *Jacob von Schelenburgsche Stiftung* zřízena 1715, na akademii financovala od roku 1750 5 míst pro chlapce ze šlechtických rodin v Kraňsku, *Fürst Colloredo-Mannsfeldsche Stiftung* zřízena 1811 a poskytovala 1 místo pro potomky knížecí linie, *Gräfin Petronella Csáky Stiftung* zřízena 1865 2 místa pro potomky jejich dvou nevlastních sester Anny a Marie, *Galizische Stiftung* od roku 1801 poskytovala 9 míst pro mladé šlechtice z Haliče a od roku 1816 navíc i jedno místo pro Bukovinu, *Dalmatische Stiftung* 1818 2 místa pro posluchače z Dalmácie, *Küstenländische Stiftung* od roku 1821 2 stipendijní místa, *Herzoglich Savoysche Stiftung* původně spojená se Savojskou akademií, po sloučení ústavů dále poskytována pro posluchače Theresiana, jednalo se o 16 míst pro chlapce z katolických šlechtických rodin, *Freiherr Kirchbergsche Stiftung* zřízena 1706, od roku 1750 pro 16 posluchačů z katolických šlechtických rodin, *Virgiliansche Stiftung*, zřízena 1704 na akademii financovala od roku 1839 5 míst po jednom pro Čechy, Štýrsko, Korutany, Tyrolsko, Dolní a Horní Rakousko pro nemajetné šlechtické chlapce, *Valentin Andreas von Adamovicssche Stiftung* od roku 1860 poskytovala 3 stipendijní místa pro příbuzné zakladatele a jejich potomky, *Johanna Theresia von Kriechbaumsche Stiftung*, *Freiin von Schellerer-Stiftung samt Zustiftung* zřízena 1825 (resp. 1884) po jednom místu pro syny šlechtických důstojníků z rytířského stavu či svobodných pánů se zvláštním ohledem na potomky Ertela von Krehlauschen, dále pro syny nemajetných důstojníků či, *Paul Ritter von Schoellersche Stiftung*), in: RAK, *Grundzüge*, s. 48-51, GUGLIA, *Das Theresianum*, s. 198 an, BOMMER, *Die k.k. Theresianische*, s.27-29, GEUSAU, *Geschichte*, s.251-255 a 355-360.

Zpočátku bylo, jak jsem uvedla již výše, Theresianum otevřeno jen katolíkům, ale později sem byli přijímáni i protestanti. Stimmer ve své studii spolehlivě udává konfesní příslušnost až od roku 1867, kdy se v přehledech vyskytují i osoby židovského vyznání. Nicméně katolíci i nadále dominují. Názorně to dokládají následující statistiky pro procentuální zastoupení jednotlivých náboženství:⁴³⁰

	katolíci	evangelíci	židé
1867-1872	87,1 – 91,2%	3,4 – 5,2%	1 - 2,6%
1873-1878	78,6 - 85%	6,5 - 8,5%	2,8 - 4,7%
1879-1884	75,6 – 93,5%	7,4 – 10,6%	0,3 - 2,3%
1885-1890	81,3 – 86%	7,3 – 9,9 %	0,3 – 0,7 %
1891-1996	61,6 – 85,7%	7 – 9,9%	0,5 – 1,5%
1997-1902	81,6 – 84,8 %	10,9 – 13,9%	1,6 – 2,6%
1903-1909	79,2 – 82,2%	12,8 – 15,6%	0,5 – 1,6%

Počet studentů evangelického vyznání se po celé sledované období pravidelně, pouze s menšími výkyvy, zvyšoval. Naproti tomu studenti židovské víry, vyjma let 1873-1878, tvořili zanedbatelné procento z celkového počtu. Otázka národnostního původu posluchačů je velmi složitá. Do roku 1850, kdy tvořili studenty jen příslušníci šlechty, navíc i velmi komplikovaná, neboť pojem národnost jako takový u ní v této době více méně neexistoval. Teprve od druhé poloviny 19. století lze, byť s výhradami, odvodit národnost podle jazyka, který studenti uvedli jako obcovací, tedy jako jazyk, který běžně používali ve své rodině.⁴³¹

	Německý jazyk	Český jazyk	Polský jazyk	Maďarský jazyk
1867-1872	57,2 – 64,2%	7,1 – 10,4%	4,7 – 6,4%	9,7 – 16,7%
1873-1878	58,2 – 67,9%	2 – 5,6%	0,6 – 6,2%	15 – 17,9%
1879-1884	66,2 – 73%	0,5 – 1,1%	4,3 – 8,5%	18,7 – 21,1%
1885-1890	67,9 – 70,4%	0,6 – 2,7%	7,9 – 9,1%	12,3 – 17,2%
1891-1996	69,4 – 76%	0,8 – 1,7%	7,4 – 10,1%	9,5 – 12,9%
1997-1902	74,7 – 76%	0,8 – 1,8%	5,7 – 7,6%	10,6 – 11,6%
1903-1909	72,6 – 76%	0,3 – 0,8%	4,7 – 7,8%	11,5 – 13,8%

⁴³⁰ STIMMER, *Zur Herkunft der höchsten*, s. 325 an

⁴³¹ STIMMER, *Zur Herkunft der höchsten*, s. 325 an

Tabulka udává nejnižší a nejvyšší procentuální zastoupení studentů s uvedenými jazyky v daných obdobích. Jak je patrné převažovali posluchači s němčinou jako obcovacím jazykem. Z tabulky rovněž vyplývá, že počátkem sedmdesátých let 19. století výrazně poklesl podíl studentů s češtinou jako obcovacím jazykem. Je ale velmi obtížné stanovit příčinu této změny.⁴³² Studenti se rekrutovali z obyvatelstva monarchie, ale v soupisu posluchačů můžeme rovněž narazit i na významné zahraniční studenty. Na Theresianu byl zapsán i pozdější španělský král Alfons XII., syn královny Isabely II. Již roku 1871 zaslala Isabela vedení akademie dotaz, zda se vyskytují okolnosti bránící vstupu prince na ústav. I přesto, že to znamenalo pro ústav nesmírnou poctu, upozornil ředitel v dopise královnu, že je výuka vedena v němčině, kterou princ neovládá. Isabela i přes tyto námitky trvala na svém a tak její syn 1. února 1872 nastoupil na akademii ve svých patnácti letech pod jménem Marquis de Covadonga v doprovodu svého dřívějšího vychovatele hraběte Wilhelma Morphyho a starého komorníka. Vzhledem ke skutečnosti, že všechny prostory pro ubytování posluchačů byly obsazené, byla princovi a jeho doprovodu po dobu prvního školního roku poskytnuta část bytu ředitele. Zpočátku se účastnil jen tělesných cvičení a z jazykových důvodů jeho výuka probíhala odděleně. Poté co dostatečně zvládl německý jazyk, se účastnil i řádného vyučování. Během svého pobytu na ústavu se musel princ podrobit zde panujícímu přísnému řádu. Princ akademii opustil po dvou letech koncem července roku 1874, kdy přesídlil do Anglie, kde pokračoval ve vojenských studiích, která však byl nucen přerušit, poté co byl koncem prosince téhož roku, prohlášen španělským králem.⁴³³

⁴³² *Tamtéž.*, s. 315

⁴³³ Blíže k pobytu prince Alfonse na ústavu viz: PAWLOWSKI, *Alfonso*, a též GUGLIA, *Das Theresianum*, s.171 an. Guglia rovněž uvádí, že v letech 1875-1877 navštěvovali ústav i další tři členové z rodu Bourbonů, viz. s. 176

3.3. Savojská šlechtická akademie

Založení Theresiana bylo bezesporu podmětem pro založení podobného ústavu pro mladé šlechtice ve Vídni ze strany savojské vévodkyně Marie Terezie Anny Felicitas.⁴³⁴ Ta po dlouhých jednáních získala část pozemku na Mariahilferstrasse patřící chaoskému nadačnímu fondu⁴³⁵ a nechala zde na své náklady vystavět budovu pro účely nově vzniklého institutu. O záměru na zřízení nového vzdělávacího institutu byla vyrozuměna i císařovna Marie Terezie, která jej nejenže schválila, ale vyjádřila se o něm velmi pochvalně.⁴³⁶ Výstavba započala v srpnu roku 1746 a budova byla dokončena v květnu roku 1749. Zanedlouho přibyla i jezdecká škola a akademie otevřela své brány prvním 32 posluchačům, chlapcům z domácích i zahraničních šlechtických rodů katolického vyznání. Vyučováním některých předmětů a výchovou byli na rozdíl od Theresiana pověřeni příslušníci řádu piaristů. K zvýšení počtu posluchačů přispěla i dohoda uzavřená 1. listopadu 1749

⁴³⁴ Maria Terezia Anna Felicitatis (11.5.1694-20.2.1772), rozená kněžna z Lichtenštejna se v říjnu roku 1713 provdala za prince Thomase Emanuela Savojského (1687-1729), synovce rakouského vojevůdce Evžena Savojského.

⁴³⁵ Johann Conrad von Richthausen, sv. pán von Chaos (27.11.1604-25.7.1663) byl c. k. dvorním účetním radou, vrchním mincmistrem pro oblast Dolního a Horního Rakouska a vrchním výběřčím daní v Horních Uhrách. Byl nobilitován a povýšen do stavu sv. pánů. Těsně před svou smrtí v únoru roku 1663 sepsal závět, ve které stanovil, že poskytuje 200 000 rýnských zlatých pod správou vídeňské rady na zřízení ústavu, kde budou vzděláváni velmi chudí lidé, opuštěné a zanedbané děti a sirotci a to do výše jím darovaných finančních prostředků. Po jeho smrti převzali dohled nad nadací vykonavatelé závěti Adam Anton Grundemann von Falkenberg a Siegfried Friedrich Engel von Wagram, kteří v roce 1664 instituci uvedli v činnost v přízemní budově na Kärtnerstrasse v sousedství městského špitálu. Záhy však prostory nedostačovaly a na výstavbu nových nebylo místo, proto byla v roce 1679 postavena nová budova na pozemku nadace na Mariahilferstrasse. V době, kdy byla nadace spravována Karlem Leopoldem von Moserem, došlo v letech 1732-36 k přístavbě nového patra (tzv. Moserovo křídlo), kam byli přestěhováni všichni chovanci a vybudován kostel (dnešní kolegiální kostel U sv. Kříže vybudovaný podle plánů stavitele Josefa Emanuela Fischera z Erlachu). V únoru roku 1735 byla zřízena nová nadace, když dvorní komorník Georg Franz von Griener předal Dvorské komoře 20 000 zlatých za účelem, aby byli mladí lidé vzděláváni v inženýrství (vojenské i civilní stavitelství) a vojenských cvičení. Později došlo ke spojení obou nadací a byla vytvořena vojenská inženýrská škola, přejmenovaná později na akademii. Savojská akademie získala prostory za kostelem přiléhající k dnešní Stiftgasse. Blíže k chaoské nadaci: GEUSAU, Anton, *Geschichte der Stiftungen*, s.231-238.

⁴³⁶ SCHWARZ, *Geschichte der Savoy'schen*, s. 4

s dolnorakouskými stavy, kdy 12 posluchačů přešlo do nového institutu ze zrušené stavovské akademie ve Vídni a i v budoucnu měl být tento počet naplňován.⁴³⁷ Vyučování zachovávalo tehdy běžně zavedený jezuitský systém výuky rozdělený do tří stupňů:

I. stupeň – rudimenta (základy), gramatika a syntax

II. stupeň – humanistické studia (humaniora) – poetika a rétorika

III. stupeň – filozofická studia – logika a fyzika

První stupeň však byl na akademii omezen a začínal až poslední gramatickou třídou, tj. syntaxem a přijímání byli tedy pouze studenti, kteří již obě nižší gramatické třídy absolvovali. Vzhledem ke skutečnosti, že nebyl stanoven vhodný věk pro nástup na ústav, pohyboval se věk chlapců v této třídě mezi deset až šestnácti lety. Problémem rovněž byla možnost nastoupit na akademii kdykoli během celého školního roku, což mělo za následek rozdílnou úroveň znalostí. Výuka v syntaxu zahrnovala kromě latiny, náboženské výchovy a nauky o mravech i přednášky z některých předmětů, které pak byly rozvinuty v následcích humanitních studiích a to němčina, historie, heraldika, kaligrafie, aritmetika a experimentální fyzika. Ve filozofických třídách pak následovala praktická aritmetika, algebra a geometrie, dějiny a geografie, logika, experimentální fyzika, matematika a metafyzika. S ohledem na záměr zakladatelky, kdy ústav byl koncipován jako akademie se snahou o povznesení významu odborného studia, bylo zavedeno i tříleté právní studium (*institutiones, digestae, jus publicum*) navazující na předchozí filozofická studia. Výuka zahrnovala německé státní právo, všeobecné dějiny, dějiny německé říše, církevní, lenní, přirozené, mezinárodní a římské civilní právo. Vzhledem ke skutečnosti, že pouhá teorie nebyla dostačující, byla zavedena i výuka kancelářské praxe. Nechyběla ani výuka

⁴³⁷ *Tamtéž*, s. 11

technických předmětů s ohledem na využití možnosti uplatnění absolventů v armádě, jako bylo inženýrství, mechanika, nauka o opevněních a dělostřelectvu, výstavba mostů a vodních děl, zeměměřičství. Za tímto účelem uzavřela vévodkyně dohodu se sousední inženýrskou školou chaoské nadace, kde se konaly přednášky z technických předmětů. Tento stav však trval jen krátce, neboť již začátkem roku 1751 zavedla akademie vlastní výuku. Jelikož byl ústav šlechtický, nechyběla ani nezbytná výuka v potřebných dovednostech, jako byla jízda na koni, šerm a tanec. Zpočátku byla výuka vedena převážně v latině, ale postupně se začala prosazovat němčina. Z cizích jazyků byla nejdůležitější francouzština, o jejímž významu svědčí mimo jiné i skutečnost, že byla užívána i k běžné komunikaci na ústavu. Cizinci se naopak měli učit německy.

Kromě výuky zahrnoval pobyt na akademii i nezbytnou výchovu, kdy posluchači trávili většinu svého času na půdě ústavu. Opustit ústav bylo možné jen s povolením rektora. Domácí řád byl velmi přísný a zahrnoval zákaz kouření tabáku a hraní hazardních her. V období masopustu byly zakázány hostiny, masky a veškerá zábava.

Vévodkyně savojská si jako kurátorka ponechala nejvyšší dohled nad ústavem a zastupovala jej při všech příležitostech. Koncem roku 1753 se však rozhodla předat ochranu a správu ústavu do rukou knížete Josefa Václava Lichtenštejna. Důvodem k tomuto kroku zřejmě byly předchozí spory s jedním ze správců chaoské nadace zemským podmaršálkem Leopoldem von Moser a rovněž s piaristy.⁴³⁸ Nicméně si ponechala ještě více jak jeden rok dohled

⁴³⁸ Tyto spory začaly již krátce po otevření ústavu a jejich důvodem v prvním případě byla výše zmíněná výuka v technických předmětech pro posluchače akademie na sousední inženýrské nadační škole. Moser se snažil prosadit větší spolupráci obou ústavů a to jak společnou výuku, tak i podíl na vedení ústavu. To však vévodkyně striktně odmítla, neboť chaoská škola sloužila zejména pro výuku chudých a sirotků, kdežto akademie byla šlechtickým ústavem. Součástí sporu byly i majetkoprávní vztahy k pozemku, na kterém byla budova akademie postavena. Vévodkyně za něj zaplatila 10 000 zlatých, nicméně Moser však argumentoval, že nešlo o prodej nýbrž jen o povolení na výstavbu budovy, a tudíž je akademie spojena s chaoskou nadací. Vévodkyně se obrátila na císařovnu se žádostí o jmenování komise, která by tuto záležitost vyřešila.

nad ekonomickými záležitostmi a to až do začátku roku 1755, kdy knížeti svěřila i tyto záležitosti. Vypuknutí sedmileté války následujícího roku a vojenské povinnosti knížete Lichtenštejna však přinutilo vévodkyni uvažovat o trvalejším řešení a proto dopisem požádala císařovnu, aby vedení ústavu převzalo Directorium in publicis et cameralibus, tedy v podstatě stát. Císařovna neměla námitek, zejména když vévodkyně přislíbila i nadále přispívat na chod ústavu částkou 16 000 zlatých ročně, a rezolucí z 5. července 1756 žádosti vyhověla.⁴³⁹

Velmi záhy se však ukázalo, že fungování dvou podobně zaměřených ústavů ve Vídni, tedy Theresiana a Savojské akademie je neudržitelné. Důvodem byl jednak neustále se snižující počet studentů na obou akademiích, zejména platících, vzhledem k faktu, že řada z nich nastoupila k armádě, a rovněž i zvyšující se ceny, což mělo za následek větší náklady na chod institucí. Koncem roku 1758 proto císařovna rozhodla o zrušení Tereziánské rytířské akademie a převedení jejích posluchačů do Savojské akademie.⁴⁴⁰ Avšak ani poté se finanční situace ústavu příliš nezlepšila a tak císařovna podnikla další kroky, ke zvýšení počtu studentů a tím i příjmů. Nejdříve nařídila, aby stipendisté Schellenburské nadace po absolvování studia na Collegiu Theresianu nastoupili právní studia

Kancléř Haugvic předal žádost císařovně a neopomenul zdůraznit význam akademie a skutečnost, že vévodkyně vynaložila na stavbu již 250 000 zlatých a rovněž i náklady na vyučující a vychovatele. Navíc zde bezesporu hrál roli i výše zmíněný účel obou institucí. Z tohoto důvodu navrhl úplné oddělení obou institucí a ustanovení dvorní komise, která měla vyřešit vztahy ohledně pozemku. Ta po svém jednání předložila císařovně návrh a ta jej v březnu 1751 schválila. Pozemek, na kterém akademie stála, byl prohlášen za majetek vévodkyně, včetně zahrady a jezdecké školy a rovněž odstoupená malá část pozemku za nabídnutých 7 000 zlatých, které vévodkyně zaplatila navíc nad již zmíněnou částku. Definitivně byl spor ukončen v polovině dubna, kdy došlo k poslednímu narovnání mezi vévodkyní a administrátorem Moserem, kdy za cenu 1 000 zlatých byl zakoupen pokoj, který byl předchozí dohodou vrácen nadaci, aby byl umožněn posluchačům akademie přístup do kostela. *Tamtéž*, s.22-28. Snaha zasahovat do organizace ústavu byl i důvodem sporu v případě piaristů, kteří na akademii zaopatřovali výuku v nižších třídách, výchovu a rovněž výuku jazyků. Brzy však projevili snahu přeměnit ústav na piaristické kolegium a získat tak podobnou pozici, jakou měli jezuité na Theresianu.

⁴³⁹ I nadále se měl ústav nést název Savojská šlechtická akademie. *Tamtéž*, s. 80

⁴⁴⁰ Schwarz ve své knize uvádí, že se jednalo o 15 osob, 6 stipendistů, kteří byli převedeni ihned a 9 platících studentů až po nezbytném souhlasu rodičů. *Tamtéž*, s. 92

na Savojské akademii, poté v listopadu roku 1763 nastoupilo na ústav rovněž prvních osm stipendistů Teuffenberské nadace⁴⁴¹ a nakonec od roku 1767 zde byli rovněž vzděláváni mladý chlapci pro pážecí službu. Posledním opatřením ke zvýšení počtu posluchačů byl souhlas panovnice, aby bylo každému posluchači vojenské akademie, který není po fyzické stránce schopen vojenské služby, umožněno navštěvovat filozofická či právní studia na Savojské akademii a mohl být posléze přijat do civilní služby. Toto opatření přišlo po skončení sedmileté války, kdy výrazně poklesla potřeba důstojníků pro armádu. Koncem roku 1770 nastoupili na ústav i tři stipendisté Kielmanseggské nadace⁴⁴² a rovněž se postupně zvyšoval i počet platících studentů.

V roce 1772 došlo k rozšíření doby právního studia ze tří na čtyři roky a přibyly i nové předměty, a to:

I. ročník – přirozené a římské právo (Institutionen) a pro ty posluchače, kteří pak chtěli studovat hornictví i montanistika

II. ročník – římské právo (Digestae), trestní, všeobecné státní a mezinárodní právo a lenní právo

III. ročník – kanonické právo, německé říšské dějiny, evropské dějiny států (statistika)

IV. ročník – německé státní právo, kamerální vědy a nauka o policejních záležitostech (tento souhrnný termín označoval vnitřní předpisy obcí, správní vědu, národohospodářství)

Brzy se však akademie začala opět potýkat s finančními potížemi, když v polovině sedmdesátých let 18. století začal počet studentů znovu klesat. Císařovna se ještě jednou pokusila ústav

⁴⁴¹ Tato nadace vznikla na základě závěti Rudolfa sv. pána von Teuffenberg z 24. července 1650 a stipendium bylo hrazeno z výnosu pantví Drnholec (něm. Dürnholz) na jižní Moravě. Kromě Savojské akademie poskytovala nadace i prostředky na studium na Collegiu Theresianu, Löwenburském konviktu a inženýrské škole. *Tamtéž*, s. 101, rovněž GEUSAU, *Geschichte*, s.251-4

⁴⁴² Nadace vznikla podle závěti c. k. dvorního rady Johanna Kielmana von Kielmansegg z 5. března 1641

zachránit a ve své rezoluci z 6. července 1776 nařídila, že na již tehdy obnovené akademii v Theresianu skončí právní studia, které bude možno poté studovat na Savojské akademii, nicméně toto opatření se minulo účinkem a panovnice, tak byla nucena přistoupit k opětovnému, nyní již definitivnímu sloučení obou ústavů. V létě roku 1778 se posluchači Emanuela⁴⁴³ přestěhovali do Theresiana a krátká, byť významná historie tohoto ústavu se tak završila.

⁴⁴³ Savojská akademie byla takto nazývána podle manžela zakladatelky, prince Thomase Emanuela Savojského.

3.4. Orientální akademie

Byla kdysi Orientální akademie...., tak nazval svůj článek rakouský diplomat a ředitel Diplomatické Akademie ve Vídni Arthur Breycha-Vauthier.⁴⁴⁴ Historie této instituce sahá k roku 1753, kdy císařovna Marie Terezie souhlasila se zřízením c. k. Akademie orientálních jazyků ve Vídni. Šlo o vyvrcholení dlouhodobých snah o zřízení podobného institutu v dějinách monarchie a počátek systematického vzdělávání adeptů diplomatické a konzulární služby v habsburské monarchii.

Odpověď na otázku, proč bylo pro stát důležité vzdělávání mladých hochů v orientálních jazycích (zejména v turečtině) je vcelku logická. Po bitvě u Moháče roku 1526 ovládla Osmanská říše na více jak sto padesát let velkou část Uherského království a představovala jednoho z nejdůležitějších (a nejnebezpečnějších) sousedů habsburských císařů. Vzájemné vztahy se ale neodvíjely jen na bitevním poli. Postupem doby vyvstala nutnost zřízení stálého diplomatického zastoupení v Konstantinopoli a spolu s tím se také vynořila jazyková otázka.⁴⁴⁵

Po dlouhou dobu byli jako tlumočníci používáni Levantinci⁴⁴⁶, kteří měli potřebné jazykové znalosti a navíc „*nejenže dokonale ovládali jemné nuance a záludnosti osmanského kancelářského stylu, ale byli také nejlépe obeznámeni s tak komplikovanými vnitřními poměry dvora*“.⁴⁴⁷ Způsob najímání cizinců se ale ukázal jako nepraktický. Při jednání, kdy bylo zpravidla přítomno i více

⁴⁴⁴ BREYCHA-VAUTHIER, *Einst war's*, s. 69. Arthur Breycha-Vauthier (1903-1986) byl v letech 1964-1968 rakouským vyslancem v Libanonu a poté v letech 1968-75 a 1976-77 ředitelem Diplomatické akademie ve Vídni a napsal řadu publikací a článků týkajících se diplomatických služeb.

⁴⁴⁵ Diplomatické vztahy mezi Rakouskem a Osmanskou říší byly navázány od roku 1547. Až do zřízení velvyslanectví v roce 1867 zde ale fungovala jen internunciatura, v jejímž čele stál internuncius.

⁴⁴⁶ Levantinci tak byli označováni lidé žijící v pobřežních oblastech od jižního Turecka po Sinaj (dnešní Sýrie, Libanon, Izrael, Palestina, Jordánsko) a přilehlých ostrovech. V užším slova smyslu tak byli nazývány nemuslimské menšiny žijící v Osmanské říši, zejména v Konstantinopoli. Jednalo o potomky obchodníků z italských republik, kteří se zde usadili, či křižáků. Rovněž tak byli označováni i příslušníci křesťanských autochtonních církví, a to řecké a arménské.

⁴⁴⁷ Cit. dle: TEPLÝ, *Kaiserliche Gesandtschaft*, s.59

tlumočnicků, byla naděje na udržení projednávaných bodů v tajnosti více než mizivá. Není divu, že mnozí diplomaté považovali situaci, kdy se důležité „*státně politické záležitosti takřka předaly do rukou skupiny levantských dobrodruhů, kteří nepřevzali jen roli tlumočnicka, nýbrž fungovali skoro jako samostatní zástupci*“⁴⁴⁸ jako zcela nevyhovující.

Ale ani postavení těchto tlumočnicků nebylo jednoduché. Jejich kontakty s křesťanskou velmocí často komplikovaly jejich vztahy s vládnoucími osmanskými úřady. Řada z nich se tak dostala do vězení či byla dokonce odsouzena k trestu smrti.⁴⁴⁹ Výhody přístupu k důležitým informacím a možnost zisku vlivného postavení a peněz, však převažovaly nad rizikem. Vzhledem k tomu, že služby těchto prostředníků, jejichž věrnost a spolehlivost byla dána okolnostmi a osobním prospěchem, byly značně nepraktické, nabývala otázka využití vlastních poddaných i jako tlumočnicků stále více na aktuálnosti. K tomu však bylo zapotřebí systematického vzdělání.

První evropskou mocností, která tento plán realizovala, bylo Polsko. Již v polovině 16. století se v Konstantinopoli vzdělávalo mnoho šlechticů v orientálních jazycích.⁴⁵⁰ Vzhledem k permanentně napjatým vzájemným vztahům se ale ani toto řešení neukázalo jako ideální. Roku 1622 proto byla v ukrajinské Chotyni⁴⁵¹ zřízena zvláštní škola vyučující těmto jazykům. Turečtině a dalším orientálním jazykům se učil i pozdější polský král Jan III. Sobieski a jeho starší bratr Marek. Rovněž ve Francii byla za vlády Ludvíka XIV. v letech 1669/70 založena „*Enfants de Langue*“, škola k výuce tlumočnicků. Navíc bylo každý rok posíláno šest dětí do Orientu do tamějších kapucínských klášterů, aby se tam

⁴⁴⁸ Cit. dle: BARB, *Über die Zwecke*, s. 9

⁴⁴⁹ STARKENFELS, *Die kaiserlich-königliche orientalischen Akademie*, s.1

⁴⁵⁰ Jako orientální jazyky byly označovány arabština, perština a turečtina, tedy tři hlavní řeči Orientu.

⁴⁵¹ Roku 1621 došlo u Chotyně (polsky Chocim, město na řece Dněstr, dnes součást Ukrajiny) k bitvě, kde polsko-litevské síly zvítězily nad tureckým vojskem. Následujícího roku byl konflikt uzavřen příměřím.

vzdělávaly v náboženství a orientálních jazycích. Později v roce 1721 převzala tuto úlohu jezuitská kolej v Paříži.⁴⁵²

Také habsburská monarchie záhy přistoupila k výchově vlastních tlumočnicků. K prvním pokusům došlo již koncem 16. století a tyto snahy pokračovaly i ve století následujícím.⁴⁵³ Šlo o mladé chlapce, kteří byli vzděláváni buď přímo v Konstantinopoli, nebo své znalosti získávali během misí císařských diplomatů. To potvrzuje i list Heřmana Černína, který napsal krátce před svou druhou cestou do Konstantinopole roku 1644 císaři: „*Pak je také zapotřebí vzít sebou čtyři mladé chlapce, děti chudých lidí, aby se mohli naučiti ex fundamento arabštinu, na které stojí turečtina...*“⁴⁵⁴

Velkou zásluhu na zvýšení zájmu o studium orientálních jazyků v monarchii měli především dva cizinci, kteří vstoupili do císařských služeb. Prvním byl Lotrinčan Franz Mesgnien von Meninski⁴⁵⁵, který dlouhou dobu působil jako první tlumočnick na polském vyslanectví, druhým pak Ital Giovanni (Johann Baptist) Podesta, který v roce 1674 získal povolení vyučovat na vídeňské univerzitě tři orientální jazyky – turečtinu, perštinu a arabštinu. Výuka v této době trvala tři roky a její výsledky byly poměrně malé. Z osmnácti studentů, kteří navštěvovali přednášky, pouze tři složili závěrečné zkoušky.⁴⁵⁶

Teprve v sedmdesátých letech 17. století pak došlo ke zřízení stálého rakouského jazykového institutu v Konstantinopoli. Počet

⁴⁵² PFUSTERSCHMID-HARDTENSTEIN, *Von der orientalischen Akademie*, s.137 an

⁴⁵³ V druhé polovině 16. století se pokusili neúspěšně Guilielmus Postella a Johann Albert Windmannstad o zřízení katedry pro arabské jazyky na vídeňské univerzitě

⁴⁵⁴ List Heřmana Černína císaři Ferdinandu III. z 22. 5. 1644. In: *Zweite Gesandtschaftreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic*, s. 114

⁴⁵⁵ Franz Mesgnien von Meninski (1620/1623- 1698) se narodil v Totainville v Lotrinsku. V mládí studoval v Římě filosofii, zde se pravděpodobně seznámil s orientálními jazyky, i když není známo zda, se je zde také učil. Koncem 40. let 17. století odešel do Polska. V roce 1653 odjel s polským poselstvem do Konstantinopole, kde zůstal další dva roky. V Polsku chtěl vybudovat školu pro výuku diplomatů na Blízkém východě. Krach tohoto plánu v důsledku nedostatku financí mohl být jedním z důvodů jeho odchodu do Vídně a vstupu do služeb císaře Leopolda I. Brzy poté byl jmenován dvorním tlumočnickem.

⁴⁵⁶ TOMENENDALL, *Das türkische Gesicht*, s.60

zdejších studentů se pohyboval mezi osmi až dvanácti. Škola byla součástí zastupitelského úřadu a studenti bydleli v domě internuncia. Poté, co získali dostatečné jazykové znalosti, se mohli stát tlumočníky. Tato instituce fungovala více než osmdesát let a až za vlády Marie Terezie byla nahrazena novou – Orientální akademií ve Vídni.

V polovině 18. století bylo zřejmé, že zachování jazykových studií v Konstantinopoli již není možné. Institut totiž nesplnil očekávání. *„Jednak mu chyběla k tomuto účelu odpovídající organizace a vedení a jednak jeho rozvoj znemožnily škodlivé vlivy tureckého hlavního města“*.⁴⁵⁷ Listem z 20. dubna 1753 oznámila Marie Terezie svému internunciovovi v Osmanské říši baronovi von Penckler⁴⁵⁸, že další činnost jazykového institutu v Konstantinopoli považuje za neudržitelnou.⁴⁵⁹

Za duchovního otce vídeňské orientální akademie můžeme považovat hraběte Václava Antonína Kounice, který se jako velvyslanec v Paříži v letech 1750-53 sám přesvědčil o prospěšnosti podobného institutu „École des Langues Orientales“. Návrhem na vypracování plánu byl pověřen jezuita otec František, dřívější vychovatel arcivévodý Josefa, který sám strávil několik let v Konstantinopoli, ovládal turečtinu a nebyly mu rovněž neznámé ani poměry panující v tehdejší Osmanské říši. Tzv. c. k. Akademie orientálních jazyků zahájila pod jeho vedením činnost počátkem roku 1754.⁴⁶⁰ Otcí Františkovi byli podřízeni dva prefekti, kteří byli stejně jako on členy Tovaryšstva Ježíšova. Jeden z nich vyučoval francouzštinu a druhý italštinu. Spojení s jezuitou bylo pro akademii značně výhodné. Nejen že se nacházela v prostorách jezuitské

⁴⁵⁷ Cit. dle: BARB, *Über die Zwecke*, s.12

⁴⁵⁸ Joseph sv. pán von Penckler (1700-1774). Roku 1719 byl poslán do Konstantinopole na jazyková studia. Roku 1726 byl jmenován tlumočnickem u Vysoké porty a poté dvorním tlumočnickem ve Vídni, kde roku 1737 získal hodnost dvorského válečného rady. Poté odešel znovu do Konstantinopole jako legační tajemník a roku 1743 byl povýšen na internuncia. V této funkci byl až do roku 1766.

⁴⁵⁹ Dopis Marie Terezie internunciovovi Pencklerovi z 20.dubna 1753, HHStA, STA, Ausser deutschen Staten, Turkei II., Kt. 25

⁴⁶⁰ Dopis hraběte Kounice z 9. 6. 1753 s císařovniným přípisem a souhlasem výplaty dotace 3000 zl.: HHStA, STK, Vorträge, Kt. 72

koleje vídeňské univerzity, ale řád navíc převzal i část finančních nákladů na její provoz.⁴⁶¹

Hlavním cílem nově zřízeného institutu bylo vzdělávání tlumočnicků pro službu v Orientu. Akademie byla v době svého vzniku podřízena Státní kanceláři a prošla za dobu své existence řadou změn, které se týkaly především organizace studia a výukových plánů. Postupem času a s rozvojem konzulárních služeb se totiž akademie musela vypořádat s nutností změn, které si tento vývoj vyžádal. „*K původnímu úkolu, který dostala při svém založení, se v průběhu doby přidaly nové, neméně důležité, které rovněž splnila*“.⁴⁶² Projevilo se to nejen rozšířením výuky jazyků, ale zejména postupným zařazením právních, diplomatických a obchodních předmětů do učebních plánů. Tuto skutečnost nejlépe dokládají dochované studijní osnovy a výkazy jednotlivých posluchačů. První studijní plán akademie byl dílem jejího ředitele otce Františka. Hlavní náplní byly jazyky: latina, turečtina a tzv. ostatní jazyky (francouzština, italština, řečtina), geografie, historie a sloh. Výběr jazyků byl dán konkrétními potřebami. Latina byla tradičním jazykem vzdělavců, výuka turečtiny byla hlavním důvodem založení institutu, francouzština byla uznávaným jazykem diplomatů, italština byla nezbytná pro námořní předpisy a řečtina patřila mezi důležité komunikační jazyky Osmanské říše a patřila spolu s latinou ke klasickým jazykům. Výuka jazyků nebyla jen teoretická, ale více se dbalo na její praktičnost. Posluchači si neměli osvojit jen řeč, nýbrž se seznámit i s reáliemi, kulturou a institucemi Osmanské říše.

Kromě těchto předmětů byli posluchači hodnoceni i za píli, schopnosti, nadání, mravy, zbožnost a poslušnost. Důraz byl samozřejmě kladen i na náboženskou výchovu. Vzhledem k malému

⁴⁶¹ Prvními studenty na akademii byli Bernardus de Jenisch (19 let), Franciskus de Paula Thugut (18 let), Ignatius de Woller (17 let), Franciscus de Paula Klezl (17 let), Josephus Racher (19 let), Franciscus Zechner de Thalhoffen (16 let) Thomas Herbert (15 let), Franciscus de Stegnern (14 let nastoupil teprve v březnu 1754). HHStA, STK, Interiora, Kt. 55. Ti, kteří studovali předtím na jazykovém institutu v Konstantinopoli, nebyli na akademii přijati.

⁴⁶² Cit. dle: BARB, *Über die Zwecke*, s.13

počtu posluchačů byla výuka spíše individuální, což mělo rovněž i důvod v rozdílné úrovni znalostí a věku studentů. Později došlo k rozšíření výuky o němčinu, čtení a psaní, pravopis, aritmetiku a matematiku, mytologii, filozofii (zvláště logiku) a morálku, umění, řečnictví a další. Akademie byla od samého počátku koncipována jako internátní škola, kde (stejně jako dříve v Konstantinopoli) posluchači bydleli v budově ústavu. Výběr zájemců o studium byl přísný, což se dá pochopit vzhledem k náročnosti studia a omezenému počtu míst. I když se samozřejmě hledělo na postavení rodiny, rozhodujícím kritériem byly studijní předpoklady. Všichni studenti, kteří úspěšně prošli přísným výběrem, získali císařské stipendium, které zcela pokrývalo náklady na jejich pobyt. Posluchači se museli podrobit přísnému domácímu řádu ústavu a téměř veškerý svůj čas trávili v budově akademie. Denní program začínal již v časných ranních hodinách a celý den probíhala výuka s přestávkami na oběd a přípravu na další vyučování. Význam nového institutu spočíval v tom, že na rozdíl od rytířských akademií, (zvláště Theresiana) od počátku umožňoval studium osobám z řad měšťanstva. Právě z nich se v budoucnu měli rekrutovat kvalifikovaní tlumočníci a úředníci zahraniční služby působící v Orientu.

Nástupcem otce Františka ve funkci ředitele ústavu byl otec Johann Nekrep, také jezuita, za jehož působení došlo v akademii k prvním změnám. Jednak se ústav z jezuitské koleje vídeňské univerzity přestěhoval do konviktu Sv. Barbory, jednak došlo k zásadní úpravě studijního plánu. V březnu 1773 Nekrep vydal Stanovy c.k. Akademie orientálních jazyků, kde rozpracoval a upřesnil studijní plán.⁴⁶³ Jeho cílem bylo proměnit akademii ve vzdělávací instituci, která by nejen připravovala budoucí tlumočnický pro službu v Orientu, ale poskytla by uchazečům i širší znalosti a umožnila jim dosažení i dalších postů ve státní službě. Vyučování mělo probíhat v následujících předmětech:

⁴⁶³ Satzungen der k.k. Akademie der orientalischen Sprachen, HHStA, STK, Interiora, Kt. 55

- a) jazyky: latina, němčina, turečtina, arabština, perština, francouzština, italština, řečtina.
- b) aritmetika a geometrie, metrologie, chronologie, fyzika, přírodopis, civilní a vojenská architektura, znalost obecných umění a řemesel, nauka o dělech a střelném prachu.
- c) rozumová nauka, metafyzika, věku posluchačů přiměřená morálka, částečná znalost anatomie.
- d) zeměpis, světové dějiny, osmanské dějiny, základy erbovního umění.
- e) krásná literatura.
- f) katechismus.
- g) právo.
- h) kaligrafie.
- i) tanec, šerm, kreslení, jezdeckví.

Jak se projevíly změny, je možné dokumentovat na výukovém plánu pro období listopad 1788 až srpen 1789:⁴⁶⁴

<i>I. ročník</i>		<i>II. ročník</i>		<i>III. ročník</i>	
<i>1. Semestr</i>	<i>2. Semestr</i>	<i>1. Semestr</i>	<i>2. Semestr</i>	<i>1. Semestr</i>	<i>2. Semestr</i>
Turečtina ⁴⁶⁵	Arabština	Arabština	Arabština	Perština	Orientální básníci
Základy pravopisu	Francouzština	Francouzština	Francouzština	Přirozené právo	Státní právo
Konverzace ve francouzštině	Psychologie	Fyzika	Experimentální fyzika	Mezinárodní právo	Civilní právo
Logika	Teologie	Přírodopis – fauna a flóra	Přírodopis- minerály	Dějiny	Dějiny Polska a Ruska
Metafyzika	Geodézie	Dějiny	Dějiny		
Kosmologie	Mechanika				
Aritmetika	Geografie				
Algebra	Chronologie				
Chronologie					
Geografie					

Výuka dějin byla rozdělena následovně: v prvním semestru druhého ročníku se vyučovala historie do pádu západního císařství,

⁴⁶⁴ HHStA, STK, Interiora, Kt. 56. Některé předměty, například kreslení a architektura, tanec, kaligrafie či další, nejsou v rozvrhu uvedeny, neboť byly společně pro všechny ročníky. Doba strávená na akademii nebyla stanovena a počty ročníků byly závislé na počtu posluchačů.

⁴⁶⁵ Posluchači se měli rovněž seznámit s podobnostmi a rozdíly mezi turečtinou, arabštinou a perštinou v pravidlech, ale vyučována byla jen turečtina. Ostatní dva jazyky byly přednášeny až v následujících letech.

ve druhém pak od počátku středověku pokračovaly do současnosti. V prvním semestru třetího ročníku byly přednášeny dějiny dědičných zemí (Rakouska, Čech a Uherska), ve druhém Polska a Ruska, které – stejně jako habsburská monarchie – hraničily s Tureckem a hrály významnou roli v tzv. východní otázce. Ve čtvrtek byl volný den, v neděli a o velkých svátcích volno a samostudium. Starší posluchači směli o volných hodinách opustit budovu akademie, ale museli se vrátit nejpozději do 21. hodin.

V letech 1775 až 1785 se ústav opět stěhoval a to hned dvakrát. Nejprve našel útočiště v bývalém noviciátu rozpuštěného jezuitského řádu u sv. Anny, později akademie získala prostory zrušeného ženského kláštera u sv. Jakuba, tzv. Jacoberhof. Již v této době se objevila myšlenka na spojení obou ústavů, tedy Orientální akademie a Theresiana, ale vzhledem k tomu, že druhý jmenovaný sloužil v této době výhradně pro vzdělávání synů šlechticů, bylo od této myšlenky zatím upuštěno.⁴⁶⁶ Zrušení jezuitského řádu neznamenal výraznější změny v personálním obsazení a bývalí příslušníci řádu se i nadále nacházeli mezi profesorským sborem.

Další změny v učebním plánu přinesl rok 1812, kdy došlo k rozdělení studia do pěti ročníků:

I. ročník: Logika a metafyzika, matematika, zeměpis (později nazývaný obchodní geografie), francouzština a turečtina

II. ročník: Fyzika, rakouské dějiny, osmanské dějiny, arabština a turečtina, francouzština

III. ročník: soukromé právo, všeobecné státní a mezinárodní právo, římské právo, chronologie (se zaměřením na Orient), perština a turečtina, francouzština

IV. ročník: římské právo, soudnictví, soukromé, námořní a směnečné právo, orientální literatura, turečtina, arabština, perština, francouzština, italština, novořečtina

⁴⁶⁶ GOLUCHOWSKI, *Die k.u.k. Konsularakademie*, s.8

V. ročník: Politické vědy, statistika, všeobecné obchodní právo, mezinárodní právo, rakouské právo, turecké státní zřízení a rakousko-turecké smlouvy, jezdeckví, turečtina, němčina, francouzština, italština, novořečtina.

Pro všechny ročníky byly společné následující předměty: náboženská nauka, kaligrafie, kreslení, tanec a hudba.

Z důvodu efektivity výuky byl celkový počet posluchačů nejprve snížen na šest, ale později opět zvýšen na osm. I tak ale byla vzhledem k nízkému počtu studentů, jejich rozdílnému věku a úrovni znalostí, výuka stejně stále spíše individuální.

Další změny zažila akademie až s nástupem nového ředitele dr. Josepha Othmara rytíře von Rauscher roku 1833.⁴⁶⁷ Krátce po nástupu do funkce vypracoval nový plán na reorganizaci studia, ve kterém navrhl, aby posluchači byli na jeden rok přijati provizorně a teprve poté definitivně. Další novinkou v jeho návrhu bylo zavedení přijímací zkoušky, která se skládala ze slohové práce v latině, překladu z francouzštiny do němčiny a zpracování vybraných témat z rakouských dějin a náboženství. Podmínkou přijetí bylo ukončené gymnaziální nebo filozofické studium. Hlavním záměrem jeho plánu bylo oddělení právně-diplomatických a jazykových studií. Zatímco první měly trvat pět let, druhé měly vyplňovat celých šest ročníků. Onen rok navíc také sloužil k opakování a přípravě na závěrečnou zkoušku, která se skládala z jazyků, dějin a práv.⁴⁶⁸ Rauscherův plán byl přijat kladně a v květnu roku 1833 jej schválil i kancléř Metternich⁴⁶⁹ Od tohoto data vypadala výuka na akademii následovně:⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Joseph Othmar rytíř von Rauscher (1797-1875). Jeho otec byl za své dlouholeté služby povýšen roku 1808 do šlechtického stavu a roku 1828 do rytířského. Rauscher vystudoval filosofii a právo, a poté i teologii, vysvěcen byl roku 1823. O deset let později byl jmenován ředitelem Orientální akademie. V roce 1849 byl jmenován knížetem-biskupem ze Seckau. Roku 1853 vídeňským arcibiskupem a o dva roky později obdržel kardinálský klobouk.

⁴⁶⁸ Dopis Rauchera Metternichovi z 29. března 1833, HHStA, STK, Interiora, Kt. 55

⁴⁶⁹ GOLUCHOWSKI, *Die k.u.k. Konsularakademie*, s.19

⁴⁷⁰ Ordnung der Lehrvortraege an der k.k. orientalischen Akademie. HHStA, STK, Interiora, Kt. 58 Uveden rozpis předmětů z roku 1838.

A. Právně-diplomatické studie			
I. ročník			
I. Semestr	Hodin týdně	II. Semestr	Hodin týdně
Dějiny Asie do pádu kalifátu	3	Dějiny tureckého národa a říše	3
Všeobecné přirozené právo	5	Římské právo	5
II. ročník			
Všeobecný občanský zákoník	5	Všeobecný občanský zákoník	5
III. ročník			
Všeobecný soudní a konkurzní řád	4	Námořní právo	4
Obchodní právo	2	Trestní zákoník pro zločiny a těžké policejní přestupky	4
Směnečné právo	2		
IV. ročník			
Statistika	4	Statistika	4
Politické dějiny	4	Politické dějiny	4
V. ročník			
Pozitivní mezinárodní právo	4	Pozitivní mezinárodní právo	4
Politické vědy	4	Politické vědy	4

B. Jazykové studie	
I. Orientální jazyky	
I. ročník	IV. ročník
Turečtina	Arabština
Překlad z turečtiny	Překlad z turečtiny
Turecká obchodní korespondence	Turecká obchodní korespondence
	Překlad z arabštiny
II. ročník	V. ročník
Arabština	Perština
Překlad z turečtiny	Překlad z turečtiny
Turecká obchodní korespondence	Turecká obchodní korespondence
	Překlad z arabštiny
III. ročník	VI. ročník
Arabština	Překlad z turečtiny
Překlad z turečtiny	Turecká obchodní korespondence
Turecká obchodní korespondence	Překlad z arabštiny
Překlad z arabštiny	Překlad z perštiny
II. Ostatní jazyky	
Francouzština	Ve všech ročnících
Italština	Zpravidla se začínalo ve 3. ročníku a ve 4. ročníku následovala italská literatura
Novorečtina	Zpravidla se začínalo v 5. ročníku, ale při dobrých znalostech francouzštiny a italštiny, mohl posluchač zahájit studium již ve 4. ročníku

Revoluční události roku 1848 se akademie v podstatě nedotkly. Došlo pouze ke dvěma výraznějším změnám. Jednak byl ústav podřízen nově vzniklému Ministerstvu zahraničních záležitostí a císařského domu a za druhé na post ředitele už nebyly jmenovány osoby pocházející z církevních kruhů, jako tomu bylo doposud. Nejvyšším rozhodnutím z 1. listopadu 1850 byl opět navýšen počet stipendijních míst z osmi na deset. V roce 1852 byly pro posluchače zavedeny uniformy, které (až na drobné rozdíly) kopírovaly ty pro státní úředníky. Ve studijním roce 1849/50 bylo studium rozšířeno o angličtinu jako volitelný předmět a ve školním roce 1852/53 je zde poprvé vyučována orientální kaligrafie, německá kaligrafie, německý a francouzský sloh. Od výuky latiny, která byla pro zahraniční službu již nepoužitelná, se upustilo. Od školního roku 1880/81 bylo jazykové studium rozšířeno o dva slovanské jazyky, ruštinu a srbštinu, z nichž jeden si student povinně vybral. Zároveň byly pro posluchače posledních dvou ročníků zavedeny přednášky z vojenství a vojenské geografie. Současně došlo k omezení výuky arabštiny a perštiny, které byly vyučovány jen omezeně a to v podstatě jako doplněk k turečtině. Poslední výraznější změnou v jazykovém studiu bylo zavedení maďarštiny a od studijního roku 1897/98 čínštiny jako nepovinného předmětu pro posluchače čtvrtého a pátého ročníku. Zároveň došlo k omezení výuky italštiny, zrušení výuky novořečtiny a srbštiny a zavedení angličtiny jako povinného jazyka. Výuka tak odrážela priority rakousko-uherské zahraniční politiky. K motivaci studentů přispívala i tzv. císařská cena (*Kaiserpreis*), od roku 1884 byla určena pro nejlepšího posluchače posledního ročníku.⁴⁷¹

K zásadní změně došlo na Orientální akademii roku 1883. Tehdy byla tato instituce sloučena s Tereziánskou akademií. Její dosavadní sídlo v Jacoberhof totiž muselo ustoupit dalšímu rozšiřování města a na výstavbu nové budovy nebyly finanční

⁴⁷¹ Jako první ji obdržel pozdější vyslanec v Buenos Aires a sekční šéf na Ministerstvu zahraničí Hugo sv. pán von Rhemen zu Bahrensfeld (1861-1929). GOLUCHOWSKI, *Die k.u.k. Konsularakademie*, s.73.

prostředky. Po dohodě s kuratoriem Tereziánské akademie proto došlo k administrativnímu sloučení obou ústavů pod vedením ředitele Theresiana. Tento krok nicméně nic neměnil na skutečnosti, že Orientální akademie zůstala podřízena Ministerstvu zahraničí a zachovala si i nadále samostatnost. Ředitel Theresiana zastupoval akademii při všech příležitostech a měl povinnost podávat písemné zprávy na ministerstvo ve všech záležitostech. Pouze při slavnostních událostech reprezentoval ústav kurátor Tereziánské akademie. Ministerstvo zahraniční vykonávalo dozor nad Orientální akademií prostřednictvím svého zástupce, který měl nejen právo kontroly, ale předsedal i zkouškám.⁴⁷²

Nejvýraznější změnu v organizaci akademie za celou dobu její existence přinesl rok 1898. Reorganizaci ústavu podnítil ministr zahraničí hrabě Goluchowski. Inicioval totiž svolání příslušné komise, která se touto otázkou měla zabývat. První zasedání se konalo pod jeho předsednictvím 15. března 1898 a týkalo se zásadní proměny Orientální akademie, která měla být upravena pro potřeby moderní doby. Ministr kritizoval zejména zbytečně vysoký počet vyučovaných jazyků a nedostatečnou výuku odborných předmětů. Nově měly být jazyky přednášeny ve dvou sekcích (všeobecné a orientální), podle toho pro jakou část světa se student rozhodl.⁴⁷³

Komise se za předsednictví ministrova zástupce barona Julia Zwiedineka (a účasti ředitele akademie Michaela barona von Pidoll zu Quintenbach) sešla ještě pětkrát a na základě jejího jednání pak předložil ředitel akademie v květnu roku 1898 ministerstvu zahraničí návrh na reorganizaci ústavu.⁴⁷⁴ Akademie měla být rozdělena na dvě sekce, Orientální a Všeobecnou (západoevropskou), mělo dojít k omezení výuky jazyků a zvýšení počtu odborných předmětů. Porovnáme-li celkové počty hodin, zjistíme, že největší nárůst zaznamenaly předměty ekonomicko-

⁴⁷² Organisations- Entwurf für die Orientalische Akademie Jänner 1886, HHStA, AKA, B/akten, Kt. 53

⁴⁷³ Protokol ze zasedání z 15. března 1898, HHStA, AR, Fach 8, Kt. 364

⁴⁷⁴ Prememoria betreffend die Reorganisation des Studienplanes der k. und k. Orientalischen Akademie 1898, HHStA, AKA, B/akten, Kt. 53

obchodní a naopak jazyková výuka zejména ve všeobecné sekci byla zredukována téměř na polovinu.⁴⁷⁵

Předmětové skupiny	Počet hodin týdně	
	<i>před 1898</i>	<i>po 1898</i>
Ekonomicko-obchodní	10,5	39
Právní	17	23
Historicko-politické	13	13
Všeobecná sekce - jazyky	97	50
Orientální sekce - jazyky	97	74

Studijní plány tedy vypadaly následovně:

I. ročník: Národohospodářství, účetnictví a obchodní korespondence, zbožíznalství, právní encyklopedie, civilní právo, politické dějiny států.

II. ročník: Národohospodářská politika, zbožíznalství, mezinárodní obchod a obchodní geografie, civilní právo, politické dějiny států.

III. ročník: Národohospodářská politika, finančnictví, zbožíznalství, mezinárodní obchod a obchodní geografie, civilní proces, obchodní a směnečné právo, politické dějiny států.

IV. ročník: Obchodní politika, trestní právo a trestní proces, rakouské a uherské ústavní právo, správní nauka, politické dějiny států.

V. ročník: Statistika, Obchodní politika, uherské ústavní právo, mezinárodní právo, konzulární služby, vojenství a vojenská geografie.

Z jazyků byla v obou sekcích vyučována francouzština, italština, maďarština a němčina. V Orientální sekci pak byla hlavním vyučovacím jazykem turečtina (spolu s arabštinou a perštinou), ve Všeobecné sekci francouzština s angličtinou. Němčina se vyučovala pouze první dva roky, aby si především uherští posluchači mohli zdokonalit své znalosti. Maďarština byla naopak povinná jen pro posluchače z Předlitavska. K jejímu zavedení do učebního plánu došlo ještě před reorganizací a bylo důsledkem tlaku budapeštské vlády, která usilovala o

⁴⁷⁵ *Tamtéž*, s.38

zrovnoprávnění této řeči s němčinou. Na rozdíl od ní ale nebyla maďarština v zahraniční službě upotřebitelná a mohla být použita jen pro komunikaci s uherskými úřady. Prosadit se naopak nepodařilo povinnou výuku španělštiny a to přesto, že zejména vztahy se státy Latinské Ameriky byly stále intenzivnější.⁴⁷⁶ Další jazyky (ruština, čínština, novořečtina, srbština) byly nepovinné a pokládaly se za vhodné zejména pro posluchače, kteří byli osvobozeni od výuky jiného jazyka (Uhři a Italové) nebo pro zvláště talentované jedince.⁴⁷⁷ Nejvyšším rozhodnutím ze 7. července 1898 císař František Josef tento plán reorganizace schválil a současně odsouhlasil změnu názvu na c. a k. Konzulární akademie.⁴⁷⁸

Koncem roku 1901 dostala Konzulární akademie od panovníka zvláštní dar. V dopise z 23. prosince oznámil ministru zahraničí hraběti Goluchowskému, že dává ústavu k dispozici výnos z prodeje díla korunního prince Rudolfa „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“.⁴⁷⁹ Získané finance byly použity na výstavbu nové budovy na dnešní Boltzmann-gasse (dříve Weisenhausgasse). Stavba započala v polovině roku 1902 a již roku 1904 se do nové budovy Konzulární akademie přestěhovala. Tím skončilo více než dvacetileté administrativní spojení tohoto ústavu s Theresianem. Nová budova byla slavnostně otevřena 3. listopadu 1904 za přítomnosti císaře a dalších hodnostářů.⁴⁸⁰ Budova nabízela sedm poslucháren, zkuškové sály, knihovnu, čítárnu, ale i třeba

⁴⁷⁶ Na zasedání komise dne 25. března navrhl generální konzul von Rehn, s ohledem na rozšíření konzulárních úřadů v Latinské Americe, rozšířit povinně výuku jazyků o tento jazyk. Tento návrh byl odmítnut právě z důvodu snahy nepřetěžovat posluchače studiem více jak čtyř jazyků. Protokol ze zasedání z 25. března 1898, HHStA, AR, Fach 8, Kt. 364.

⁴⁷⁷ Srbština (či srbochorvatština) byla s ohledem na politický vývoj zařazena mezi povinné předměty v Západoevropské sekci v roce 1913

⁴⁷⁸ PFUSTERSCHMID-HARDTENSTEIN, *Von der orientalischen Akademie*, s.166

⁴⁷⁹ PFUSTERSCHMID-HARDTENSTEIN, *Von der orientalischen Akademie*, s.173

⁴⁸⁰ Wiener Zeitung, Nr. 252 z 3. listopadu 1904

kuželkárnu. Při příležitosti slavnostního otevření nové budovy navíc posluchači získali čestné označení akademik.⁴⁸¹

Do značných potíží se akademie dostala během první světové války, neboť většina posluchačů byla povolána k vojenské službě, což ohrozilo samotný chod instituce. Na tuto skutečnost upozornil tehdejší ředitel ústavu Anton Winter ve svém dopise na ministerstvo zahraničí v srpnu roku 1917, kdy se na konci školního roku 1916/17 na ústavu nacházelo místo 50 již jen 5 posluchačů.⁴⁸² V prvním a posledním pátém ročníku nebyli žádní posluchači, ve druhém a třetím po dvou a ve čtvrtém jeden student.⁴⁸³ Winter zdůraznil, že za tohoto stavu není akademie schopna plnit svou funkci, i vzhledem k vysokým finančním nákladům a proto navrhl propuštění některých akademiků, kteří již mají odslouženo 2-3 roky, z vojenské služby a jejich návrat ke studiu. Jeho žádosti bylo vyhověno a tak mohl Winter ve svém následujícím dopise z prosince 1917 oznámit, že byly zahájeny přednášky v novém školním roce s celkovým počtem 30 posluchačů.⁴⁸⁴ Na samém konci monarchie v říjnu roku 1918 již počet posluchačů vzrostl celkem na 45 studentů, kdy největší zastoupení měli Němci a Maďaři.⁴⁸⁵

Orientální (pozdější Konzulární) akademie nikdy nebyla koncipována jako šlechtický ústav, právě naopak. Od svého vzniku v polovině 18. století měla sloužit jako škola pro talentované adepty zahraniční služby bez ohledu na jejich původ a postavení.

⁴⁸¹ Celý titul zněl „c. a k. konzulární akademik“. Výnos ministra zahraničí hraběte Goluchowského z 28. října 1904, Nr. 78720/10 ex 1904, HHStA, AKA, B/akten, Kt. 22.

⁴⁸² Dopis generálního konzula a ředitele akademie Antona Wintera z 23. srpna 1917, Nr.510/A, HHStA, MdÄ, AR, Fach 8, Kt.367

⁴⁸³ Absenci studentů prvního ročníku zdůvodňuje tím, že vzhledem k faktu, že se vojenská povinnost vztahuje již i na 18ti leté chlapce, nenachází se mezi těmi, kteří jí nepodléhají vhodní kandidáti na přijetí na ústav.

⁴⁸⁴ Dopis generálního konzula a ředitele akademie Antona Wintera z 11. prosince 1917, Nr.800/A, HHStA, MdÄ, AR, Fach 8, Kt.367. Z pěti posluchačů z předchozího roku byl jeden povolán k vojenské službě, 25 jich bylo propuštěno z armády a jeden posluchač nově přijat. V prvním ročníku se nacházelo 6 posluchačů, ve druhém 10, ve třetím 12 a ve čtvrtém 2. Pátý ročník nebyl obsazen.

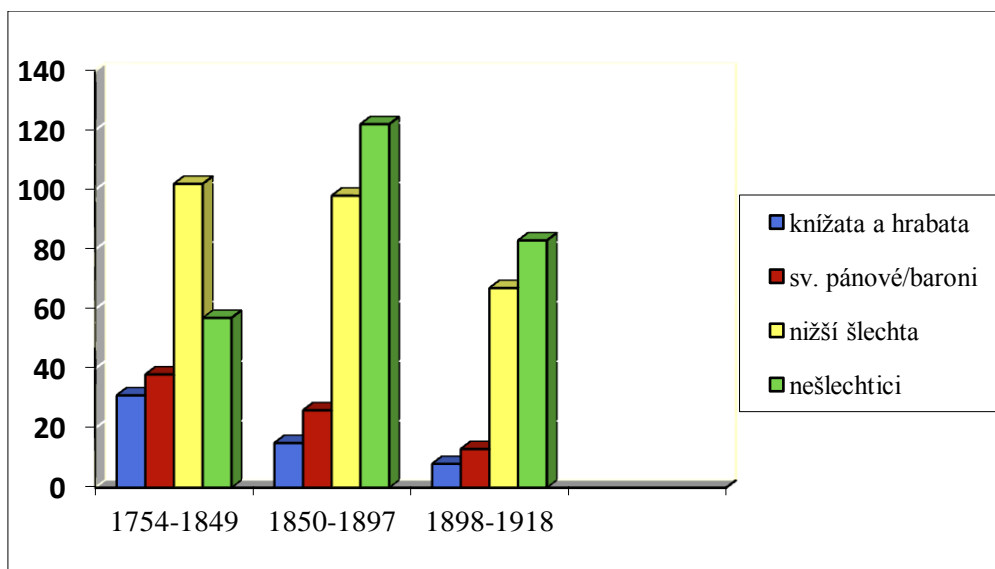
⁴⁸⁵ Z počtu 45 posluchačů bylo po 16 německé a maďarské národnosti, 4 jihoslované, 4 Poláci, 4 Čechoslováci a 1 posluchač z Bukoviny. Staatsangehörigkeit der Hörer der Konsularakademie. Nach dem Stande Ende Oktober 1918. HHStA, MdÄ, AR, Fach 8, Kt.356

Hlavní kritérium přijetí představovalo jazykové nadání a studijní předpoklady. I když i zde byl podíl šlechty po dlouhou dobu vysoký, je třeba si uvědomit, že šlo převážně o příslušníky nižší šlechty, pro kterou – stejně jako pro měšťany – představovala akademie možnost společenského vzestupu. Počet neurozených výrazně narostl po polovině 19. století a na přelomu letopočtu zástupci neurozených vrstev tvořili již téměř padesát procent posluchačů. Zároveň s tím na akademii klesal počet vyšší šlechty, zastoupení šlechty nižší bylo víceméně konstantní. Slova, která pozdější první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk o Orientální akademii pronesl, jsou tedy pravdě velmi vzdálena: *„Jako gymnazista ve Vídni jsem chtěl být diplomatem, byl bych rád šel na orientální akademii; proto jsem chodil na praktické kursy arabštiny – když jsem pak viděl, že na orientální akademii přijímají jen šlechtice, nechal jsem toho.“*⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ Cit. dle: ČAPEK, *Hovory*, s. 47.

*Sociální struktura posluchačů Orientální, resp. Konzulární akademie
v letech 1754-1904⁴⁸⁷*

Období	knížata a hrabata ⁴⁸⁸	sv. pánové/baroni	nižší šlechta	nešlechtici
1754-1849	13,6%	16,7%	44,7%	25%
1850-1897	5,7%	10%	37,6%	46,7%
1898-1918	4,7%	7,6%	39,2%	48,5%

Akademie jako produkt osvícenských reforem byla po celou dobu svého trvání plně podřízena státním úřadům, nejdříve Státní kanceláři a později nově vzniklému Ministerstvu zahraničí a to přesto, že v jejím čele stáli poměrně dlouho duchovní.⁴⁸⁹ Ředitel byl povinen zasílat nadřízeným podrobné zprávy o posluchačích (zejména stipendistech) a informovat o událostech, ke kterým v ústavu došlo. Ve všech podstatných záležitostech a rozhodnutích byl vázán na souhlas ministerstva. To postupovalo v případě akademie vstřícně, což mohl být i důsledek skutečnosti, že velká

⁴⁸⁷ Dle seznamu posluchačů 1754-1904, in: GOLUCHOWSKI, *Die k.u.k. Konsularakademie*, s.93-99 a dle seznamu konzulární akademiků 1879-1930: HHStA, AKA, A/Bücher, Kt.112.

⁴⁸⁸ Jediným členem knížecího rodu byl Alfred kníže zu Hohenlohe-Schillingsfürst, studující na akademii v letech 1908-1913.

⁴⁸⁹ V rámci reorganizace ministerstva došlo několikrát ke změně v rozdělení jednotlivých oddělení, nicméně od roku 1877 spadala Orientální a později Konzulární akademie pod departement 10.

část zaměstnanců tohoto úřadu patřila mezi její absolventy. Když byla Orientální akademie v letech 1883-1904 spojena s Tereziánskou akademií a neměla vlastního ředitele, vykonával jeho pravomoci ve vztahu k ministerstvu zmocněný delegát. Plnil funkci kontrolora a předsedal pravidelným ročním závěrečným zkouškám.

Rozhodnutí o udělování stipendií z císařského fondu a propůjčení císařské ceny (od roku 1884) náleželo přímo do kompetence ministerstva, které vycházelo z návrhu ředitele ústavu, resp. zmocněného delegáta. Stipendijní fond existoval od zřízení ústavu a celkový počet míst pro posluchače byl omezen počtem udílených stipendií, které se pohybovaly mezi šesti (1812) a deseti (1850). Později byl celkový počet studentů akademie zvýšen a přijetí neznamenalou současně i přiznání stipendia. Těm co stipendium nezískali hned po nástupu do ústavu, mohlo být přiznáno na základě vynikajícího prospěchu v dalších letech. Podmínkou pro udělení byl také závazný příslib otce či opatrovníka budoucího studenta, že jeho syn (svěřenec) bude státu po absolvování akademie plně k dispozici pro službu v Orientu. Toto opatření bylo vzhledem k vynaloženým finančním nákladům vcelku logické.

Přijetí na akademii a přiznání stipendia tak bylo prvním krokem ke kariéře v zahraniční službě. Později byly stipendia nahrazeny státními dotace a zvýšen jejich počet. Zároveň byly dotace rozděleny na rakouské a uherské, podle toho z jaké části monarchie student pocházel. Na počátku 20. století byla stipendia poskytována ve výši 2600 K (rakouské) a 2600 K (uherské) pro Orientální sekci 2000 K (rakouské) a 800 K (uherské) pro Západoevropskou sekci. Důvody rozdílů ve výši stipendii vyplácenými předlitavskou a zalitavskou vládou je obtížné zdůvodnit a je otázkou, zda vycházely z priorit jednotlivých částí monarchie. Studenti mohli získávat podporu i ze soukromých fondů, mezi které patřily nadace dřívějších posluchačů akademie: konzula Alexandra von Bernda, významného orientalisty a pozdějšího

prezidenta Akademie věd Josefa svobodného pána von Hammer-Purgstall či hraběnky Petronely Csákyové.⁴⁹⁰

Po ukončení studií byli absolventi Orientální (Konzulární) akademie zpočátku přidělováni jako pomocní tlumočníci na internunciaturu v Konstantinopoli, na agencie v Moldavsku, Valašsku či legaci v Aténách. Pokud nebylo na těchto úřadech místo, zůstával absolvent dále na akademii, kde čekal na vhodné uplatnění. V roce 1850 bylo stanoveno, že tři z tehdy nově zřízených osmi postů konzulárních elévů při generálních konzulátech v Levantě připadnou absolventům Orientální akademie.⁴⁹¹ V roce 1868 byl jejich počet zvýšen na dvanáct a čtyři vyhrazeny absolventům. Po reorganizaci akademie a zavedení nových studijních plánů, které lépe odpovídaly potřebám státu v oblasti konzulárních služeb, byli absolventi zbaveni povinnosti skládat zkoušku na konzulárního ataše (*Konsularattachéprüfung*). Ta byla povinná pro všechny ostatní uchazeče, kteří měli dostatečné jazykové znalosti, včetně absolventů právních studií. Pro uchazeče o diplomatickou, či konceptní službu na ministerstvu pořádala akademie přípravný kurz, který probíhal každoročně od 1. listopadu do 30. června. Účast byla pro kandidáty povinná a bez potvrzení ze strany ředitele ústavu nebyli k diplomatické zkoušce na ministerstvu vůbec připuštěni. Během kurzu museli rovněž absolvovat zkoušky z předmětů vyučovaných na akademii (rakouské ústavní právo, uherské ústavní právo, politické dějiny států, mezinárodní právo, mezinárodní hospodářská politika).⁴⁹²

Po celou dobu existence monarchie se z řad absolventů Orientální (Konzulární) akademie rekrutovali vynikající státní úředníci, kteří nacházeli uplatnění jak v konzulárních službách, tak v konceptní službě či dokonce v diplomacii. Počátkem 20. století

⁴⁹⁰ Nadace byla určena pro potomky hraběcích rodin Cziráky, Andrássy, Serényi und Csáky pro studium na Orientální, či Tereziánské akademii. V roce 1900 bylo toto nadační místo propůjčeno Emerichovi hraběti Csákymu a roku 1913 Štefanovi hraběti Csákymu: HHStA, AR, Fach 8, Kt. 366.

⁴⁹¹ GOLUCHOWSKI, *Die k.u.k. Konsularakademie*, s.24

⁴⁹² Přípravný kurz pro kandidáty ministerské a diplomatické služby: HHStA, AR, Fach 6, Kt.40

patřili mezi bývalé akademiky dvě třetiny generálních konzulů, více jak polovina konzulů a vicekonzulů a většina konzulárních atašé.⁴⁹³ Narůstal také počet zástupců akademiků, kteří díky úspěchům v konzulární službě pronikli i do diplomacie. V roce 1914 to byla dokonce více než čtvrtina všech rakousko-uherských vyslanců.⁴⁹⁴ Po rozpadu monarchie roku 1918 se navíc řada absolventů tohoto ústavu uplatnila v zahraniční službě nástupnických států.

Během své existence si akademie vydobyla pověst jedné z nejlepších vzdělávacích institucí v Evropě. Zároveň se etablovala i jako renomovaná vědecká instituce v oboru orientalistiky. Přesto se ústav od druhé poloviny 19. století stával často terčem kritiky. Vyčítány mu byly zejména vysoké náklady a malý počet studentů. Zatímco na Tereziánské akademii studovalo v letech 1746-1912 přibližně 5 500 osob, na Orientální (Konzulární) to nebylo za období 1754-1917 více než 700 jedinců⁴⁹⁵. Kritici si totiž neuvědomovali (či nechtěli uvědomovat), že zatímco Theresianum bylo klasickou (byť elitní) školou, představovala Orientální (Konzulární) akademie velmi specifickou vzdělávací instituci, vyvolanou v život zájmy zahraniční služby.⁴⁹⁶ Bylo tedy vcelku logické, že stát zde vzdělával jen tolik mladých lidí, kolik potřeboval.

⁴⁹³ Personal-Status der effectiven k. und k. General-Consuln, Consuln, Vice-Consuln und Consular-Attachés. Richtiggestellt nach dem Stande vom 15. October 1900, in: HHStA, AR, Fach 8, Kt.415

⁴⁹⁴ Přesně 27,5%. AGSTNER, *Die Direktoren*, , s.407

⁴⁹⁵ Dle seznamu posluchačů 1754-1904, in: GOLUCHOWSKI, *Die k.u.k. Konsularakademie*, s.93-99 a dle seznamu konzulární akademiků 1879-1930: HHStA, AKA, A/Bücher, Kt.112. Agstner ve své studii udává 725 posluchačů. Srov. AGSTNER, *Die Direktoren*, s. 405

⁴⁹⁶ BARB, *Über die Zwecke*, s.12

Závěr

K nejvýznamnější změně v postavení státních úředníků (zejména nižších), která představovala vyvrcholení jejich dlouhodobých snah o zlepšení pozice a zajištění sociálních jistot zavedením pevně stanovených pravidel, došlo až těsně před vypuknutím I. světové války. Vydání dlouho diskutované služební pragmatiky mělo díky automatickému postupu zlepšit finanční situaci zejména nižšího úřednictva. Vypuknutí války a následný rozpad monarchie o čtyři roky později však zabránily jejímu dlouhodobějšímu působení. Řada úředníků pak zahájila novou kariéru v některém z nástupnických států, které nejen že zčásti převzaly císařskou byrokracii, ale rovněž v celku logicky i její vykonavatele.

Zahraniční služba vždy patřila bezesporu k nejelitnější součásti státního aparátu, a to zejména diplomatická a konceptní. Důvodem byla přísná kritéria vázaná na nezbytné vzdělání (většinou právního směru) a hlavně jazykové dovednosti. Diplomatická služba si navíc svou výjimečnou pozici udržovala i podmínkou prokázání dostatečného příjmu, což umožnilo přístup jen uchazečům z řad ekonomicky dobře situovaných vrstev.

Ve své práci jsme se zaměřila na zahraniční službu v letech po rakousko-uherském vyrovnání až do rozpadu monarchie. Hlavní důraz byl tedy kladen na druhou polovinu 19. století, ale v důsledku kontinuity nemohl být opomenut ani vývoj předcházející sledovanému období. Svoji práci jsem rozdělila do tři částí, z nichž první dvě na sebe volně navazují. Zahraniční služba i přes svá specifika byla součástí státního aparátu a tudíž je první kapitola věnovaná vývoji státního úřednictva od tereziánských reforem až po vypuknutí I. světové války. Zde jsem nastínila samotný vývoj a postavení úřednického stavu v Rakousku a

Rakousku-Uhersku. Zmapovala jsem všechny podstatné legislativní akty, které přinesly změny dosavadní praxe. Současně jsem se zaměřila i na problematiku sociálních poměrů zejména nižšího úřednictva, které se nejvíce zasazovalo o změny, neboť na něj doléhala ekonomická situace nejtíživěji.

Druhá část, která je rozdělena na šest podkapitol, se zaměřuje na vývoj rakouské a rakousko-uherské zahraniční služby. V první podkapitole jsem analyzovala změny v organizaci, kterými prošla centrální instituce, Státní kancelář, resp. Ministerstvo zahraničí. Díky informacím získaným studiem dokumentů v Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni jsem rekonstruovala změny ve struktuře a rozdělení kompetencí mezi jednotlivými sekcemi (odděleními) tohoto úřadu. Další části, které volně navazují na předchozí kapitolu, jsem věnovala samotným zaměstnancům zahraniční služby, zejména diplomatické, vzhledem k jejímu zvláštnímu postavení. Největší část je pak zaměřena na vedoucí úředníky Ministerstva zahraničí. Zde jsem pomocí dochovaných pramenů rekonstruovala jejich kariéry a prokázala, že řada z nich nepocházela z řad aristokracie, jak bývá často prezentováno, ale naopak z řad novošlechtických či měšťanských elit. Přesto, že základním pilířem zde byla věrnost habsburskému domu a císařství, ovlivňovaly i tuto oblast národnostní aspekty. Z výzkumu vyplynula skutečnost, že zejména po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 mohlo být přijetí na vysoký post v konceptní službě na ministerstvu zahraničí ovlivněno i vnitropolitickými faktory. Na významné posty sekčních šéfů, tak byly jmenovány osoby, které nesplňovaly stanovené podmínky a to pouze z národnostních a politických důvodů. Dále jsme prokázala, že i přes rozdělení zahraniční služby do tří oblastí (diplomatická, konzulární a konceptní), docházelo zcela běžně k jejich prolínání, a to zejména v případě, kdy úředník začínající v konzulární službě dosáhl vyššího postu v diplomatické i konceptní službě.

Poslední dvě podkapitoly jsem věnovala sociálnímu a národnostnímu složení zaměstnanců zahraniční služby. Toto se

ukázalo jako velmi komplikovaná záležitost. V prvním případě je problémem samotné postavení šlechty v monarchii, kdy zejména díky tzv. řádovému systematizovanému šlechtictví značně vzrostl počet osob s titulem. Tyto novošlechtice však nelze stavět na úroveň staré šlechty. Jen pouhý titul bez znalosti původu rodiny dané osoby má nedostatečnou vypovídající hodnotu a tudíž nelze bez dalšího podrobného výzkumu stanovit jednoznačné závěry o přesném zastoupení jednotlivých sociálních vrstev v zahraniční službě. I přesto je možné konstatovat, že podíl „nové šlechty“ a měšťanů v konzulárním sboru a v konceptní službě na ministerstvu zahraničí postupně stoupal. V diplomatickém sboru byla situace poněkud jiná, neboť stanovená kritéria umožňovala kariéru jen dostatečně finančně zajištěným osobám. V poslední podkapitole jsem se zabývala národnostní příslušností jednotlivých úředníků. Vzhledem k neexistenci archivních materiálů je však nemožné tuto otázku zodpovědět. První a v podstatě jediný soupis, vztahující se k roku 1914, vznikl až po rozpadu monarchie ve dvacátých a třicátých letech 20. století na základě ne zcela jasných podkladů. Zcela prokázat z archivních materiálů tak lze pouze státní příslušnost k předlitavské, či zalitavské části monarchie.

Poslední, třetí, části jsem věnovala nezbytné výchově a vzdělávání adeptů zahraniční služby. Pozornost je zde zaměřena na tři významné vzdělávací instituce: Savojskou šlechtickou akademii, Theresianum a Orientální (Konzulární) akademii. Zdokumentovala jsem průběh studia a změny, kterými prošly během let. Stranou mé pozornosti nezůstala ani sociální, příp. národnostní a náboženská struktura posluchačů. Největší důraz jsem kladla na státem podporovanou a financovanou prestižní Orientální, resp. Konzulární akademii, která vzešla právě z potřeb zahraniční služby. Její posluchači měli po úspěšném složení konzulárních zkoušek možnost dosáhnout významných postů v konzulární, ale i diplomatické, či konceptní službě. Příkladem zde mohou být kariéry dvou výše zmíněných mužů a to Mariuse sv. pána von Pasetti-Friedenburg, který jako stipendista Orientální akademii

dosáhl postu I. sekčního šéfa na ministerstvu zahraničí a později i místa velvyslance v Itálii a Guida sv. pána von Call, rovněž stipendisty na Orientální akademii. Call byl po krátké úspěšné kariéře v konzulární službě přeřazen do diplomatické. Později byl jmenován ministrem obchodu a po svém odvolání se vrátil do zahraniční služby a to konkrétně do konceptní, kde dosáhl postu I. sekčního šéfa. Kariéru pak zakončil na postu velvyslance v Japonsku.

Závěrem lze konstatovat, že zahraniční služba byla v principu přístupná příslušníkům všech národů monarchie z různých sociálních skupin (s výjimkou diplomatické služby). Pro přijetí a postup bylo nezbytné splnit stanovené podmínky a prokázat loajalitu zájmům podunajské monarchie a habsburskému domu.

BIBLIOGRAFIE

1) Prameny

Archivy

ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV WIEN

ALLGEMEINES VERWALTUNGSARCHIV (AVA)

ADELSARCHIV, Adelsakten

HAUS-, HOF- UND STAATSARCHIV (HHSStA)

Administrative Registratur (AR)

Kabinettsarchiv (KK)

Archiv der Konsular Akademie (AKA)

Staatskanzlei (STK)

Staatenabteilung (STA)

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR (MOL), Budapest

Fond Libri Regii – Királyi könyvek

ARCHIV MINISTERSTVA ZAHRANIČÍ ČR (AMZV), Praha

I. sekce – prezidium 1918-1939, Běžná spisovna (BS)

Personální složky 1918-1945 (PS)

Vydané prameny

noviny:

Wiener Zeitung. Dostupné z: <http://www.anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz>

statistické přehledy:

Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums, (HSS) 1807-1843

Hof- und Staatshandbuch des österreichischen Kaiserthums, (HSH) 1844-1873

Hof- und Staatshandbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie, (HSH) 1874-1918

vše dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/shb.htm>

Jahrbuch des K. u. k. auswärtigen Dienstes 1904 (JAD). Nach dem Stande vom 8. Februar 1904, Wien 1904.

Jahrbuch des K. u. K. auswärtigen Dienstes 1914 (JAD). Nach dem Stande vom 16. April 1914, Wien 1914.

Jahrbuch des K. u. K. auswärtigen Dienstes 1917 (JAD). Nach dem Stande vom 9. Juni 1917, Wien 1917.

Tafeln zur Statistik der oesterreichischen Monarchie, Wien 1828-1878

Batovcův almanach. Politický kalendář a adresář, schematismus a statistika zemí koruny české, roč. 1-44, Praha 1893-1938.

zákoníky:

Sr. k.k. Majestät Franz des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichische, Böhmisches und Galizischen Erbländer, (GESETZTE), Bd. 30-2, Wien 1810-1811, dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=pgs&size=45>

Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, (RGB) 1848-1852

Reichs- Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, (RGB) 1853-1869

Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, (RGB) 1870-1918

vše dostupné z: http://alex.onb.ac.at/tab_rgb.htm

Obecný říšský zákoník a Věstník vládní pro císařství Rakouské (ZŘ) 1848-1852

Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené, (ZŘ) 1870-1918

vše dostupné z: http://alex.onb.ac.at/tab_rbo.htm

Zweite Gesandtschaftreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic nach Konstantinopel im Jahre 1644, Neuhaus 1879

2) Literatura

AGSTNER, Rudolf, Die Direktoren, Hörer und Hörerinnen der Orientalischen Akademie und der Konsularakademie 1754-1941, in: 250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien, Innsbruck 2004, s.405-565.

AGSTNER, Rudolf, Album der Theresianischen Akademie, Wien 1979.

BAHR, Hermann, *Austriaca*, Kr. Vyšehrad 1912.

BARB, H.A., Über die Zwecke der k. und k. orientalischen Akademie, Wien 1876.

BOMMER, B., Die k.k. Theresianische Riterakademie. Nach der in den „Väterländischen Blättern für den Oesterreichischen Kaiserstaat“ enthaltenen Schilderung, Wien 1814.

BREYCHA-VAUTHIER, Arthur, Einst war's die Orientalische Akademie..., in: Jahrbuch der Diplomatischen Akademie 16/17 (1980-1982).

CICALEK, Theodor, Beiträge zur Geschichte des Theresianums, in: Jahres-Bericht über das Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien für das Schuljahr 1871-72, Wien 1872, s.11-70.

CORDES, Peter, Die obersten Staatsorgane und die Leitung der auswärtigen Angelegenheiten 1792-1852. Die Entwicklung von Kabinetts- und Staatskanzlei, Staatsrat, Konferenzministerium und Staatskonferenz im Übergang vom Kollegial-zum Ministerialsystem, Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität in Graz, Graz 1978.

CSÁKY, Emerich, Vom Geachteten zum Geächteten. Erinnerungen des k. und k. Diplomaten und k. ungarischen Aussenministers Emerich Csáky (1882-1961), (ed. Csáky, Eva Marie), Wien 1992.

ČAPEK, Karel, *Hovory s T.G.M.*, Praha 1936.

Das öffentliche Gymnasium der Stiftung Theresianische Akademie in Wien, *Geschichte*, [online]. c 2007, poslední revize 14. 2. 2007 [cit. 2. 10. 2008]. Dostupné z: <<http://www.theresianum.ac.at/typo3/index.php?id=60>>

DULLINGER, Joseph, *Die Ministerien des Kaisertums Österreich 1848 bis zur Gegenwart*, Wien 1901.

ENGELBRECHT, Helmut, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs*, Bd. 3-4., Wien 1984-1986.

FISCHER, Robert-Tarek, *Österreich in Nahen Osten. Die Großmachtpolitik Der Habsburgermonarchie im Arabischen Orient 1633-1918*, Wien-Köln-Weimar 2006.

FLEISMANN, Moritz, *Die Aktivitäts- und Pensions – bezüge der k.k. Staatsbeamten und Staatslehrpersonen*, Wien 1907.

FRANKFURTER, Solomon Dr., *Die Reforme des Gymnasiums der k.k. Theresianischen Akademie in Wien*, in: *Mitteilungen des Vereins der Freunde des humanistischen Gymnasiums*, Wien-Leipzig 1910, s.48-53.

GEMMEL-FISCHBACH, Max, sv. pán von, *Album der k.k. Theresianischen Akademie (1746-1913)*, Wien 1913.

GEUSAU, Anton von, *Geschichte der Stiftungen, Erziehungs- und Unterrichts Anstalten in Wien, von den ältesten Zeiten bis auf gegenwärtiges Jahr*, Wien 1803, dostupné z: http://books.google.cz/books?id=qbcJAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

GODSEY, Jr., William D., *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette 1999.

GOLUCHOWSKI, Agenor Graf von Goluchowo, *Die k.u.k. Konsularakademie von 1754-1904. Festschrift zur Feier des hundertfünfzigjährigen Bestandes der Akademie und der Eröffnung ihres neuen Gebäudes*, Wien 1904.

GUDENUS, János Jozséf, *A magyarországy főnemesség 20. századi genealógiája*, I. kötet, Budapest 1990, II. kötet, Budapest 1993, III. kötet, Budapest 1998, IV. kötet, Budapest 1998.

GUGLIA, Eugen, *Das Theresianum in Wien. Vergangenheit und Gegenwart*, Wien 1912.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Hitlerova Vídeň. Diktátorova učednická léta*, Praha 1999.

HAVRÁNEK, Jan, *Sociální postavení a mravní kodex c. (a) k. důstojníka a úředníka*, in: *Český lev a rakouský orel v 19. století*, Praha 1996, s.110-119.

HEINDL, Waltraud, *Gehorsame Rebellen. Bürokratie und Beamte in Österreich 1780 bis 1848*, Wien 1991.

HUGELMANN, Karl Gottfried, *Das Nationalitätenrecht des alten Österreich*, Wien-Leipzig 1934

JOUKOVA, Alexandra, „Ein Glück für jeden fremden Mann der selbst mit Türken sprechen kann“. Zur Sprachausbildung vor und kurz nach Etablierung der Orientalischen Akademie, in: *250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien*, Innsbruck 2004, s. 29-46.

KLEIN, Karl, *Ceny za „starých zlatých časů“*, [online]. c Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích 2001-2009, poslední revize 2. 9. 2009 [cit. 5. 9. 2009]. Dostupné z: <http://www.kohoutikriz.org/data/w_klein.php>.

LEHNER, Georg, *Der chinesisch-unterricht an der k.u.k. Konsularakademie*, in: *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv*, Bd. 51, 2004, s.251-284.

- LEHNER, Georg, Chinesisch für den auswärtigen Dienst. Zwei Dolmetsch-Eleven an der k. u. k. Gesandtschaften in Beijing in den Jahren 1897 bis 1900, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv Bd. 46, 1998, s.107-124.
- LORENZ, Florian, Karl Ludwig Graf Ficquelmon als Diplomat und Staatsmann, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1966.
- LÜTZOW, Heinrich Graf von, Im diplomatischen Dienst der k.u.k. Monarchie, Wien 1971.
- MACKOVÁ, Marie, Jak převléknout uniformu....(Vysloužili poddůstojníci a vojáci na místech státních úředníků ve druhé polovině 19. století), in: Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2004, s.122-136.
- MACKOVÁ, Marie, Proměny druhého života státního úředníka, in: 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly, Praha 2008, s.293-300.
- MACHAČOVÁ, Jana, Úředníci v 19. století jako sociální skupina středních vrstev, Slezský sborník č. 99, 2001, s.182-191.
- MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří, Úředníci jakou součást středních vrstev v 19. století, in: Opomíjená a neoblíbená v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel: sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Praha 2007, s.38-46.
- MAŠEK, Petr, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezku od Bílé hory do současnosti, 1-2, Praha 2008-2010.
- MAŠEK, Petr, Modrá krev, Praha 1992.
- MATSCH, Erwin, Der auswärtige Dienst von Österreich (-Ungarn) 1720—1920, Wien – Köln – Graz 1986.
- MATSCH, Erwin, November 1918 auf dem Ballhausplatz. Erinnerungen Ludwigs Freiherrn von Flotow des letzten Chefs des Österreichisch-Ungarischen auswärtigen Dienstes 1895–1920, Wien – Köln – Graz 1982.
- MAYR, Josef Karl, Inventare des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv 2. Geschichte der österreichischen Staatskanzlei im Zeitalter des Fürsten Metternich, Wien 1935
- MEGNER, Karl, Beamte. Wirtschafts- und sozialgeschichtliche Aspekte des k. k. Beamtentums, Wien 1985.
- Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950, Online – Edition, dostupné z: <http://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes>
- NEUDECK, Werner, Der Unterricht der Wirtschafts-wissenschaften an der Akademie, in: 250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien, Innsbruck 2004, s.339-353.
- PAWLOWSKI, Alexander Ritter von, Alfonso von Bourbon im Theresianum, in: Jahres- Bericht des Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien, Wien 1880
- PETRITSCH, Ernst Dieter, Die Anfänge der Orientalischen Akademie, in: 250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien, Innsbruck 2004, s.47-64.
- PFUSTERSCHMID-HARDTENSTEIN, Heinrich, Die Orientalische- und spätere Konsular-akademie 1848-1918. Eine frühe Fachhochschule im Zeitalter der Industrialisierung, in: Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien, Innsbruck 2004, s.77-103.
- PFUSTERSCHMID-HARDTENSTEIN, Heinrich, Kleine Geschichte der Diplomatischen Akademie Wien, Wien 2008

- PFUSTERSCHMID-HARDTENSTEIN, Heinrich, Von der orientalischen Akademie zur k.u.k. Konsularakademie, in: Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Die Habsburgermonarchie in System der internationalen Beziehungen, Bd. VI., Teil 1, Wien 1989.
- POKORNÝ, Jiří, Byrokraté v českých a rakouských dějinách, in: Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel: sborník příspěvků příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Praha 2007, s.76-81.
- PRERADOVICH, Nikolaus von, Die Führungsschichten in Österreich und Preussen (1804-1918) mit einem Ausblick bis zum Jahre 1945, Wiesbaden 1955.
- RAK, Heinrich, Grunzüge der Organisation der k.k. Theresianischen Akademie, in: Jahres- Bericht des Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien, Wien 1893, s.3-61.
- RÖMER, Claudia, Neues zu den von der Orientalischen Akademie 1865 herausgegebenen „Osmanischen Sprichwörtern“, in: 250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien, Innsbruck 2004, s.65-75.
- ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina, Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867-1918, Praha 2007.
- SAUER, Manfred, Österreich und die Levante 1814-1838, Bd. I,II, Wien 1971, diss.
- SCHMID, Georg, Der Ballhausplatz 1848-1918, in: Österreichische Osthefte 23, 1981, s. 18-37
- SCHIMETSCHKEK, Bruno, Der österreichische Beamte. Geschichte und Tradition, Wien 1984.
- SCHWARZ, Johann, Geschichte der Savoy'schen Ritter-Akademie in Wien vom Jahre 1746 bis 1778, Wien und Leipzig 1897.
- SCHWARZ, Johann, Die niederen und höheren Studien an der k.k. Theresianischen Akademie in Wien, in: Jahres- Bericht des Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien, Wien 1903, s.1-28 a Jahres- Bericht des Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien, Wien 1904, s.1-16.
- SCHWARZ, Johann, Geschichte der k.k. Theresianischen Akademie vom ihrer Gründung bis zum Curatorium Sr. Excellenz Anton Ritter von Schmerling, 1746 bis 1865, Jahres- Bericht des Gymnasium der k.k. Theresianischen Akademie in Wien, Wien 1890, s.3-110.
- SIEDER, Erich, Österreichs Botschafter und Gesandte zwischen Wiener Kongress und Erstem Weltkrieg, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1869.
- SKŘIVAN, Aleš, Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914, Praha 1996.
- SOMOGYI, Éva, Im Dienst der Monarchie oder der Nation? Ungarische Führungsbeamte am Ballhausplatz, in: Österreichische Osthefte 2002, Hft.3, s. 595-626.
- STARKENFELS, Victor Weiss, Edler von, Die kaiserlich-königliche orientalischen Akademie zu Wien. Ihre Gründung, Fortbildung und gegenwärtige Einrichtung, Wien 1839.
- STIMMER, Gernot, Die Konsularakademie im Spannungsfeld zwischen Leistungs- und Gesinnungselite, in: 250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien, Innsbruck 2004, s. 105-139.
- STIMMER, Gernot, Eliten in Österreich 1848-1970, Wien-Köln-Graz 1997.

- STIMMER, Gernot, Universität und Hochbürokratie in der späten Habsburgermonarchie, in: Staat, Universität, Forschung und Hochbürokratie in England und Österreich im 19. und 20. Jahrhundert, Frankfurt am Main 2008, s.39-82.
- STIMMER, Gernot, Zur Herkunft der höchsten österreichischen Beamtenschaft. Die Bedeutung des Theresianums und der Konsularakademie, in: Student und Hochschule im 19. Jahrhundert, Göttingen 1975.
- STROPP, Robert, Die Akten des k. u. k. Ministerium des Äußern 1848-1918, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv, Bd. 20, 1967, s. 389-506
- TEPLÝ, Karl, Kaiserliche Gesandtschaft ans Goldene Horn, Stuttgart 1968.
- TOMENENDAL, Kerstin, Das türkische Gesicht Wiens. Auf dem Spuren der Türkei in Wien, Wien-Köln-Weimar 2000.
- TSCHUGGUEL, Helga, Österreichische Handelskompagnien im 18. Jahrhundert und die Gründung der Orientalischen Akademie als ein Beitrag zur Belebung des Handels mit dem Orient, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie eingereichtg an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1996.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, Jak se žilo za časů Františka Josefa I., Praha 1996.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, Von Amts wegen: k.k. Beamte erzählen, Wien 1998.
- VYSKOČIL, Aleš, C.k. úředník ve zlatém věku jistoty, Praha 2009.
- WALTER, Die österreichische Zentralverwaltung, Bd. I. Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung in der Zeit Maria Theresias (1740-1780), Wien 1938.
- WIEDERMAYER, Rudolf, Geschäftsgang des k.u.k. Ministerium des Äussern 1908-1918, in: Archivalische Zeitschrift 40, 1931.
- WINKELHOFEROVÁ, Martina, Viribus unitis. Císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa, Praha 2011.
- WURZBACH, Constantin von, Biographisches Lexicon des Kaiserthum Österreich, Bd. 1-60, Wien 1856-1891, dostupné z: <http://www.literature.at/collection.alo?from=1&to=50&orderby=author&sortorder=a&objid=11104&page=>
- ŽUPANIČ, Jan, Nová šlechta Rakouského císařství, Praha 2006.
- ŽUPANIČ, Jan, Vzestup druhé společnosti. Příspěvek k proměnám elit podunajské monarchie, in: Svět historie- historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkovi, Liberec 2007, s.247-258
- ŽUPANIČ, Jan, HORČIČKA, Václav, KRÁLOVÁ, Hana, Na rozcestí. Rakousko-uherská zahraniční služba v posledních letech existence monarchie, Praha 2009.

Abstrakt

Loajální státní úřednictvo vzešlé z reformy v druhé polovině 18. století, se postupně transformovalo v byrokratické soukolí, které zcela zabezpečovalo chod mnohonárodnostní monarchie až do jejího rozpadu. Získat místo ve státní službě znamenalo pro mnohé dosažení jisté společenské prestiže a postavení a to i přes skutečnost, že finanční situace nižšího, ale i středního úřednictva byla značně problematická. K bezesporu nejelitnější součásti patřila zahraniční služba a to zejména diplomatická a konceptní. Uchazeči kromě nezbytného dosaženého vzdělání procházeli přísným výběrem, zaměřeným především na jazykové dovednosti. Diplomatická služba si navíc svou exkluzivitu udržovala i podmínkou prokázání dostatečného příjmu, což umožnilo přístup jen uchazečům z řad majetkové elity, tedy zejména šlechticům, případně novošlechticům a dobře situovaným osobám měšťanského původu.

Z výzkumu však rovněž vyplynula skutečnost, že zejména po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 mohlo být přijetí na vysoký post v konceptní službě na ministerstvu zahraničí ovlivněno i vnitropolitickými faktory. Na významné posty sekčních šéfů, tak byly jmenovány osoby, které nesplňovaly stanovené podmínky a to pouze z národnostních a politických důvodů. Dále bylo prokázáno, že i přes rozdělení zahraniční služby do tří oblastí na diplomatickou, konzulární a konceptní, docházelo zcela běžně k jejich prolínání, a to zejména v případě, kdy úředník začínající v konzulární službě dosáhl vyššího postu v diplomatické i konceptní službě. Rozhodující roli hrálo rovněž vzdělání a studium na státěm podporované a financované prestižní Orientální, resp. Konzulární akademii a úspěšné složení konzulárních zkoušek znamenalo pro schopné absolventy možnost dosáhnout významných postů v konzulární, ale i diplomatické službě. Zahraniční služba

byla v principu přístupná příslušníkům všech národů monarchie z různých sociálních skupin, což však neplatilo pro diplomatickou službu z výše uvedených důvodů. Pro přijetí a postup bylo nezbytné splnit stanovené podmínky a prokázat loajalitu zájmům podunajské monarchie. Národnostní střety zde byly zcela neznámým pojmem a základním pilířem byla věrnost habsburskému domu a císařství.

Abstract

Emerging from the reforms of the second half of the 18th century, the body of loyal civil servants gradually transformed itself into an efficient bureaucratic machine, which fully ensured the operation of the multinational Habsburg Monarchy until its disintegration. For many, a position within the civil service went hand in hand with attaining a certain prestige and rank within society, although the financial situation of lower and even mid-ranking civil servants was problematic at best. The foreign service, especially its diplomatic and central administration branch, undoubtedly ranked among the most prestigious parts of the civil service. Candidates, apart from being required to have the necessary level of educational attainment, were subject to a rigorous selection process focusing especially on their language skills. The diplomatic service also maintained its exclusivity by requiring candidates to provide proof of sufficient income, which limited access to candidates from among the wealthy elite, that is especially from among the traditional and new nobility as well as from among the well-off individuals of bourgeois descent.

The research has, however, also shown that obtaining a high position in the central administration service at the ministry of foreign affairs might well have been linked to internal politics, especially following the Austro-Hungarian Compromise of 1867. For national and political reasons, the important positions of *Sektionschefs* were awarded to people who did not meet the required criteria. The research has further demonstrated that despite the division of foreign service into diplomatic, consular and central administration service, it was fairly often for these different services to intertwine, in particular in cases where an official, having started his career in the consular service, would latter attain a higher position within the diplomatic or administration service. Education and studies at the prestigious Oriental Academy

(Consular Academy), which was sponsored and financed by the government, also played a major role: success in consular examinations gave the able graduates a chance to attain influential positions in the consular as well as in the diplomatic services.

With the exception of the diplomatic service, which required candidates to meet the criteria mentioned above, the foreign service was in principle open to members of all of the Monarchy's nations from a variety of social groups. The prerequisites for admission and promotion were meeting defined requirements and demonstrating loyalty to the interest of the Danubian Monarchy. Here, national conflicts were something completely unheard of, and fidelity to House Habsburg and the Habsburg Empire was an overarching principle.